

IL. CHENDI

Impresii

BUCUREŞTI

«Minerva», Institut de arte grafice
și Editură, B-dul Academiei 3.

1908

201

IMPRESE

IMPRESE

Inu.A.34.233

IL. CHENDI

IMPRESII

DONAȚIUNE

BUCUREȘTI

«MINERVA», Institut de Arte
Grafice și Editură. Bulevardul
Academiei 3 — Edgar Quinet 4

1908

56974

IMPRESII LITERARE

„Mărturii și caiete” (1900) este o carte de povestiri scrisă de Ion Creangă. Aceasta este o carte de povestiri scrisă în limba română, care a apărut la București în anul 1900. În ea sunt reunită o serie de povestiri scrisă de Ion Creangă, care au apărut anterior în reviste și ziaruri. Această carte este o colecție de povestiri scrisă de Ion Creangă, care au apărut anterior în reviste și ziaruri.

I.

Pe fiecare zi un nou autor. Pe fiecare zi un nou volum. Trecătorul se oprește înaintea vitrinelor și vede nume necunoscute. Mirat, se întreabă: de cînd a răsărît, din ce parte ne vine?

*

Dar ceea-ce apare acum e numai începutul. Să vedetă ce-o să urmeze cînd dintre miile de cititori vor răsări urmașii noștri și vor lua *eî* în mînă mișcarea de astăzi. Ceea-ce noi încercăm numai pe dibuite, eî vor desăvîrși cu gîndul curat și cu fapta hotărîtă. Ceea-ce licărește în noi, va produce în eî lumină deplină. Din cărările noastre încurcate, eî vor face drumul cel larg ce duce spre culmile artei și ale gîndirii.

*

Literatura e ca și pămîntul acestei țări. Frumos pămînt, bogat pămînt! Dar cultivat în pripă și cu o îndemînare ce nu întrece pe cea primitivă, el nu produce decît o parte

din tesaurul de roade ce poartă în sîn. Veni-va însă vremea cînd dragostea pentru pămînt va crește, cînd fiecare colț al întinselor cîmpii va fi prefăcut în grădină, cînd munca se va săvîrși cu sistem, și bunele însușiri ale celor ce muncesc se vor înmulțî. Atunci vom intra în rîndul popoarelor apusene, o țară bogată c' o literatură bogată.

*

Numai că... vaă, atunci, domnia celor mici încețează. Noi toți cari astăzi ne îmbrîncim, toți cîțî în vitrine ne dăm cu coatele, luptînd pentru glorie, vom fi plecat de mult,— rolul nostru va fi acela al unor fire de nisip în clădirea măreată a literaturii viitorului.

*

Viitorul ! Cîțî aleargă spre el și cîțî rămîn la începutul drumului. În natură însă și în lumea gîndirii nimic nu se pierde. Si năzuința fiecăruia va găsi odată pe dreptul ei judecător.

II.

Cînd te va întreba cineva : *cine* te-a îndemnat, sau *ce* te face să scrii, — ce-i vei răspunde ? Nimic mai ușor : întreabă mugurul de ce încolțește, floarea de ce-și dezvoltă corola-î minunată, privighetoarea de ce cîntă ?

Și întreabă albina: cine o îndeamnă să-și clădească fagurele măiestru ?

Logica aceasta, prin asemănările-i simple, convinge pe ori-cine. Și totuși nu e dreaptă pe de-a 'ntregul. Căci sunt atitia înși, cari, făcîndu-și un examen minuțios de conștiință, nu vor putea să-și justifice cu nimic scrisul lor ! În suflétul lor natura nu a pus nică o taină, nică un îndemn. Și totuși muncesc și vocea lor se audе mai tare, mai stridentă, decit acelora din corul cu chemare.

Intîmplarea — nebunul joc al soartei — cîte nu face, cîte cariere nu încurcă ! Cîte pornorî frumoase nu înăbușește în germe și cîte prilejuri de dezvoltare nu oferă celor sterpi de gînduri.

Citesc biografia lui Rosegger, — un scriitor din Austria, necunoscut la noi, dar foarte popular acolo. Ștîi ce-a învățat în copilărie ? Croitoria. Și în noptile de iarnă, pe furiș, prindea cîte o carte de-o citea, iar tîrziu simți că acul nu e de el, ci condeiul. Și a trecut din atelierul de cusut, în camera de redacție...

Cîțî nu sînt ca el ! Cîte talente n'aș apucat din greșală pe alte cărări, cîțî scriitorii nu se pierd astfel în zgromotul atelierelor și al fabricilor ! Dar vaî, cîțî dintre cei ce au

ajuns scriitoră făceaă mai liniște să rămînă în locul celor pierduți !

*

La noi ?

Ce burghezi de omenie, ce meseriași cum se cade, ce băcani liniștiți s-ar fi putut face unii. Dar soarta a voit altfel. I-a luat din ulița mare și i-a făcut gazetar, poet și critic. Și rău a făcut soarta, rău lor și rău nouă, cititorilor.

*

Nu e aşa de greu să cunoști pe acești intruși în arena literelor. Trebuie însă să știi a căuta în sufletul lor. Să vezi cât banal și căță trivialitate se îngămădește acolo. Cîte apucături negustorești la unul și la altul. Și căță tanțoșie, căță gravitate de bogățăș semi-doct, de măslinar hrănit, în scrisul multora.

O tencuială subțire—vorba goală și amețitoare—acoperă tot stratul lor primitiv. Dar, înălțură tencuiala lor și vei putea vedea adevărul.

*

Eine schöne Seele, un suflet frumos a cerut Schiller dela orice scriitor. E inteligență, alătoată pe un fond bogat de simțire. Cititorule, de nu vrei să fiști înselat, fă ca mine : cere această carte de legitimație dela orice scriitor !

III.

E greu să dai într'un singur cuvînt sinteza unei situațiî și mai ales să facă ca acest cuvînt să prindă. Depinde de multe. Scrisul tău trebuie să fie mai întîi sugestiv. Cuvîntul găsit trebuie să măgulească, în parte măcar. Si trebuie să fie rostit de la o înălțime eare-care.

Noul director al vechilor «Con vorbirî literare», a avut în două rînduri inspirații felice: cînd a vorbit de «*viroaga politică*» și de «*primăvara literară*». Frazele aceste așa prins amîndouă, întîia mai puțin, a doua mai mult, pentru că sunt pline de înțeles și caracterizează, ele singure, două diferite curente în viața publică.

*

Mai ales «primăvara literară» a plăcut, pentru că... ori-cum, *cui* nu-i place primăvara? Si de-atunci toțî cîțî se măgulesc a fi crainiî acestui anotimp literar, vorbesc și cîntă de primăvară. În poezie așa tăbărît stoluri de fluturi și aș înflorit miș de trandafiri. Într-o revistă din Capitală cucul și ciocîrlia aș cîntat toată iarna. Si asta numai din pricina vorbelor amintite.

*

Socot că prea aș fost luate *ad literam* și

că autorul lor n'a cerut poeților să cînte numai natura. Tinerețea unei literaturi nu se manifestă numai prin armonizarea cîtor-va impresiilor vizuale, dintr-o dimineață de primăvară. Poezia lirică, cu floră și fluturi, cu zumzet de albine și murmur de izvoare, nu este apanagiul esclusiv al tinereții. Sufletele obosite și cele resemnate sunt adeseori mai sensibile chiar, și poeți cărunți dau pastelele cele mai desăvîrșite. Alecsandri era potolit de-abinele cînd a scris «Lunca din Mircești». Ceeace dă însă unei literaturi un caracter primăvăratec e cu totul altceva: e forță, e relieful în toate, e înțelesul pentru *poezia vietii* în toate cutile ei tainice și e neastîmpărul în goana după *această* poezie, cu paginile ei de adevăr și de frumusețe.

*

A apărut de curînd «Faust» în românește. Cine l'a citit, își aduce aminte de poetul care și cere înapoi tinerețea. Si i se răspunde, că *nu* de tinerețe aî nevoie pentru o anumită poezie:

De tinerețe, dragul meu, se știe,
Nevoie aî în luptă c'un vrăjmaș...
Dar lira'n mînă ca să o apuci
Cu grație 'ndrăzneș să te inspiră
Si spre o țintă ce ți-aî pus să duci
Cintarea, rătăcind prin înfloriri,
Bătrîni, a voastră-i astă datorie.

De ce nu citesc poetii cuculu'i și ai ciorâliei pe «Faust»?

*

Primă-vara literară se simte în adevăr. Dar nu în versurile dulci, cu miros de mici sunele. Ea e în frămîntările noastre zilnice, în dibuiriile după un ideal în viață, ca și în gesturile îndrăznește. Vine primă-vara, vine dar nu pe aripa blîndului zefir, ci prin căldura pasiunilor și prin tăria gîndurilor noastre.

IV

Citim și nu găsim urîte icoanele vremilor trecute. Ne oprim cu drag uneori și asupra unor escursii prin cîmpii necunoscute. Urmărand fantazia poetulu'i, ne schităm parcă și noi în gînd vre-un templu egiptean, vre-un zeu de-al Eladei, vre-o frumusețe maură. Dar în fața tuturor acestora rămînem reci, ca în fața unor florî de ghiață, zugrăvite de ger pe geamul ferestrei. Admirî, fără să te simți mișcat. Vezî că e ceva străin de tine, ceva artificial, de care sufletește nimic nu te leagă.

*

Iar arta și literatura trebuie să fie comu-

nicative. Să-ți dea căldură, să-ți dea senzația vieții... Lăsați deci trecutul în seama oamenilor de știință! Vre-un dascăl cărunt să studieze vremile lui Ramses și un îscusit săpător să caute aur prin ruinele domurilor uitate. Vre-un călător îndrăzneț să se inspire de palida vegetație a Poluluī nordic. Iar noi să stăm acasă, cu gîndul și cu inima.

*

În jurul nostru viața curge în valuri mari. Și e atîta frumuseță și atîta durere în fiecare val. Și e atîta armonie și atîta desacord în fie-care undă. Și tu poete, sau tu nuvelist, să răscolești prin vre-o carte învechită, sau prin ștersele-ți amintiri din școală, ca să înfiripi o pagină nouă? Ce neputincios cititor al cărții vieții ești tu! Cauți poezie și lumină în trecut, cînd în jurul tău e soare, iar în trecut numai umbre. Cauți drame aiurea, cînd dramă e la fie-care pas și dramă e, poate, în tine însuți!

*

Actualitatea sau vremea noastră! Cine ar cunoaște-o mai bine ca noi? Cine ar putea-o fixa mai adevărat ca cei ce o trăesc? Arta și literatura aŭ preț atunci, când pornind din viață, deșteaptă viață. Și cu cît mai credincios imprimă în ea viața ta însăși, cu

cît maî mult îți dai eî sufletu-îi însușî și cu cît maî complect aî prins în ea icoana vremiî tale, cu atît maî traînică este opera ce-aî săvîrșit.

*

Căci nu Ramses, ci *tu* ești regele vremiî tale, scumpe poete !

V

Ce zgomotoase sunt nopțiile iarăș ! Pină în revărsat de zorî, cînd soarele gonește umbrele din teiî de la șosea, se aude vuful valurilor vieții. Si să nu credeți că e o simplă recreație în răcoarea nopțiîi, după zile grele de zăduf. Nică nu sunt orgiile unei epoce de cădere a simțurilor. În toată alergarea astă pătimășă a mulțimiî este, pe lîngă dragostea caldă de viață, un simț pronunțat pentru frumos, pentru poezia noptîilor de vară și chiar pentru artă.

*

Din grădinî năvălește lumea în stradă. Risete, cîntece, exuberanță. Filosofia tuturor e cea maî simplă din lume : o viață ne e dată și trebuie s'o trăim. Iar dacă putem s'o și simțim, e și maî bine. Si cum aî simți-o maî aevea decît proiectînd-o pe acea pînză fumurie, țesută de visuri, deșteptate de armonia

unei melodii? Cum aî simti-o măî limpede decît oglindindu-te în vre-o operă de artă?

*

Ah, dar arta ce ne-o servesc prin grădină, e aşa de primitivă și totuși lumea o caută, o savurează! Nu osîndită pe nimeni. Bucurăți-vă și de asta, căci cei ce pot gusta o artă primitivă se pregătesc de măî bine. Iar cînd vor veni artiștii de seamă, vor avea în față lor un public bun și entuziasmat. Sufletul lui va fi ca o floare, care nu așteaptă decît fecundarea pentru a produce fructul viitorului.

*

Ce-mă tot dați cu «arta imorală»? Nu e nimic imoral în ceea ce ne mișcă, ne emționează, ne îndeamnă la viață. Nu recunoaștem decît bine și rău, frumos și urât, util și primejdios. Si nimeni nu e atât de jos să nu știe alege între una și alta.

*

Mi-e dragă lumea asta din nopțile de vară. Mi-e dragă cînd o văd alergînd grăbită spre isvoare de viață, cînd o văd risipită pe cărările dela margini de oraș, cînd o aud înțorcîndu-se în chiot de sănătate, sau în șoapte de mulțumire. Si-mă pare rău, cînd, tîrziu, în cîntecul cocoșulu, dispare totul ca o lume din povești, ca să facă loc iarăș banalului zilnic.

VI.

La Viena s'a jucat de curind, pentru a patra sută oară într'un scurt interval, o operetă. Subiectul e scos din viața vieneză. Autorul e și el vienez. Si publicul a ținut să serbeze reprezentăția asta. A fost mare praznic, cu joc și cu cîntece și cu ploaie de flori. Bărbații se îmbrățișau în staluri, femeile plingeau de bucurie, galeriile urlau ca nebune, pe cînd Günther, cunoscută cîntăreață Mitzi Günther și autorul operei se arătau pe scenă.

*

Manifestații de aceste nu sunt cunoscute la noi. Si mai ales nu se prea știe, ca artiști și scriitori noștri să fie atît de mult în grățiile publicului. Cine e de vină? De sigur nu publicul.

*

Dacă în Viena însuflețirea a ajuns la paroxism, e, că autorul aplaudat a știut să smulgă acordurile operei sale din însăși viața vieneză. Si nu într'una singură, în zeci de lucrări muzicale, în comedii și nuvele, în poezii și romane, cetățeanul vienez își găsește întruparea spiritului său. Poezia intimă a metropolei austriace, cu toată *culoarea ei lo-*

56974

cală; firea particulară a locuitorilor; icoanele trecătoare ale timpului, — toate sunt adunate în acele opere, cu cărि vienezii se mîndresc.

*:

La noi? Pare că fi o prăpastie între noi și Capitala noastră. Poeți n-o cîntă, muzicanții nu-i armonizează melodiiile, nuveliștii nu-i simt pulsul vieții. Saú cînd totușii se inspiră din ea, e pentru a descoperi noroiul, pentru a scrie ironii pe socoteala mahalagiului și a face pe moralistul față de aristocrație.

Nicăiră acea notă de simpatie pentru viața de Capitală, așa cum este ea. Nicăiră un ochiu mai ager pentru prinderea și prelucrarea artistică a notelor ei originale. Si e păcat!

*:

Căci e frumos și Bucureștiul nostru și-și are și el farmecul propriu pentru cel ce știe să-l descopere.

VII.

Epocele își au proza, poezia și stilul lor. Aceste vor fi mai încărcate, mai confuse într-o vreme asemănătoare cu zilele grele, cără anunță furtuna. Vor fi mai vibrătoare, mai tumultuoase, în timp de neastimpăr și de

mișcări sociale. Dar vor fi mai senine, mai concise în epoce de muncă pozitivă. Ce vreți? Cuvîntul e gîndirea însăși, iar gîndirea e «sub vremî», cum zice cronicarul.

*

Cîtă pleavă nu s'a scris în vremurile de dibuirî stilistice și cîtă coajă nu trebuie să dai la oparte pentru a descoperi microscopul sîmbure al înțelesuluî în toată literatura națională-romantică de odinioară! Cuvîntul în acele vremuri era o magie, o ambrozie dătătoare de iluzii. El purta pe scriitori prin nourî și prin stele, în loc de a le fi cîrmuitorul sigur pe cărările pămîntești.

*

Dar a venit un om luminat și a arătat ce e «betia de cuvinte». Un om luminat e fulgerul care despică văzduhul înnourat. Pe urma lui: o zguduire, o frâmîntare și cerul se înseninează.

Ziua înseninării a fost un mare triumf pentru literatura noastră, căci era ziua în care *ideia* s'a făcut stăpină. De aci înainte știa fiecare, că cuvîntul și gîndul trebuie să se acopere.

*

Vremile revin însă și cu ele toții acei cari nu vor să credă că: nimic nu există pentru

noă afară de ceea ce vedem limpede. Acum řuvoaie de vorbe trec iarăși peste capetele noastre. Impărecheri de imagini banale, florii de stil acoperă iarăși strîmtoarea gîndirii reale. Vagul, nedefinitul și superlativul, cu tot convoiul lor adjectival, ne înstăpînesc iarăși pe vers și proză. Și în cuvîntările ritorilor se aude pocnet de cuvinte goale.

**

In mijlocul acestora îmă atrage atenția, ca un limbut negustor din pragul unei prăvălii, un îmblătitor de spice fără sămințe, un încilcitor de vorbe fără înțeles. Așa l'am știut întotdeauna. El a fost pururea «onest și cinstit». Cînd scria despre un muzicant, el îi zicea «talentat măestru». Cînd vorbea de un poet, îl numea «marele uriaș». Fruntașilor le dădea epitetul de «fruntași dintîi». Iar muzele pentru el sunt «zîne frumoase».

Pleonazme !

**

Da, pleonazme ! De n'ar fi pleonazmele, cum și-ar perde rostul atîtea umpluturi literare !

VIII.

Cu ce caraghioasă îngîmfare se vorbește iarăși de ziariști ! Cîtă hulă îngrămădesc pe

capetele lor: cîte un puritan obseur, cîte un moralist famos, sau vre-un dascăl obicinuit să trăiască cu gîndul în vremile trecute!

*

Tu, tîlcitor al minunilor biblice, cară ridici vina că ziaristul nu umblă în legile Domnului; și tu, zăpăcit deslegător de sisteme filosofice, care găsești că ziaristul n'are cultură; și tu, istoric, care-ți petreci viața întreagă suflînd praful de pe hîrtii mucegăite, — ce mică sintești eu toții față de cel mai mic dintre ziariști! Căci voi trăiți prin alții, sintești fosilele vremilor trecute, sau viermușorii încuiatî în craniî uitate, pe cînd disprețuitul de voi ziarist e istoricul vremii sale și în tot ce scrie și în tot ce gîndește este el însuși, este viața largă din jurul lui.

*

Toții marii gînditori și artiști, cari au știut să înțeleagă duhul vremii; poetul care într-o figură dramatică a prins un suflet viu, pictorul care a redat un colț al țării, un episod al vietii ca și reporterul zugrăvitor de moravuri actuale au făcut și fac ziarism. Alăturî de «Peneș-Curcanul», de «Scrisoarea perdută», de pînzele lui Grigorescu — crîmpe de ziar și aceste — vine un fapt divers din notele sincere, nervoase ale reporteruluî fu-

garnic, urmează tipurile de politiciani ideală, fixați cu dibăcie de condeiul anonim și toate împreună formează epoca noastră, *a noastră*, pe care vre-o dată va cerceta-o tot vre-un hulitor al ziarismulu...

*

Vina voastră, dragă ziaristă, este cel mult că trăiți astăzi și că înțelegeți rostul vremii noastre. Hei, de-ați fi autori de pisani străvechi, ce mai note bune v'ar pune dascălii ăștia!

IX.

O noapte tîrzie, cu lună. Sub o fereastră se aud cîntecelile duioase, în surdină, ale unor lăutari. În umbra porții de peste drum un tînăr privește spre balconul, către care se înalță notele picurate dintr'un naiu discret. O serenadă!

*

... Așa dar n'a murit iubirea romantică! Viața Capitalei, sărmâna viață, pe care moraliștii o blestemă și filosofii o judecă sever tot n'a reușit să-i materialiseze pe toti, să-i tîrască în... mocirlă.

Metropola romină tot nu-i o cloacă, cum tipă unii pe zece guri, căci tot mai trăesc

romanțele noastre, tot mai sunt suflete naive, curate, cări suspină în tainele noptii și visează în vraja de lună.

*

O, filosofii ăștia, iubiții noștri Caton! Cîtă analiză a faptelor, cîte reflexiuni lugubre a supra oamenilor! Si ce-aș reușit eș să facă din bietul nostru oraș! Un monstru de păcate și de imoralitate, -- așa trăește Bucureștiul în imaginația multora. Du-te 'n provincie, du-te 'n țările vecine și chiar în străinătatea îndepărtată și nu vei auzi decît vorbe de jale despre noi, ca despre un oraș blestemat să cadă jertfă patimilor și fărădelegilor sale.

*

Cum i-aș lua de mînă pe acești vestitori de gînduri negre și le-aș arăta pe tinărul acesta, care visează la lună. Cum i-aș conduce într'o casă de liniște cucernică, de viață curată ca o dimineață de primăvară. Cu ce drag le-aș zmulge zâbranicul de pe ochi, într'o Dumineacă, să vadă fericirea licărinăd în privirile mulțimii ce se varsă în valuri din Casa Domnului. Le-aș trezi simțul pentru părțile armonice ale vieții și le-aș dovedi că totuș *aceste* sînt covîrșitoare.

*

Căci mi-e milă de orbii cari nu văd frumosul, de surzii cari nu aud melodia, de răii cari nu simt iubirea și de farisei dușmani ai vieții.

X.

Auzim cum cade câte un brad în munte cu sgomot lung, isbit din stîncă în stîncă. Vedem cum moare câte un om de seamă, și în urma lui plinsete și jale. Cîteva ecouri încă, apoi tăcere. În jurul bradului căzut cresc florii și buruenii și tinerii brădui își ridică frunțile în rariștea pădurii. Iar omul de seamă doarme pe veci, numai gîndurile lui trăesc în faptele săvîrșite, în sămînța aruncată pe pămîntul primitoř.

*

Ceea-ce am văzut și auzit deci n'a fost moarte. A fost o primenire. Nu s'a rărit pădurea prin căderea bradului uriaș. Ea a îmbrăcat numai altă haină, cum s'ar primeni, prin somn, sufletul obosit al muncitorului. Nicăi omenirea n'a îndurat pierderi prin moartea aleșilor săi. Ea a intrat numai într-o stare de pregătire, de ordonare a forțelor acumulate, pe care le va îintrupa în cei ce vor veni. Căci după fie care noapte urmează

zorile renașterii, după fiecare moarte o înviere.

*

Iată de ce hulitorii vremilor noastre și laudătorii bombasticăi trecutului ni se par mai mult niște nechibzuiți sau visători, cări nu cunosc binefacerile primenirii. Nu a fost mai mare trecutul, căci ce-a fost mare și bun în el trăește în noi și poate în fiecare clipă să se manifeste. Noi suntem păstrătorii a tot ce s'a visat și s'a gîndit odată și țesem în liniște firul mai departe, fără părere de rău pentru ce a fost odată, dar cu drag pentru ceea-ce este.

*

Laudătorii trecutului sunt adeseori ei însiși osteneți și au nevoie de primenire. Si e aşa de ușor să te înoești, rămînind în viață. Cînd nu-ți ajută o carte bună, o rugăciune, un cîntec de artă, — du-te'n natură și vei renaște. Du-te la munte și vezî acolo că ce e mare și frumos nu moare nică odată.

*

Dar ia seama. În natură mai sunt și serpi. Si ei se primenesc mereu, schimbîndu-și pielea lucioasă și — rămînind tot ei. Nu-i admiră pe aceștia.

XI.

Repede mai îngroapă buna opinie publică pe seriitorii în viață! O pauză scurtă în activitate, un semn cît de mic de ostenire și bănuiala apropiatei tale încetări se ivește Vre-un tovarăș milos scoate vestea — că izvorul a secat și scîntea sfîntă s'a stins. Și-un cîntec de bucurie, rece și ironic, trece peste tine și peste munca ta, ca un vînt peste țărîna proaspătă a mormîntului.

*

In locuță vin apoř alțiř de fac casă. E îmbulzeală, zgomot și ceartă, ca la ori-ce moștenire. Iți zmulg cununa din cap și-o împart între dînsii. Și, mîndriř de-a fi stă-pîniř situațieř, croiesc alte legi și introduc alte moravuri. Iar numele lor răsună în largul țăriř, pe cînd al tău e uitat și-abia 'l mai rostesc vre-un bătrîn înțelept, sau vre-o copilă sentimentală.

*

Dar iată o rază puternică luminează iarăși întregul orizont literar. E raza ta, a celuř crezut adormit. Și lumea te primește cu alai și te bine-cuvintează, cum binecuvîntezî un răsărit de soare, după o noapte de chinuri, cum saluți un izvor limpede după o lungă

rătăcire prin deșert. Iar corul de mică trufaș, de limbuță clevetitoră, toată ceata noilor stăpini, orbiți de atâta lumină, amuțesc și-să reiau locșorul umil de mai nainte. Pasări plouate, adăpostite sub streșina casei tale.

*

Ce lovitură e reinvierea ta pentru buna, nobila, credincioasa opinie publică! Cîști o mai pălmuesc, Doamne, această opinie și ce puțin învață ea: Ea e copilul naiv, care nu îmbătrînește nică odată, copil vecinic înselat, apoi alintat și iarăși păcălit. Crede în basme și-n vorbe născocite de cel dintîi venit. — Nu te răzima pe iubirea ei! Căci dacă opinia azi e cu tine și te îndumnezeiește, să nu crezi că miine, cînd borfașul se va ridica cu vorbe de clevete, n'o să fie cu dînsul, pentru că tu să trecă iarăși în umbra uitării...

XII.

Cu toată franțuzofobia noastră, trebuie să primim un cuvînt francez în terminologia criticei literare, pentru că nu avem altul, care să exprime mai pe românește lipsa de originalitate la o lucrare: cuvîntul *pastiș*. *

Aăi, de pildă, ca într'un caz recent, două poezii, brodate pe același fond, dezvoltate

din aceiași idee conducătoare. Și nu e propriu zis nici o copie servilă, nici un plagiat. O poezie conține însă toate elementele principale din cealăltă. Această asemănare — imitare sau împrumutare — este ceea-ce francezul numește pastiș.

*

A pastișa, firește, e ceva mai ușor decât a crea. Nu-ți trebuie decât un talent de adaptare, cum îl are de pildă actorul, cînd reușește să redea stările sufletești ale altora. E o chestie mai mult de îndemînare tehnică, de anume abilități stilistice și nu se cer sforțări intelectuale deosebite.

Toți diletanții săi porniți spre pastișare și intră în arena literelor, înfășurîndu-se în haina vre unui maestru. Dar pastișează de obicei și talentele uzate, cară ne-mai-putind înainta singure, se sprijinesc în mod fatal pe proptele străine.

*

Nu-î ușor a stabili : unde începează opera originală și unde începe pastișarea. E larg cîmpul cugetării omenești și multe săi punctele ce ne leagă. Aceleași situații deșteaptă gînduri și simțiri de-opotrivă, numai exprimarea lor diferă dela om la om. Ochiul ager însă deosebește pe imitator de scriitorul

original, fie după modul cum imitatorul așează ideile, fie după stîngăciile prin cari se trădează singur.

*:

La noi, în general, din respectarea avutului intelectual străin, nu se face o virtute deosebită. Pastișarea se practică pe o scară întinsă și cînd se insistă asupra unui caz concret, săr mulți vinovați și daă alarmă. Sub titlul de influențe și reminiscențe seuzabile se daă adeseori lucrări, cari sunt adevărate contrafaceri. Prozatori de azi iaă foarte mult din Maupassant. Poețiia iaă de unde pot. Puii de critici sunt adevărate ființe parazitare, încubate în stilul și ideile altora. Dacă și-ar face cineva o îndeletnicire specială din căutare de izvoare — dar aceasta e o măserie foarte ingrată — ar avea multe surpineri pentru publicul cititor.

*:

Singurul izvor, liber a fi întrebuințat de orice poet, e literatura populară. Poezia poporului e anonimă și e a tuturor. Nimic nu poartă caracterul unor personalități distincte, cari și-ar putea reclama paternitatea. «Ce te legeni codrule» e o pastișare admirabilă după o poezie populară și nimeni nu i-a făcut lui Eminescu vre-o vină. Din potrivă, dela Alecsandri înceoace se insistă mereu

asupra trebuinței de a prelucra atîtea motive frumoase din popor.

*

Adevărat însă, că nimeni nu-și poate înscrive numele în istoria literaturii decât cu zestrea proprietării cugetări și simțirii. Imitatorii nu aduc nimic și nu au nici un rol serios: ei sunt niște bieți vulgarizatori de forme și de idei străine.

XIII.

Oră ce operă literară e și o chestie de meșteșug. Vorba cu muzele, cări sărută pe poet și cu inspirația care se coboară din înălțimile cerești, e luată din vînt. Nicăieri mai multă muncă, mai multă disciplină, ca în atelierul artistului. Și unde nu este această trudă, acest respect pentru seriozitate, avem de-aface cu diletanți, cu fanfaroni, sau cu niște bieți cabotini.

*

Dar, dacă munca unui scriitor, într'o primănuță nu se deosebește de aceia a ori căruia meseriaș, nu e tot astfel cu viața lui. El și-o observă mai adinc și o simte mai intensiv. Fie că e visătorul, care se lasă pradă valurilor ce-l înalță sau doboară, fie că e rea-

listul care soarbe paharul plin de sucurile vieții, — el nu trăește după calapodul tuturor oamenilor de duzină.

*

Așa, e foarte rar ca un scriitor să alerge după bogătie, să facă uz de toate mijloacele oamenilor practici, pentru a străbate la situații. Astea sunt îndeletnicirile străine de preocupările intelectuale, căci scriitorul ajunge astfel un negustor cu marfă și tarabă. El învață toate apucăturile mercantile, de-a vinde mult și eftin și de a împrumuta... de la străinii. Și indată ce prinde o stare oarecare, firea i se preface și artistul ajunge în rîndul oricărui băcan, îngîmfat de firma-î strălucitoare.

*

Încep să fie și la noi vremuri mai bune pentru scriitori. Munca e mai prețuită și sortii de cîștig s'aă înmulțit. Intervine și statul uneori, cu gîndul de a drege. Și iată minunea: modestul de eri, care într'un colț de cafenea, dintr'o linguriță de cafea, își sorbea inspirația pentru un plan întreg de lucrare, trece astăzi, cu poza-î rigidă de negustor, într'un faeton, ca să-și plimbe gîndurile la Șosea, sub cerul albastru al primăverii...

*

Nimic nu pune la mai multă încercare te-

meinicia unuī talent, caracterul și firea scriitoruluī, ca schimbările de situații. Cînd norocul, sau favoarea unuī mecenat, îl ridică, el să-și aducă aminte însă... că orice negustor poate ajunge odată în pragul falimentului!

XIV.

Maupassant și iarăși Maupassant. Îl citesc și traduc scriitorii germani. Il citesc, traduc, imită și pastișează scriitorii noștri. Iar în Franța apar studii nenumărate asupra operelor lui.

*

Cea mai recentă monografie asupra lui este cea scrisă de Maynial. E însuș romanul vieții lui. O lungă dare de seamă ne atrage atenția asupra unei însușiri foarte ciudate a marelui prozator: ura pe critici. El asemăna critica cu acea plantă parazitară, care se încolăcește în jurul unuī copac, îl infășoară strîns pînă ce-l înăbușe. Prefera să rămînă liber, — un copac izolat, care crește, produce fructe și dă umbră destulă pentru călător... Mă gîndesc la scriitorii noștri: n'ar fi bine să imite și să pastișeze mai ales însușirea aceasta a lui Maupassant și să caute

fiecare a se ridica prin puterea proprie, în loc de a se gudura aşa de mult în jurul cine ştie cărei plante parazitare ?

*

Dar și o altă calitate a lui Maupassant ne oprește atenția. Maynial vorbește de ani de glorie ai prozatorului. Așa fost aceștia zece ani de muncă nimotoare. Munca lui era de cinci ore neîntrerupte pe zi. Si socotită după pagină, această muncă sistematică producea 15.000 de pagini anual, cam 150 de rînduri tipărite în fiecare zi. Si nu uitați că e vorba de lucrare originală, de creațiune și nu de imitare, de copiat sau de rînduit materie și idei străine.

Cîți însă din scriitorii noștri își disciplinează astfel voința ? Cîți susțin această luptă pentru o reușită onestă, această trudă de a zmulge sufletului tot ce are mai bun pentru a fi îintrupat în opere de artă ?

*

Ah ! Dar urmarea încordării lui Maupassant a fost funestă ! Incepe prin cîteva semne de dedublare. Apoi fantasia se pierde și puterea de muncă scade treptat. Si adversarii lui aveau o satisfacție... qu'il est en train de s'animaliser...

Li e teamă scriitorilor noștri de această

soartă ? Îi oprește dela multă muncă frica unuī sfîrșit brusc și ideia jubilării adversaruluī ? Atîta rău !

XV

«Cartea de aur», «Floră de argint», «Cînțecele de bronz», «Pe strune de aramă», «Trîmbiți de alamă», «Opale și rubine».—Ce sînt toate aceste ? Sînt titlurile unor volumășe de versuri, apărute în parte, altele sub tipar. Titluri ce sună, sună, trîmbițează și strălucesc din depărtare, iar din vitrină vor să țintuiască pe trecător, silindu-l să le citească. Ce sfioasă se ivește printre ele cîte-o carte cu «Poeziî»,—simplă la înfățișare, ca Cenușăreasa cea frumoasă printre surorile ei înzorzonate !

*

Și-acum le deschidem pe cele cu metaluri pe copertă. Hei, ce șuvoi de cuvinte ! Cum sună, cum sbîrnîe, cum sbiară, cum bolborosesc ! Ce grămadă de pleavă și cîtă muncă, pînă a găsi în ea fărmituri de pietre neste-mate. Aî fost chemat la o masă de aristocrațî și nu găsești decît pahare deșarte. Aî crezut că intri în mîndre palate și iată înăuntru e vîrăște. Si oameni săraci de simțire și goî

de idei sănt ghemuiți într'un colț și vîntură pleavă, de-a lor și... de-a altora.

*

Sânt poeti și nu trebuie să-ă osindim. Fantasia e crudă cu unii, îi torturează și le pornește gîndul spre mărire deșartă. E rege poetul și el nu-și poate închipui decât purpură în juru-ă, decât fast și strălucire. Si se minte, se amăgește singur, cînd vrea să ne facă să-l credem... Ei, rege, da, dar rege de carnaval, cu chivără de hîrtie în cap și în ea cu falșe rubine.

*

Rostul actorilor e însă pe scenă, nu printre poeti ! De ce acești doritori de strălucire nu intră pe scenă ? Acolo ar găsi mai multă hrană pentru iluziile lor. În haine de aur, de bronz și de aramă, în lumina feerică a candelabrelor, în catifea și în mijloc de alaiuri și-ar potoli setea bolnavă de a fi mare. Azî împărați și mîine cavaleri cu harpe de argint, ar stăpîni mulțimea o clipă numai și clipa aceea ar prețui mai mult ca toată viața lor de poeti, ar fi mai reală ca toate fumurile lor de stihitorii fără cumpăt..,

*

Dar nu ! Poeți și prietenii ! Rupeți de pe voî toga teatrală ! Aruncați masca ridicolă

de regi și căutați trofeele în lumea noastră !
 Nică aur, nică bronz, nică floră de argint nu
 vă dăm, dar o floare albastră, un cîntec
 ușor și-un gînd curat sănătatea mult ca visele
 voastre încîlcite și vorbele voastre nebune !

XVI.

Împrumutasem unuī scriitor însurat o carte
 de versuri. Primind-o zilele acestea, răsco-
 lesc prin ea și dau peste o filă de hîrtie.
 E un bilet scris de mîna soției amicului meu.
 În adevăr, un bilet dulce,— lista de bucate
 pe săptămîna din urmă! Tânăra doamnă își
 făcuse menu-ul pentru fiecare zi din săptă-
 mînă : supă, ghiveciu, sărmăluțe de foî de
 viță (mai ales), friptură de purcel și prăji-
 tură de cartofă. Simplu, vîrtos și berechiet!

*

Acest prețios bilet, care contrastează așa de
 neplăcut cu poezile de patriarchală melancolie
 din cartea împrumutată, îmi spune lămurit,
 cît de puțin cunoaștem noi viața intimă a
 scriitorilor și ce puțină importanță se dă
 amănuntelor acestei vieți, cînd e vorba de
 explicarea activității lor.

Nu mai vorbim de cei vechi. Aceștia în-
 calte au dus cu ei în mormînt toate peri-

pețiile vieții lor furtunoase, pagini frumoase de un romanticism pronunțat. Și abia din cîte o frîntură de scrisoare, din cîte o mărturisire timidă a vre-unui contemporan de mai puțem să reconstituim cîte un fapt, ce ne dă cheia la înțelegerea operei lor.

Dar nu știm aproape nimic despre cei în viață. Unul singur a mai pătruns în căsnicia cîtorva. A zugrăvit, delicat, cum știe el, interiorul vîtrei unor poeți și prozatori. A surprins cîteva gesturi caracteristice. Mai multe amănunte de aceste privitoare la viața scriitorilor n'ar fi fără folos pentru înțelegerea mai ușoară a literaturii.

*

Într'alte părți e o adevărată patimă în căutarea datelor. Viața lui Goethe a fost urmărită zi cu zi; despre Schiller se știe tot ce consuma în fie-care săptămînă; iar scriitorilor moderni li se cer neîncetate deslușiri despre partea ce o iaă la masa vieții.

Citeam de curînd ce lipsite de culoare sint serile scriitorilor berlinezî și ce puțin farmec e în drumurile lor dintr'un restaurant într'altul. Mi se părea că citesc în descrierea acestei vieții întreaga literatură apatică, fără vigoare, a berlinezilor de astăzi.

* * *

Viața noastră își are relieful ei. Dacă s'ar insista asupra celor ce se petrec în diferite tabere; dacă s'ar ridica puțin colțul perdelei ce acopere viața noastră de burghezii sau de bohemii; dacă s'ar descrie, nu fără antipatie, unghiuurile de cafenele și de berării unde se plăsmuiesc multe lucruri bune,—s'ar explica o parte cel puțin din caracterul general al frămîntărilor noastre literare.

XVII

Lucrează și nu desperă! Aceste sunt cuvintele pline de înțeles ale lui Carlyle către cititorii săi. Poate cele mai frumoase din cîte s'aș scris vre-o dată. Poate cea mai adîncă filozofie a vieții. Căci muncind, trăești, și trîndăvia te duce la dezastru. Prin muncă te apropii de natură, de adevăr și inactivitatea te îndepărtează de realitate. Preamărind munca, ați rostit cea mai frumoasă rugăciune.

*

Și totuși mulți sunt de altă părere. Ei zic: roagă-te și nu desperă! Înalță-te spre cel de sus și el îți va ajuta. În ceasuri de odihnă, în vremuri de nevoie, cere ajutorul A-tot-paterniciei nevăzute! Duhul ceresc se va co-

borî spre tine, îți va șterge lacrimile, îți va întări sufletul și te va umplea de nădejde!.. Ești însă prefer, vaî, de o mie de ori credința lui Carlyle! Ești cred în muncă, mai mult ca'n șoaptele cerești. Și e alinare mai dulce nu găsesc ca'n puterea de muncă. Ea singură e zeul puternic, ce te conduce și cu care robești pe cei mai slabî decît tine.

*

Dar iarăși te întorcî. Te uiți la cei ce-șii petrec zilele muncind. Cum trece o zi după alta, cu aceleași dimineti senine pentru toți și cu aceleași serî doborîtoare! Cum se îngămădește fructul munciî, bucată cu bucată!.. O casă e munca fie-cărui și ori-ce cărămidă în ea e o zi de viață, o forță îngropată. Și cînd nu mai ai putere de a pune cărămidă pe zidul început, auzî un troznet, și iată zidurile se clatină în temelie și cad peste tine. Ce-a rămas în urmă? Pulbere și cenușă, împrăștiată de vînt în cele patru părți ale lumiî.

*

Toate sînt vremelnice. Și dintre multe nevoi ne alegem pe cea mai mică. Dacă viața e o greutate și dacă prin muncă e mai ușoară de suportat, nu pot să-ți alegă decît această cale. Postul, rugăciunea și re-

semnarea e crezul de viață al celor slabă.
Ceți tarî își pierd viață muncind...

Muncind cu talent, — adaogă Mefisto.

XVIII.

S'aū împlinit de curînd 50 de ani de la moartea unor poeți mari ai Franței. Béranger și Musset au murit în 1857 și acum, după cinci decenii, criticii vin să le facă bilanțul meritelor. Ce au fost în viață și ce sunt după moarte?

Ce mare a fost Béranger în viață! Ce frumoase i-aū fost triumfurile. Poetul rasei, poetul de temperament, vioi și puternic, era purtat pe brațe. Si la moartea lui o lume plîngea la sickerul bogat, — lumea oficială cu împăratul în frunte și cu toată oștirea, iar presa întreagă se îmbrăcă în doliu pentru pierderea geniului națiunelui. La moartea lui Musset însă, a blindului și visătorului cîntăreț al nopților și al iubirii, abia cîțiva tovarăși însotesc trăsura mortuară și abia cîteva zare spun două trei cuvinte bune.

Dar iată vremea a trecut și n ziua cînd se împlinesc cinci-zeci de ani și operele scriitorilor devin proprietate publică, apar de odată trei ediții din Musset și publicul cere multe, căci îl iubește, îl are în suflet

pe cînd Béranger, marele, popularul Béranger de odinioară stă prin vrafurile librăriilor, necăutat, nacerut, necitit de nimeni.

*

E acesta singurul caz în istoria poeziei? Ba nu, el e tipic. Căci poetii sunt oameni și oamenii trec cu vremea. Si toată slava, tot alaiul dispar ca niște visuri frumoase. Cuvintele mari și calde răsună ca pocnetul trăsnetului, răsună și trezesc multimea. Dar trăsnetul trece, urmat de un eco și-apoi se perde în văzduh.

Mă gîndesc la Alecsandri. Unde-i slava cupeî de aur pentru «Ginta latină»?... Si ce măreț lucește «printre veacuri» luceafărul lui Eminescu!

*

Nerecunoscătoarea multime! Cînd te gîndești, ea e în vecinică luptă cu cei ce o conduc. Ea te despoiae de ce aî mai bun! Se satură de fructul copt al creerilor tăi. Se încintă de melodiile sufletului tău. Si cînd nu îi-a mai rămas nimic, cînd tot ce aî gîndit și aî simțit să a făcut una cu multimea, ea te lapădă ca pe un burete stors și netrebuie. Un singur popas cunoaște, un singur altar are, în fața căruia se oprește și se încină: altarul vecinieei.

*

Dar puține sunt icoanele zeilor cără pot fi atîrnate în acest altar, ca să fie păzite de furia mulțimii !

XIX.

Poporul cere o biblie. Și cărturarii țin sfat cum să-ă îñleznească citirea. Un preot bate la ușa creștinilor s'adune mijloacele tiparului și un laic de frunte dă cîteva miî pentru tipar, spre liniștea sa și spre odihna celor răpoșați.

*

În curînd, aşa dar, pretutindeniî în țară veți găsi, poate, scripturea cea sfîntă. Din sfaturile înțeleptuluî Solomon citi-vor bâtrîniî și babele vor rosti și mai des afuriseniile lui Vasile cel sfînt. Fete și flăcăi se vor adăpa la izvorul poeziei fără margini a psalmilor lui David și copiiî vor visa poveștile miraculoase din carteia facerii și vor bate din palme, au-zind de cîntecul îngerilor din noaptea cea luminoasă a nașterii Domnului.

*

În adevar, mare carte ! Popoare întregi ea a condus veacuri dearîndul, ca un far prin bezna necunoscutuluî. Singura povățuitoare în toate, ea a înfrînat mîndria vicleanuluî și a dat tărie celui slab. Cu vocea-ă de sibylă,

ă îndemnat la viață ; cu cele mai frumoase pilde, cu cea mai blîndă filozofie a arătat ce e bine.

*

Și totuși, te întrebă cu mirare : de ce această pornire ? Ce rost anumit are revenirea în lumea astă de minuni și de pace, de credință și de adorare, *acum* cînd toate popoarele aleargă cu pas grăbit spre ținte positive ? De ce această întoarcere la post și rugăciune, cînd *altul* este imperativul categoric al datorilor de astăzi ?

*

Cotiturile ! De n'ar fi și ele în viața omenescă ! Cu toții ajungem din cînd în cînd la o cotitură în calea noastră, cînd vedem energia slăbindu-ne și în sufletul obosit simțim un dor de liniște, de întărire. În astfel de epoci, popoarele se impresionează, cer artă, credință multă, poezie. Și ce carte mai potrivită pentru toate, ca biblia ?

*

Să fi ajuns poporul romînesc la o astfel de cotitură ?

XX.

Ce frumoase săt logodnele ! De cîte ori citești că un prieten, sau o prietenă bună și

s'a logodit, aă o tresărire plăcută. Îtă trăc multe pe dinainte: situații de-ale tale și de-ale altora, lucruri văzute, trăite sau citite și nu veză în acel moment decât ochi umezi de fericire, numai flori și raze de soare.

*

Și frumoase au fost logodnele totdeauna.

Odinioară, cînd lumea era mai romantică, tineri cavaleri medievali se logodeau cu aleasa lor prin jurămînt, în fața chipulu lui madonei din vre-un fund de capelă părăsită. Își dedeau în schimb o floare, o șuviță de păr, un inel de preț și se despărțeau — el avînd să plece în crunte războaie și ea rămînind cu dorul în sîn, în castelul de-acasă. Zădarnic se perinda pețitorii, fetișii frumoși cu penele mari în pălării, căci ea rămînea statornică, pînă ce logodnicul se întorcea din războiu. Iar dacă uneori sosea vestea morții iubitului și vre-un prieten ce-a luptat alăturî de el, aducea miresei inelul și medalionul, care purta floarea și șuvița de păr ce-i dăruise la plecare, ea îmbrăca haina cernită de jale și intra în mînăstire.

*

E mult de-atunci și obiceiurile în dragoste s'aă mai schimbat, dar pornirile idealiste s'aă menținut: Fantazia tot mai născocește multe feluri de logodne. Nu vi s'a întîmplat

să vedeți vre-o dată o tînără pereche, sezînd în iarbă, la vre-o umbră de copac, lîngă un isvor curat ca dragostea lor? Din fire de iarbă subțire ei își impletesc inele măiestre, din frunze mari de stejară sau din flori de sînziene își urzesc două cununițe. Si jură mă intîi, jură pe seninătatea cerului și a ochilor lor, jură pe căldura intîieî sărntări, apoii își dau inelele și-își încunună fruntea. S'ar putea o logodnă măi trainică?

*

Si în fond ce este logodna, în orî-ce formă s'ar face? Este intîiul fulger care anunță furtuna vieții. Sau, dacă voiști, este intia rază caldă a primăverii, care vestește deșteptarea naturii. Viața abia acum își pornește rostul ei deplin. Căci frumos e zborul liber al rîndunei, dar totuși *cuibul* e ținta ei căutată!

*

Din stolul păsărilor noastre călătoare să mă desprins o rîndunea. Si ei îi sună rîndurile mele.

XXI.

Ești un admirator al oratorilor și ascultă cu încîntare șuvoiul de cuvinte, imaginile îndrăznețe, însirate cu măestrie, și scînteiere

de spirit. Pune-însă pe acești oratori să-și scrie singuri vorbirile lor, să le aștearnă pe hîrtie cu aceiași căldură, în aceiași formă retorică, plină, colorată, nuanțată și vei rămîne surprins. Artistul improvizator de adineorî va încremenii cu condeiul în mînă. Și tot scîitorul iscusit, tot ziaristul umil și necunoscut trebuie să fie să fixeze pentru tipar cele spuse de orator, făcîndu-se mijlocitorul între cititor și maestrul cuvîntului.

*

Dar să întoarcem fața monedei. Admirî un scriitor. Vezî forma frumoasă a celor ce tipărește, limba bogată și mlădioasă, pe care o întrebuiștează cu o ușurință fără pereche, — o îndemînare aceasta, dobîndită cu muncă îndelugată. Si totuși ce surprins rămîn în fața săraciei de idei și de fapte în tot scrisul lui. Vecinic aceiași gamă. Acelaș orizont îngust, pururea înnojurat, sau pururea senin. Aceleași cuvinte pe cari le variază în toate chipurile, pentru a rosti cu ele acelaș gînd ce-l urmărește.

*

Dacă la orator lipsa de îndemînare la scris e scuzabilă, nu se poate ierta scriitorului lipsa de fond și de variație, căci numai prin calități de stil și de limbă, nimeni nu săvîrșește o operă trainică. Orî cîte cuvinte ar

vîntura, ori câte volume mă-ar îngrämădi un nuvelist sau un romancier, dacă în acele volume mi se repetă vecinic același peisage, aceleași situații sufletești, aceleași tipuri puține, de care nu poate scăpa, ca de niște duhuri necurate, eșu nu mai pot vedea într'însul pe scriitorul de stofă mare. Văd numai pe omul de meserie, pe muncitorul harnic, care însă a simțit, a gîndit și a văzut prea puțin, pentru a crea lucruri de seamă.

**

Aici e o vină mare a multora din cei de azi. Prea puțină cultură și prea puțină viață trăită! Si subiectele de romane, nuvele și alte genuri literare nu se coboară din cer pe aripile fantaziei, ele trebuie scoase dintr-o minte îmbogățită și din largul vieții.

XXII.

Revistele, și cu ele cei ce le conduc, au pururea un tovarăș necăutat: pe anonimul simpatic. E un glas din public acesta, ce te urmărește ca o umbră, ică nemulțumit și dojenitor ca o mătușe cicâlitoare, colo entuziasț și sentimental ca un copil visător. Vorba ce-ță trimite e un amestec de sfăto-

șenie și de sinceritate, sau o timidă încercare de intrigă, un atac deghizat.

*

Nimic mai atrăgător ca scrisorile anonime. Pentru că cei ce-ți scriu nu sunt în definitiv de cît niște cititori atenți ai tăi, cari te consideră sau te urăsc, cari caută să-ți scruteze părerile, să te îndemne la rău, sau la bine. Partea simpatică e, că toti aceștia trăesc sufletește cu tine, gîndurile tale îi preocupă, îi atrag sau revoltă. Si ce ideal poate urmări un scriitor decât acela de a fi gîndul tuturor?

*

Acești anonimi încep să te intereseze îndată ce vezii că scrișul lor poartă o figură originală, că dojana ce-ți-o dau e frumos formulată și cursa ce-ți-o întind e intelligent concepută, iar aplausele ce-ți trimit trec peste cadrul aprobărilor banale. In acest caz ei seamănă cu cochetele măscuțe din bal, care știu să te prindă în mreje cu vorbe prefăcute, cu gesturile libere, cu poza cu atit mai îndrăzneață, cu cît mai acoperită e fața.

*

Dar masca e totul. E farmecul necunoscutului care învăluiește pe anonim într'o lumină romantică. Ești dispus să exagereză,

să presupui că sub falșele inițiale și sub abracadabantele iscălitură se ascund minți alese și suflete frumoase. Ia însă cochetei din bal masca de pe față și decepția urmează adesea-oră. Află numele celuia necunoscut și orice iluzie e perdută. De-aci poate : *nomina sunt odiosa.*

**

Căci o floare firavă e anonimul : răsare și moare în umbră. Lumina zilei l-ar orbii și vîrtejul vietii publice l-ar îngropa.

XXIII.

Din depărtare ne vine vestea morții unuia compatriot. Ziarele ne spun și prea puțină o știu că răposatul, în străinătate, era o ilustrație. A scris și a gîndit pentru știință și pentru omenire. Și-a petrecut viața cea tînără în laboratorii și în urmărirea problemelor încurcatului suflet omenesc. Și s'a oprit la calea jumătate.

**

Moartea tînărului savant ne doare, desigur. Dar numai în măsura în care ne-ar impresiona timuria încetare din viață a oricărui învățat străin. Căci între noi și dînsul s'a stabilit același raport de stimă, pe care'l

avem cu orice muncitor pentru bine și adevar. El nu mai era al nostru, ci al tuturor; nu mai simțea cu noi, ci cu noul său mediul; ne cunoștea din ce în ce mai palid și gîndul lui îmbrățișa terene tot mai îndepărtate de viața de-acasă. Cetățean al științei reci, obiective, al științei fără patrie și fără naționalitate, chiar de ajungea o glorie, a cui era să fie? A Franței, a universului și mai puțin a noastră!

5

Ne gîndim acum și la cei cari păsesc pe
pe urmele aceluiași savant, — la înstrăinații
noștri compatrioți. Ce mare e numărul celor
răslețită! Artiști, scriitori și scriiitoare, grăitorii
în limba altor neamuri, ce departe sunt ei
de sufletul nostru. Cum său smuls din mij-
locul nostru și său perduț în multime. Alte
doruri, alte idealuri îi mînă; sau viața cea
rece cu interesele ei îi țintuește locului pe
undeva, fără dorință și fără ideal, — valuri
perdute în marea omenire!

10

Și zadarnic î-am rechema, căci nu ne-ar mai înțelege. Durerile noastre nu-i mai dor, bucuriile noastre nu-i mai încălzesc, cîntecele noastre nu-i mai fac să tresără și far-mecul limbei nu-l mai simt de mult. Pentru ei arta și gîndirea nu vor să aibă hotare, nici

neam și nică pămînt din care să-și soarbă și să-și primenească puterile.

*

Rătăcire. Și vezi răsplata acestei rătăciri? Ei mor și nu e popor care să-i plângă, nu e țară care să le jalească la căpătii.

XXIV.

Multe se pot înțelege din fenomenele mișcării literare, dar totuși te pun pe gînduri cîteva paradoxe. Vezi scriitorii pesimisti, în ultimul grad, sau visătorii de cei mai exagerați și în viața lor zilnică sunt cei mai practici burghezii și gospodari. Vezi umoriști de o veselie nebună și afli că, retrăși în culisele vieții, ei se stîng de plîns. Stați față în față cu dușmani violenti, care atacă cu cel mai neascuns cinism și auzi că tot ei sunt sensibili ca o mimosă și sufăr greu sub cea mai usoară lovitură a altuia. Ce-o să fie? Sunt cazuri de dedublare, sau e sufletul acestor scriitori atît de complex?

*

Experiența ne învață uneori că nică una nică alta. Cele mai multe cazuri *nu* sunt taine sau capricii sufletești. Unii plâng în versuri pentru că aşa vor ei și aşa cred că e bine,

alții își fac din rîs o meserie, pentru că e o lume care le cere să rîdă. Si iarăși alții scot la tîrg icoanele străbune pentru că e o altă lume, care se închină la strămoș. Știm chiar mai mult. Știm că se fabrică piese imorale nu fiind că autorul e certat cu morala, ci pentru că publicul cere să fie amăgit....

Deosebirea e foarte mare. Una e cînd scrii intr'un fel, răspunzînd la porunca firească a sufletului tău și alta cînd interesul mulțimii te conduce. În acest caz încetezi a mai fi tu însuți și te cobori la rolul mercenarului, care își pune puterile toate în serviciul unui scop îndepărtat de convingerea lui.

**

Și sătăcia mercenară în jurul nostru. Atâtia însăși se mlădie prin puterea interesului! Iar tu, scriitor sincer, tu credincios interpret al sufletului tău, te simți tot mai străin între dînșii.

XXV.

Știți că acum și *culisele* își au rolul lor?

Avem grupări și fracțiuni. Avem scriitori la putere — deși nu sunt în putere — și scriitori în opozitie. Avem takiști și cantacu-

ziniști, ocultiști și tineri generoși cu coada ochiului la viitorul budget. De ce n'am avea și culise literare?

*

In public, firește, nu pătrund decât ecorile palide ale vieții din culise. Cititorul stă adese oră mirat și caută zădarnic cheia la vecinicele schimbări. Dintr'o frază cu două înțelesuri, din tonul violent sau suspect de răutăcios, din schimbarea bruscă de atitudină el nu poate decât să bănuiască ceva. In lipsă de informații sigure, bănuiala duce la exagerări și iată cum se întâmplă de se pun în circulație cele mai incoherente vești despre viața din culise.

*

Citeva deslușiri ne vor scuti, poate, de viitoare exagerări. Afle cititorul că literatura nu este totdeauna o îndeletnicire pur ideală. Chiar și cei cunoscuți ca zei imaculați — și toți aceia, cărora noi le-am aprins puțină tămîie, se socot zei — sănătatea prea puțină idealistă. De timpuriu ei văd în literatură înainte de toate o luptă sfântă pentru ciolan. Pentru un blid de linte ei fac adeseori un omor literar, sau un atentat cel puțin. Interesul comercial primează pe celelalte.

*

Ambiția și intoleranța vin pe planul al

doilea. De emulare nici nu mai vorbim. Ar mai fi poate un alt element, care încurcă ițele — sexul slab — dar pînă acum nu s'a ivit un caz îngrijitor.

Dar mai femei ca mulți dintre scriitori noștri cine voi să fie? Să poftiți odată la o întrunire de-a lor. Să vedeți cîte guri cirovăitoare. Cîte ponoase și chicotiri, ca la un taifas de vecine bătrîne. Prin colțuri de localuri publice capetele se adună, șoaptele pornesc, mîinile se ridică amenințătoare, sau, la cîte o veste bună, auză hohote de rîs. Vorbe și gînduri de clacă.

*

La ocazii de aceste, întrebările de rigoare săint: «Ce-a zis Stan» și «ce face Bran»? Iți adulmeacă urmele ca niște copoi. Se trag sfori, se chibzuesc lovitură și se lansează «mici infamii». Aceste *pasiuni mărunte* dau mișcarei din culise, o culoare mai intensă și provoacă furtuni... intr'un pahar cu apă.

*

Pasiunile vulgare,—acesta e cuvîntul potrivit. Ele stăpînesc aproape toată viața de culise, cu goana după hrană și cu șlechetirile băbești.—Și voi, cari credeți, că cine știe ce prăpăstii principiare ne despart și ne învrășmășesc,—cum vă înșelați de amar!

XXVI.

Reclama e sufletul comerçului, dar în literatură e cîrja cerșetorulu. Și astăzi se face multă reclamă și se cerșește mult în literatură. Din sufletele cele visătoare și modeste, din entuziaștii eminescianî cari se mulțumiau să-și cînte versul într'un colț tăinuit al firei, ascultați numai de stele și văzuți numai de doi ochi dragi, — iată-ne în tîrg, cu toba cea mare. Și chemăm publicul să vie, să vie să ne miluiască, să vie și să cumpere bun și eftin, căci avem de toate: idei naționale și internaționale, versuri bune și șchioape, povestiri pentru țărani și pentru boeri și drame ...șoviniste.

*

Acum, adevărat, publicul e ca un copil bolnav, căruia trebuie să-i dai cu de-a sila leacul, ca să-l tămăduești; să-l tragă de surtuc ca să-ți arăți o frumusețe. Dar să-l iaă aşa de cu zorul, să-l chemă cu mijloace violente, să-ți atîrnă mutra de-asupra baraci și să puă pe un limbut să strige că: aici e cel mai tare om din lume, aici e cea mai bună limonadă... asta nu mai e îndemn spre bine. Și nu mai e literatură, — e industrie !

*

Așă înțelege acest neastîmpăr dacă ar porni dintr'o simplă vanitate. Orice artist ascunde în sine dorul de a fi cunoscut. Și orice gînditor ar vrea ca ideile lui să circule și ca opera lui să nu rămînă literă moartă. Dar vezi că indemnul de azi e de ordin mult mai pozitiv. Scriitorii noștri sunt mai moderni. Ei își cîntăresc cuvîntul cu monede sunătoare. Și nu după glorie aleargă ei în zgomot de bîlcii, în escortă de trîmbițași reclamagii, ci după obolul cititorului.

*

Și rezultatul? Se vor înmulți și cei ce scriu, și cei ce laudă, iar operele le vor străbate. Prin oraș și la țară, prin toate colțurile vei găsi cărți de tot felul, bune și rele. Se vor amăgi prea mulți, văzînd că prea e mică valoarea cărții față de zvonul eșit. Iar din vînzare scriitorii își vor întocmi un traiu mai bun. Frumoase succese — dar ce cîștigă literatura? Literatura cîștigă o pleiadă de industriași ai condeiului. Nivelul ei însă nu se ridică, pentru că reclama poate face multe minuni dar numai una nu: să înlocuiască talentul, sau să-l măreasca.

XXVII.

Ni se aduce învinuirea că prea ne dușmânim. Intr'o scrisoare particulară spiritualul

doctor Urechiă propunea, ca proverbul românesc «se ceartă ca cîini» să se schimbe de aci înainte în «se ceartă ca literații».

Invinuirea însă nu e tocmai dreaptă. Nu dușmăniile sănt păcatul nostru. Acele sănt numai semnele primăverii. Sănt sucul neliniștit în singele aprins. Sănt mustul clocoitor, care promite un vin puternic. Procesul firește al oricărei mișcări.

Vina este însă în forma dușmăniilor și în mijloacele întrebunțate pentru susținerea lor.

*

Căci e o artă și să fiu dușmanul cuiva. Sănt și aici gesturi frumoase de făcut. Sănt și aici condiții de împlinit și margini de observat. Poate mai multe chiar decât în alte acțiuni. Hotărîtoare sănt pururea educația, inteligența și temperamentul. Deosebirile între aceste trei fiind mari, nu e mirare că și dușmăniile variază așa de mult, dela om la om.

*

Un cod al perfectului adversar, cu liniște fixe de conduită, firește, nu poate exista. În genere, unuia adversar i se iartă toate, afară de o singură vină: de a fi vulgar. I se iartă, poate, că, lipsit de cultură, nu știe să lovească cu efect simțit și niciodată să se apere. I se iartă că, lipsit de inteligență, nu știe

să aleagă momentul psihologic cînd poate lovi și distruge. Și lipsa de abilități artistice se poate ierta, — lipsa de finețe a spiritului. Dar *să fi vulgar e deplorabil!*

**

Și aici e răul: în dușmaniile literare a intrat nota vulgară, cu coloanele de trivialitate, cu vorbele injurioase, cu frămîntările sufletelor de rînd. În locul spiritului, noroiul se lăfăiește în unele părți. În locul hazului ademenitor, ingăimări ordinare. Poetul criticat zbiară pe stradă, cu glas de rîndaș, după adversarul său. Pictorul, supărat pe o recenzie, strecoară într'un plic un cuyînt infam și-l trimite criticului. Umoristul se face bufon murdar.

Mă rog: pe ce maidane murdare cresc florile din care se inspiră aceste ginggașe suflete de artiști?

**

Insuficiențe. Oameni cari nu știu să iubească și nu știu să urască. Cari nu pot să rămînă prietenii și ca dușmanii nu știu ce-i demnitatea. «Tăria urii și a iubirii», de care ne vorbește poetul, nu e dată ori și cui.

XXVIII.

Moarte polemicelor, căci din potrivă, murim noi!

Ați un adversar. Ii urmărești gîndul, ii cîntărești cuvintele. Viî în conflict de convingeri. Exprimî convingerea ta cu toată lealitatea și bine înarmat pentru dovedirea fiecăruî cuvînt, pentru dezvoltarea fiecărei idei. Deodată însă, în loc de răspuns, auzî un glas :

— De nu încetezî, te omoară !

Ba bine că n'oî înceta. Moară polemicele, moară convingerile, moară adevărul, — căci sînt lucruri neînsemnate, — dar eû, de ce să mor eû ? — se 'ntreabă polemistul.

*

Și iată altul. L-aî cunoscut din școală și ți-a fost pururea aproape. Om bun, de nu atinge viața unui fluture. Blajin și sentimental, tăcut și demn. Polemica n'o cunoaște decît în ora tîrzie a nopții, cînd localul (nu cel de redacție) e deșert de ascultători. Cînd îl vezi pe lîngă tine, te socotî propteanu pe care el își razimă toată greutatea lui și te simți mulțumit de asta.

Dar pleacă. Vîntul ți-l ia, căci nu știî cine altul ți l-a putut lua. Și-l vezi deodată furios, ca furtuna din senin. El tipă și cuvîntul lui n'are cumpăt. El blestemă și blestemul lui n'are șir. Eșirea lui surprinde mai întîi, apoî te dezgustă.

Poți să-ă răspunzi? Poți răspunde la vorbe
cari te dezgustă?

*

Iar colo al treilea. Un om fericit. Cînd e
cu tine, ești bun, ești tare și altul nu-ă afară
de tine și totuși ceilalți sunt pigmei, pe cari îi
acoperă cu hohot și glume. Cînd îl gonești
cu o vorbă, cu un gest, cel mic de adineaoară
își ia locul și *tu* ești pigmeul. El se ridică
așa de sus și e atât de împăcat cu conștiința sa.

Mați poți să-l cobori dela acea înăltime? Poți
să schimbă culorile firești ale cameleonului?

*

Dar clovnului ce să-ă facă? El scoate limba
și dă din mîini. În jurul lui cîteva rude de ca-
fenea și de berărie. Il mîngîie și scuipă să
nu-l deoache și rîd de glumele lui. Pentru
o bere se dă peste cap, te vinde, te insultă.
Añ clovnii dreptul la răspuns, la polemici?

*

Aș! Moarte polemicelor *ăstora*, căci, de nu,
murim noi. Murim, căci ne coborim adînc,
tot mai adînc în noroi. Vremea cea scumpă
și viața cea frumoasă le ucidem cu lăcruri
sterpe. Si epoca noastră rămîne de pomină
celor ce vor veni în urmă să ne măsoare.

XXIX.

Ce chipuri urîte de luptători întilnești uneori! Pe unii îi vezi cu sufletul vecinic frămîntat, cu gura plină de cuvinte de groază și într'o poză disperată, ca bietele mame, cînd, plecate peste coșciugul copiluluă, își smulg părul și-să sfîșie obrazul. Si pare că ar voi să zică: «Blestem vouă, blestem lumiș întregi, care nu plînge de durerea mea!...» Erou plîngător, ce tristă figură ești tu!

*

Și iată pe altul, intrînd în arenă cu pasul semet, cu sabia în vînt și umplînd văzduhul de strigătul răsboinic. Dar abia se ivește adversarul, semetul protestează, spunînd că nimeni n'are dreptul să-l opreasca în marșu-i triumfal. La cea d'intaiu sgîrrietură, el invocă sprijinul legii și mila de-aproapelui, zbiară, urlă în potriva falsei intocmiri sociale, pentru că acordă tuturor glas și gîndire... O, biet erou ce fugi de dreapta încrucisare a spedelor spiritului, ce jalnic ești tu!

*

Dar cei de sub pulpana hainei mai marilor zilei? Dar cei cu sforile în ascuns? Sau cei ce se laudă cu forța brutală, care poate înăbuși tăria de spirit? Nu-i leagă pe toti aceeași

— lașitate? Și poate fi o armă mai tristă în lupta dintre doi bărbăți, ca lașitatea?

*

Vă,— poate! Și numele ei e *prostia*. Nu este o armă mai teribilă ca prostia. Ranele ei nu sunt mortale, dar sunt adânci și desfigurează. Un prost luptător e ca un monstru ce te surprinde. Nimerește întimplător, ca orbul irresponsabil, și totuși cei deopotrivă cu dînsul socot că a nimerit bine. Ferește-mă, Doamne, de prostii, că de ceilalți mă voi păzi eu!..

*

Urîte chipuri de luptători întâlniști uneori!

XXX.

Deschidem o carte nouă și citim acolo:

«Cartea aceasta închide în paginile ei dușmania mea și prietenia mea întreagă. Și mai curind voi renunța la prietenie, ca la dușmanie. Pe această din urmă o binecuvîntez din toată inima, căci fără ea lumea ar fi săracă și ar fi lipsită de răsvrătirea prin care spiritul adevarat se oțelește...»

*

«Prin răsvrătire spiritul adevarat se oțe-

lește...» Grele cuvinte! Veză din ele, de de parte, răzvrătitorul principiu al personalității. Fără să vrem întreaga dezvoltare modernă se așează pe aceasta. Ciocniri continue și rivalități fără număr. Cel ce nu se ridică singur și nu are braț destul de puternic să biruiaască, rămîne trîntit la o parte. Prietenia nu-ți ajută de ești slab și numai singur fiind, poți să-ți măsori puterea.

**

Prietenia și dușmânia, sau iubirea și ura, au fost pururea alăturî. În viață și în artă le găsești la fiecare pas împreună. Ele sunt capul lui Ianus cu două fețe, cu una spre răsărit și alta spre apus. Sunt două izvoare din care omenirea se adapă deopotrivă, sorbind putere din amîndouă. Decît, — un izvor îi dă o blîndă pornire și o poartă, visătoare, pe cîmpul de florî și de rouă și celălalt îi sădește în piept fiorul vieții reale și îndemnul de luptă.

**

Né gîndim la literatură, la tot ce e lîric, ușor, dulceag, la tot ce e iubire senină, prietenie devotată. Ce gamă monotonă! Si în schimb, marea patimei, lovita de vîforul ișpitelor, cîtă mișcare epică și cîtă viață!

**

Da, are dreptate: ce săracă ar fi lumea fără dușmănie.

XXXI.

Un prieten, care s'a depărtat de noi cu supărare, ne scrie acum: «Iată-mă revenit. Al vostru sunt din nou. Am senzația că sunt amanta necredincioasă, care după o lungă rătăcire prin brațe streine se întoarce la primul ei amor...»

Amantă necredincioasă! Asemănarea nu e rea. Căci e ceva femenin în această nestatornicie a prietenilor literare și încă femenin în înțelesul rău al cuvântului: ceva din femeia modernă, stăpînită de patima momentului. Capricii, cochetărie și nervi desvlăguți.

*

Asemănarea o putem duce și mai departe. Această femeie își tîrăște în noroi tot ce are mai sfint. Si ce poate fi mai sfînt ca iubirea?

Dar... să nu osîndim, ca să nu fim osîndiți. Statornicia în afectiune și stăruința cu încăpăținare către aceeași tintă, sunt îndelnicirî burgheze. Artistul, dacă azi e în noroi mîine își ridică privirea spre zarea albastră și aleargă pe cîmp după un fluture.

*

Cînd judecăm deci, prietenile literare, nu vom fi sentimentală. Vina — vorba poetului bătrîn — e a sexuluă. De ce să cerem să fie altfel aceia, cari prin chiar firea lor nu pot fi decît slabî și mlădioșă? Artistul să a creat anumite prerogative. El socoate cuvîntul «artă» un fel de haină magică, în care înfășurîndu-se, e la adăpost de orice învinuire. E liber să judece strîmb unde burghezul judecă drept, e liber să fie tulbure unde burghezul e limpede ca lumina zilei. Și tu trebuie să-l tolereză, cum ai tolera un copil rău și răsfățat, fără să te superi.

**

«Artă, numele tău e femee», a zis cineva. Și totuș ar fi bine să fim mai bărbați, mai tarî, mai dintr'o bucată. Căci o lege elementară ne spune că ce e mai tare e și mai durabil

XXXII.

Cine-l ridică pe scriitor? Imprejurările norocoase? Simpatia și zgromotul criticilor? Reclama? — De-ar fi să răspunzi cum se cade, aî zice: nici una, nici alta! Se ridică el însuși și toate celelalte — critici cu focuri de artificii, tărăboi cu surle și tob. — nu sint decît proptele temporare, ce e

înfig lîngă pomii plăpînzi ea să crească, lîngă viața de vie, ca să se ridice și să producă rod. De n'ai însă puterea de-a te înnalța singur, zădarnic se vor împlînta zeci de proptele în jurul tău, căci n'ai să te avînți spre zările senine.

**

Mijlocul sigur de înalțare e adversarul. El e peatru de încercare a puterii tale. Izbește-te cu tărie de ea și de rezistență semn de biruință, iar de te frîngi, și-a luat răsplata meritată. Viața e a celuī mai tare. Dar e și a celuī mai rău și a celuī mai viclean, căci nu în zadar viclenia și răutatea își aveau zeitățile lor în antichitate.

**

Deci nu prietenii,—adversari îți trebuie, de vreî să străbați. Prietenii *ce-*ți daă ei în schimbul iubirii tale? Si chiar cu iubirea lor tu *ce* aî face? Iubirea e pentru suflete slabe. Dar ura vrăjmașuluî îți dă vieții rost și îndemn, îți dă tărie, aî clipe de mîngăiere supremă. Căci poate fi o mîngăiere mai mare ca a celuī ce 'nfrîna furia valurilor și-și duce barca cu nepăsare spre ținta voită?

**

De vreî să aî noroc, mai vezî de ceva: adversarii tăi să fie mulți. «Si prosti» zice

bunul Lăpușneanu. Cei mulți vor sbiera și vor cere răstignirea ta și numele tău va trece dela gură la gură și figura ta va crește ca umbra unui brad uriaș într-o noapte cu lună. Cei proști te vor lovi unde ești mai tare și lovitura lor va fi ca o minge elastică, isbită de un părete.

*

Cititorule, cînd vezî un om înălțat, felicită-l pentru greșelile dușmanilor lui.

XXXIII.

Unuî scriitor i s'a făcut o nedreptate.

După anî îndelungați de activitate, după recunoașterea unanimă a criticei, după cuvinte măgulitoare din partea publicului, trebuia să urmeze un vot de incredere și un semn de atenție din partea unei instituții culturale. Dar votul s'a dat în potriva lui, în potriva lui și a literaturii, căci întreaga noastră literatură de astăzi a fost umilită prin nedreptățirea acestuî scriitor.

*

De la darea aceluî vot aŭ trecut două săptămîni. Ziare și reviste aŭ apărut de atunci cu duiumul. Si nimeni n'a găsit de cuviință să se solidarizeze cu noi pentru apărarea

prestigiului literaturii contemporane. Toți graviș directori de reviste, toți cronicarii flegăreți și-a împus tăcere, ca în fața oricărui fapt divers. În pîntecoașele numere ale revistelor să vorbit de toate, — numai de soarta celuia mai subtil nuvelist nu să facă pomenire.

*

Adevărat, sunt anumite chestiuni, a căror discuțiuțe ar provoca supărări printre colegi. Fiecare revistă își are talentele sale și fiecare talent aspirațiunile proprii. Cînd aceste aspirații se întîlnesc cu ale celuia nedreptățit era greu să-i ieși apărarea, fără a jaci pe alții. Căci patruzeci de autori rîvneau la aceiași distincție și patruzeci de autori aveau modestia de a se socoti la rîndul lor și ei treceau cu vederea. «De ce el și nu noi? — se întreabă în cor cei patruzeci și se bucură, vădit.

*

Seumpă solidaritate! Mai ușor te vom găsi în mijlocul unei cete barbare de răsvrătiți, mai ușor într-o tavernă obscură de amețiti, decit pe plaiurile frumoase și întinse ale gîndului și ale simțirii!

*

Mă rog, cine a fost naivul acela de poet, care zicea: uniți să fim în cuget și simțiri?

XXXIV.

Ciți știu său cercetează : căror împrejurări se dătoresc viețile mai bune ! Ciți caută să cunoască acea fericită îmbinare de întîmplări, cără fac norocul unui om ajuns ? De obicei trecutul se uită. Nimic din ce a fost urit și greu nu mai tulbură lumina și seninătatea prezentului. Ca un învingător se plimbă fericitul prin mulțime și în toate ale sale se simte un gest de sfidare : imitați-mă, dacă puteți.

*

Dar iată vine cine-va și ridică perdeaua de peste visul urit al trecutului. Iată-l pe biruitorul nostru de astăzi în toate ipostazele lui. Ce ușoară și în același timp ce grea biruință ! Căci nu este o biruință mai grea ca cea dobîndită prin miluire. Și cine nu l-a miluit pe dinsul ? Ici un prieten, colo un moșneag binevoitor, dincolo o mină princiară. Ciți nu pun umărul, ca să salveze un suflet plăpind, să-l smulgă din valurile furioase ale vieții !

*

Amintirea unui astfel de trecut e urită. Și biruitorul găsește un mijloc de a o gonii. Cu necaz se năpustește asupra celor ce l-au pus

în picioare și i-a deschis ochi. Pe moșneagul, ce i-a dat un nume, îl insultă. Pe prietenul ce l-a dus în lume și i-a arătat că viața trebuie să aibă mai largi orizonturi, l-a batjocurit. Scumpă floare a recunoștinței, cum dispari dintre alte floră și nu mai rămâi decât un obiect de cercetare pentru omul de știință!

*

Iată de pildă viața scriitorilor. Aici e lumea sentimentelor. Și calculele reci și îngimfarea de negustor și prostia de parvenit ar trebui să lipsească. E ceva comun care ne leagă și ne face mai oameni ca pe alții: simțirea. Și prin ea ar trebui să cunoaștem mai bine ce este gratitudinea. Nu cea de creștini, căci gratitudinea creștinească atinge margini absurde prin altruismul ce-ți cere. Este însă o gratitudine egală cu demnitatea, cu partea ei de poezie și de frumos, care-ți impune să nu uiți împrejurările și oamenii ce îi-au dat ființă. E ca și cînd aî zice, să nu uiți ochi ce îi-au luminat întîiașă dată sufletul, să nu uiți buzele ce te-ai sărutat odată.

*

Ce lipsite de poezie mai sunt și faptele scriitorilor noștri !

XXXV.

Povestea jalnică cine n'o cunoaște ?

Cerșetorul orb și olog străbate străzile, cîntind cu voce slabă. Tot scutul, toată lumina nevăzută a miloguluř — toiac al neputinței lui — este un băiat desmățat. Și cînd, cu acest tovarăș de drum și de cerșire, se oprește la cîte un colț de stradă, orbul pornește a cînta, răgușit și duios și spune trecătorilor despre visu-ř de mărire și despre ale vieții amăgirii. Sînt mulți creștinî și mare e încă iubirea de jertfă. Trecătorii îl miluesc și el își cată apoř de drum, tîrindu-ř piciorul.

*

De ce împrospătăm povestea banală ?

Pentru că ne gîndim la bieții noștri cîntăreții, cu harfe zdrobite. Trece întîiul avînt al tinereții, trec și se uită întîiele aplause ; se usucă întîiele florî aruncate din balcon și vocea se închide, iar pe aripa fantaziei se aşează plumb. Tot mař greř curg notele, atît de sprintene odinioară. Și cu glasu-ř stins, cu mîndria frîntă, se coboară mař jos, mař jos. E vorba de început numai, căci odată mîna întinsă, ea se deprinde cu mila.

*

Și cine-ř copilul desmățat ce-l conduce ?

Iși aă și milogiĭ impresarul lor, care ii poartă în lume și-i arată. E un fiu necunoscut al mulțimiĭ de stradă, un rătăcit alipit întîmplător de cel ce crește. Si aliphea lor e atî de mare, încit orbul îl crede duhul lui cel bun, omul trimis de Sus, ca să-i fie tovarăș. Sărmanul orb! El nu vede că strengarul,—*lui* ii datorește viața — o floare murdară crescută pe ruina *lui*. El nu știe că acel tovarăș se folosește de orbia lui, pentru a-și face toate giumberurile. El nu simte, cînd acela-l despoe de gologanul cerșit și cînd își bate joc de miloșii ce-l lasă să trăiască.

*

Ce grozav, să aă viața încătușată și să urmezi inconștient, povața unor neisprăviți! Să nu-ți poți dibui căile cu lumina ochilor tăi și să te supuă — ca un somnambul — la porunca unuia din grămada de rînd! Cîți scriitori de aceștia nu avem!

XXXVI.

Cum, cum nu, «morală în artă» iarăși a ajuns o problemă de actualitate la noi. Revistele, puzderia de reviste întreagă — scormonesc prin scrisul și suflétul autorilor de azi, rezumă cărti citite sau cursuri auzite la

facultate, aduc de mărturií pe toți învățații dela Aristotel pînă la Wundt, pentru a stabili dacă... «Moș Naie» și cu «Moș Pascali» din cutare nuvelă săt imorală sau nu.

In fața acestei discuții aprinse, al cărei scop, între altele, este acela de a dovedi existența criticei științifice române. și... a lipsei de originalitate în judecarea și tălmăcirea producțiunei noastre literare, face o impresie și mai ciudată crezul estetic, de o nemuritoare simplicitate a unei reviste din Capitală. Stegarul acestei reviste reduce toată știința sa la următoarea formulă de pedagogie literară și estetică :

— Fiți cuminte !

Nu este articol sau informație în care «cumintenia», această blîndă însușire omenească, să nu fie arătată ca un merit. Cutare poezie sau nuvelă e «cuminte» scrisă. Curentul nostru de astăzi trebuie să fie un curent «cuminte» (un singur cuvînt).

Ce înseamnă acest «cuminte» vom ști numai dacă ne vom aminti cuvintele bunicei către nepoțelul răsfățat, strengar și gălăgios, sau amenințarea dulce, rostită de *Ea*, în momentul cînd *El* se apropiie cu o prea furtunoasă inzistență și cînd lipsa de cumințenie ar primejdui în adevăr... morala în artă.

Vorbind însă mai pe înțeles, cumințenia în literatură înseamnă *perdea, surdină*. Nu vroï să văd adevărul decât sub forma învălită, care ascunde toate plăcerile și turpitudinele vieții! Nu vroï să ascult acordurile pline: cîntați-mă în falset, dacă voiță să nu-mă pun bumbac în urechă! Cam la asta s'ar reduce apelul criticului nostru de a fi cumințe. Ba poate la ceva mai mult: criticul ar mai voi ca scriitorii lui să fie *morală* înainte de toate. Dimineață să se scoale în zoră, să zică frumușel rugăciunea «Inger, îngerelul meu...». Apoi se scrie — dacă se poate cu amîndouă mîinile deodată —; la masă să fie modești și cuviincioși și să nu facă abuz de nimic ce aparține acestei vieți trecătoare, dată nouă s'o trăim pentru binele deaproapelui și al națiunei...

*

Și ce curioasă coincidență.

Pe cînd la noi unii își trudesc capul cu sintezele și analizele ctice și estetice ale culegătorilor mari, iar un fariseu face pe polițistul de moravuri și controlează cîte beri delicioase consumă artistul pe zi și dacă a fost cumințe cînd a vorbit cu *Ea* în boschetul dela Șosea — în țările apusene își face intrarea zgomotoasă în literatură, după o lungă anatemă și ispășire, Oscar Wilde, cel

mai puțin cuminte dintre scriitori moderni. Impreună cu el străbate tot mai mult teoria lui asupra moralei în artă :

«Nu există cărți sau opere de artă morală sau imorală, ci cărți sau opere de artă bine sau rău alcătuite».

Criticii noștri să-și însemne bine acest adevăr impede, pentru că de fapt nu există scriitori morali sau imorali, ci scriitori bună sau rău, cu sau fără talent. Justă este critica numai cînd se conduce din acest punct de vedere și consideră drept morală ori ce lucrare de talent.

Firește că această concepție a moralității n-o să convină partizanilor «cuminteniei», de oarece «cuminte» înseamnă tocmai lipsa de culoare, mediocritatea, sărbezimea, deci imoralitatea ca talent, forță și artă.

XXXVII.

Tinărul meu camarad își citește pentru întîia oară numele în revistă. În ochi lui o strălucire de fericire imensă. Si un sir de zile în urmă el nu face decît să-și recitească aceleași strofe nevinovate, cu aceeași bucurie de părinte sufletesc. Seară, el se oprește la fiecare chioșc să vază afișul, cu literele cele mari, cari îl pun în rîndul atîtor nume cu-

noscute. Slova tipărită pare că s'ar contura altfel ca manuscrisul, pare a avea mai multă viață și mai mult înțeles. Și tânărul meu camarad se simte deodată ca robul eșit din întuneric în cîmpul larg, scăldat de lumină.

Ce extaz, ce beție dulce în primul debut!

*

Odată, de două ori încă și ochiul se obici-nuește. Inima nu-i mai bate aşa de nebună, cînd își citește poezile tipărite și cînd își vede numele pe sutele de afișuri. Mîna nu-i mai tremură cînd bate la ușa redacției. Vorba lui nu mai e sfiosă și distrată în fața celorlalți scriitori. El a făcut tranziția. Se simte că e cineva.

Ce fericit moment, cînd te simți că ești cineva.

*

Dar — ciudat. Tânărul meu camarad s'a cam prîpit cu acest moment. Încrederea lui este numai efectul unei autosugestiuni. Căci vorba tipărită este oglinda falșă și amăgi-toare, care-i mărește importanța tuturor acelor biete secrețiuni rimate ale unui creer îngust. Rimele alea, vař, sint condamnate să rămînă moarte în colțul de revistă, unde tipograful le-a așezat aşa de frumos.

Nu căuta însă să-l convingă despre asta, căci e zadarnic și tîrziu. De acum el se crede

primit în sfatul zeilor. Mîndria i-a crescut cu fiecare săr tipărit.

* *

Și iată cum s'a sporit iarăși cu unul numărul celor beți de ei însiși. Ce mare e între noi numărul celor beți de ei însiși! Oameni mulțumiți și mîndri cînd îi aplaudă o mică galerie, ei sunt inconștiența personificată. Și totuși li se pare că în circa lor e răspunderea și meritul unei întregi prefaceri, că toată soarta neamului atîrnă de vîrful peniței lor providențiale. *Heu, felix ignorantia!*

* *

Dar... așa e lumea împărțită. În greutăți și înăsurători. În cei ce produc și cei ce aleg. Vine făcătorul dreptății și proclamă osînda. Camarade, te ține acum dacă poți! O vorbă limpede la locul ei, o rază intensă de adevăr, te izbește ca o săgeată. Și cazi, pasăre buimacă și încrezută ce ești, cazi mototol în praful de unde aî îndrăznit să te ridici.

* *

Și cînd mă gîndesc că eū sănt de vină la toată tragedia ta banală, la a ta și a altora, am un moment de mustrare. Nu pentru că derea ta însă, ci pentru că nu meritați iluzia înălțării de o clipă ce ți-am dat.

XXXVIII.

Ce-a pățit prietenul nostru de stă bosumflat, ca vrabia în par în vreme de iarnă? Ce-l doare de-și întoarce fața, încleștează pumnul și scrișnește din dinți cînd ne vede? Cu gîndul senin, cu sâfletul împăcat, noi trecem înainte, nedumeriți de păsurile lui, și-l lăsăm pradă frămîntărilor.

*

A doua zi ni se spune că scrisul nostru l-a durut. Ce anume? Unde am vorbit de dînsul? Cărî sunt cuvintele ce i-aă zdrobit prietenia, cum zdrobește grindina o floare? Căutăm prin paginile noastre de eri, de-o lună, de un an și mai înainte—și nu găsim nicăieri numele lui pe lista proscrisilor noștri. Scrutăm prin mintea noastră și nu găsim nici umbra unuă gînd protivnic. Ei, ce poate fi, Doamne?

*

Staț! Am ghicit. Colo într'un colț de colană staă două rînduri îndrăcite, ca două lacrime ivite în ochi după un rîs sănătos. Cuă sună ele? Nimănuă saă tuturor. Sunt un gînd aruncat în vînt, o săgeată trimisă pe nimerite, o aluzie fără tintă pozitivă. Si iată pe prietenul nostru lăud'o asupră-și și agitîndu-se groaznic.

*

Un dar ceresc e cuvîntul și mari sunt minunile lui. El întărește sufletele slabe și celor tarî le deschide cărări. Dar vaî de cei îndoelnici, căci pentru ei cuvîntul e furtună și ură. În fie-care rînd ei văd o bănuială. În fie-care glumă își zăresc icoana lor. Din multe înțelesuri, ei aleg pe cel mai rău, și se torturează ca'n vreme de friguri.

*

Și acum zadarnic vei căuta să-i scoți spiniul îndoelii din suflet, zicîndu-i: prietene, revino! Căci știî ce-i îndoiala? E paharul de cristal, pe care, dacă l'aî stirbit, nu-l poți reface 'n veci!

XXXIX.

Aă gîndit altiî pentru tine, — tu ce ti-aî mai trudi biețî creerî? Ce să mai apuci pe anevoieasa cale, pentru ca după lungî rătăcirî, să ajungî la ținta cucerită de altiî, de atîta vreme? Nu vezî școala, cartea, ti le dă de-a gata toate: formule de viață, formule de gîndire și pînă și simțirea ti-o reglementează școala cu formulele ei.

*

Dar eșî din școală și ajungî la larg. Si în largul acesta haotic, incert, îți trebuie un echilibru. Acest echilibru îl aî în tine, în felul

cum vei să-ți legă soarta ta de a altuia și cum vei pătrunde în sufletul celuī de-aproape. Dar tu, ca totă cei slabăi, nu cauți echilibrul în tine; tu recurgi la formulă. Și în loc de a privi viața în față, cu ochii tăi; în loc de a scruta pe de-aproapele cu prisma simțirilor tale, le judecăt toate cu mintea altuia, — mașină ce funcționează după cum te învîrte puterea străină.

*

Printre cei intilniți iată cîțiva poeti. Copii ai artei, ei sunt oameni liberi, ca păsările cerului și ca biblicii erini ai pămîntului. Ca săi pătrunzi, trebuie să te înalță cu simțirea pînă la dinșii, să știi primi cu ochiul armonia colorilor și cu sufletul melodia cerească. De-înțină, să te avință cu visu-î dintii și de-î bătrîn să te cobori, pe scara amintirilor spre treacutu-î mocnit.

*

Dar nu, tu ești omul școalei și judecata ta e rigidă ca o formulă algebraică fixată de alții. Tu ești obiectiv și sufletul tău nu simte ecouri; pian stricat ale cărui clape nu sună. Dar tu știi în schimb «ce-a zis Taine» și «ce-a zis X» și cu ce-aș zis ei, tu vii și măsori pe bietul artist, cum aî măsura un obiect cu cîntarul. Și-l iaî, și-l tai, și-l spînzuri, și-l categorisești ca după litera fixă a

legii, par' că arta, simțirea s'ar putea strînge în cîteva paragrafe.

*

Ei, dragul meu, legile sănt moartea poeziei !

XL.

Se zice că se iartă mult celuī ce iubește mult. Si de ce nu am ierta și pe cei ce ne urăsc?.. Iată pe cineva ridicînd steagul alb, simbolul păciî și al liniștii. Lăsați ura și veniți, veniți cu toții sub scutul lui. Nu vedeți ce frumos flutură, sub cerul senin, în falduri largi, flamura cea albă, nevinovată, feciorelnică? Ne chiamă la odihna meritată, după crunte războaie, după multă și amară mîhnire. Depuneți trofeele, puneți în teacă sabia pătată de sînge, capetele vi le plecați și de acum să fie pace!

*

Pace! De-acum pe întinsele cîmpii literare zgomot să nu se mai audă. Poetul-păstor să-și cînte în liniște doina, mînindu-și turma de visuri pe plaî. În crîng să cînte iarăși cucul și privighetorile, fără teamă de uriosul critic, ce stă cu pușca pururea plină și gata de vînat. Bătrîni să povestească de vremile apuse și tinerii să asculte și fetele

să-și împletească florii în pletele bogate. Căci e vremea idilelor...

*

Ah, dulcile idile de odinioară, cum se întorc iară! Odiseu se întoarce la Penelope și-i ajută să depene firul de tort pentru țesut. Poetul războinic își reia îndeletnicirile de cap de familie. Vinovatul pelerinează să ceară ertare la mormântul cel sfînt. Iar tu criticule, tu care ați pe conștiință atîtea dispariții de poeti și prozatori, pleci pocăit genunchii și în fie-care sărbătoare preamărești pe Domnul în cîntece de slavă...

Ce bine e aşa, cînd tace furtuna!

*

Dar ce e asta? În fie-care zi aceeași pace, aceeași liniște — sfîntă dacă voiță. Din zori pînă în seară același dîrlit din fluer de păstor. Monotonia asta mă ostenește, îmi apasă greu pleoapele. Sîngele în vine îmi curge mai somnoros și-mi vine să casc, de cîte ori privesc la steagul alb, cum flutură în vînt!

*

Ei nu, nu se poate! Idilele și tăcerea ne omoară. Noi suntem pentru steagul cel roșu!

ZILE JUBILARE.

CAPITALA PETRECE

Sîntem împărtiți în trei, parc' am fi trei neamuri deosebite.

Intr'o parte se adună Farisei și Saducei. Aŭ mutrele încruntate, gesturi largi de piațe și condeie muiate în amăreală. De nu i-am cunoaște, ni i-am închipui îmbrăcați în talare lungi și cernite, în semn de obidă: păsări cobitoare, cari tipă într'una că pentru neamul romînesc s'apropie soarta Sodomei și Gomorei. Tipetele lor aŭ ceva strident, ceva disarmonic, și sînt ca o umbră urită ce s'așterne peste pajîștea cu florî și cu soare, peste sărbătoarea tuturora.

Intr'altă parte sunt pribegi de vară. Răsfătați de soartă, osteneți de muncă, fetele anemice și moșnegi încovoiați, speriați de bubuiturile de la Filaret, pleacă spre locuri de liniște și de întinerire.

Iar la mijloc rămînem noi, cei cari nu închidem oblonul înaintea zgomotului ce ne

chiamă la viață, cei cari nu ne topim în arșița dogoritoare, noi, ceata pestriță de burghezii și intelectualii de toate categoriile, sfăpâniș adevărăți ai Capitalei.

S'o fi simțind el bine Fariseul la înălțimea sa închipuită, cînd se strîmbă, blestemind și aruncînd cu hulă în noi, pentru că după pilda străbunilor cerem uneori *panem et circenses*. Bine și frumos o fi să stai prin Sinaia la umbră de brad, răsfățînd o floare, mîngîind o feregă, sau ascultînd poveștile nesfîrșite ale Peleșului. Dar cine poate gusta belșugul și știe simți intensitatea vieții de vară cum ti-o îmbie Capitala, cu amîndouă mîinile, nu invidiază nicăi pe amărîtul de fariseu, nicăi pe liniștitul pelerin de la marginea brădetului: fariseul e un suflet trudit și tremură înaintea oricărei manifestări de viață; călătorul de departe, cînd nu e un egoist sau vanitos, e mai mult un visător, — pe cînd ceata noastră cea mare iubește adevărul, trăește cu el și nu are timp mult să viseze.

*

Ziua, firește, e toopenie. Viața e aproape moartă și o trăim mai mult în umbra birourilor și a... redacțiilor. Pe stradă, străinii vizitatori ai Expoziției rătăcesc pe asfaltul aprins, ca niște beduinii pe nisipul unei pusietăți: cîte un bogătaș ardelean își tîrifie

cismele largi d-asupra pavagiului; cîte un unguroi nebleznic ca Moș Zsupan se oprește să urmăreasă goana nebună a birjelor; școalele din provincie trec în grupuri mari de-a lungul străzilor mute și merg spre Filaret să vază bogățiile țării. Dar seara... seara par că ar suna de atac, aşa de năvalnică isbucrește viața din toate unghiuurile, din toate arterele orașului.

Pe la periferii se face liniște mai mare ca de altă dată. În centru se aprind globurile mari electrice de-asupra grădinilor publice, unde artiștii Teatrului Național, schimbăți în trubadurii, cîntă veseli cupletele minunate. Tramvaiele gem și uriașul automobil din piața Teatrului grohăe sub povara sutelor de neastîmpărați, pe care îi transportă mereu spre larga și primitoarea Expoziție.

Ce schimbare pe cîmpul Filaretului! Ce minuni ale civilizației în locul acelui cîmp întins, pe care odinioară abia Dumineca zăreaî viață, cînd Oltenii încingeau veseli hora mare în fața fîntînei lui Cantacuzino!

Ce grădină împărătească în locul rozoorelor surpate și al cărărușei dintre plopî, pe unde odinioară părechile romantice se strecurau în serile de primă-vară! O bucată de poezie am îngropat aici și pe mormîntul ei să clădit o lume nouă.

Miile de becuri aprinse, prin armonia de culori, insufletesc multimea. Pavilioanele cele mindre, cu un aer de romanticism vechiul iti rasfat si mai mult privirea. Cintecele de pe lac, muzicele multe, fosnetul artificiilor si zgomotul surd al massei ce serpueste pe toate cararile si petrece la toate cireciunile alcautuesc un fel de arie wagneriană, in care predomină fanfara. Si nicairi nu se aude mai bine acest variat cintec triumfal ca de pe pridvorul Culei boerestii, unde fantazia iti da aripi si te poartă departe.

**

• Frumoase sunt ceasurile in mijlocul multimei! Cum te lasi tirit de bucuriile ei si te simti una cu ea in toate! Pina si miciile distractii, atit de nevinovate si de copilaroase iti fac bine si tie, pentru-ca-i vezi pe celaliti inseninindu-se.

Sarbatori de aceste au darul de a ne apropia si a ne infrati pe toti cei cu sufletul nestricat. Veniti sa ne bucuram de ele.

PUTEREA CÎNTECULUI

În «Arenele Romane» — terminul de data astă ni s'a părut justificat și e plin de înțeles— s'a dat o probă convingătoare, că viața sufletească este în continuă prefacere spre bine. Miș de cîntăreții români, veniți să asiste la serbarea triumfului muncii de patru decenii, au dovedit cu prisosință, că Românul își întrebuinteaază bine multele-i însușirii ce i-a fost hărăzite și că în deosebi dragostea pentru cîntecul popular străbate în cercurile cele mai largi.

S'a ușor împlinit cîțăva ani de cînd d. *D. Kiriac*, valorosul maestru, căruia i se dătorește grandioasa serbare, pusese sfios mâna pe bagheta cu care acum dominează. Crescut în tradițiile cîntecelor naționale, îmbogățit cu tainele muzicei franceze, d-sa s'a întors de la Paris și întîiul gînd i-a fost de-a pune baza unui cor popular. Se înființă acea societate, renumită acum, care-și zice

«Carmen» și care are meritul de a fi deșteptat, aici în Capitală atât de cosmopolită a țării, interes mai întîi, apoi entuziasm, pentru doinele culese de pe buzele poporului. Era o adevărată satisfacție să auză cum, după fie-care concert al acestei societăți corale, publicul cel mare învăță și el ariile ascultate, — o satisfacție, pentru că această împrejurare dovedea și mai mult, că înființarea coruluи fusese o necesitate.

*

În viața noastră artistică apariția d-lui Kiriac și înființarea societății, «Carmen» este prin urmare un eveniment, începutul unei nouă ere. S'a sfîrșit cu muzica străină, cu melodiile duioase, dar fără înțeles pentru noi, a multelor romanțe, cu ariile tremurate ale Italienilor și cu imitațiile franceze. Am intrat în făgașul propriei noastre simțuri, pe care de mult trebuia să ne aflăm.

In acțiunea sa, neapărat d. Kiriac trebuia să se sprijine pe punctele de orientare existente. Și aceste le găsi și la Români de peste hotare, cu care se și puse grabnic în legătură.

Aci opera era începută și ajunsese chiar la mari succese. În Transilvania d. Gheorghe Dima făcuse școală serioasă. O falangă de elevi de-a lui se răspândiseră pe la școalele

rurale și întemeiaseră coruri țărănești, cări în zi de sărbătoare legănaș sufletele trudite ale poporului în doinele de dor și jale. Din Banat străbătuse pînă aci fama ișcusituluș compozitor și diriginte de cor Vidu, iar despre Bucovineni se știa, că grație răposatului Ciprian Porumbescu ajunseseră să aibă un cult adevărat pentru cîntecul național.

Din aceste provincii romîne, maestrul Kiriac a știut *ce* să primească, pentru ca desvoltarea noastră muzicală să rămînă omogenă și pentru ca să nu fie șirbit caracterul unitar al cîntecului romînesc. Prin o abilă procedare, împrumutînd melodii de ale fraților și trimițîndu-le acelora melodii de aici, s'a săvîrșit una din cele mai frumoase apropiere între unii și alții, apropiere care avu drept rod nețărmurit de prețios : serbările din Arenele romane.

*

Miile de cîntăreți, conduși cînd de d-l Vidu, maestrul Lugojulu, cînd de d-l Kiriac, conducătorul suprem al corurilor, mărturiseau, pe lîngă progresul realizat în această direcție, dispozițiile artistice ale poporului român. Un viitor frumos ne surîde pe terenul artei muzicale dacă talentații noștri compozitori vor continua să insiste asupra

frumoaselor și variatelor melodii naționale cără pot sta la baza unei muzici dintre cele mai serioase și mai originale. E și timpul ca să dovedim străinătății, că nică din acest punct de vedere nu stăm mai pe jos de alte popoare, și că, dacă avem un început de literatură proprie, înaintăm în aceeași măsură și pe alte terene.

Dar glasurile unite ale cîntăreților noștri mai constituie și simbolul de țarie care cu deosebire a fost remarcat. Acest simbol, căruia i-a sunat aplausele publicului, imens cum n'a mai văzut Capitala Țării, este acela al unității culturale. A fost o culme a istoriei noastre contemporane în producțiile acestor coruri, în acea atingere înduioșitoare a flamurilor, în acea îmbrățișare frătească între fiili răsleții aî diferitelor provincii. Pentru moment, poate nu ne dăm destul de lămurit seama de importanța evenimentului, căci prea suntem surprinși, prea aî venit toate pe neașteptat. Dar roadele acestor manifestări pot fi dintre cele mai hotărîtoare pentru soarta noastră în viitor.

*

Căci mare este puterea cîntecului. Ceeace diplomații nu pot întrevedea, ceeace războitori î nu pot birui, se cucerește prin farmecul cîntării.

Cine nu știe cât de mult ați contribuit cîntăreții germană și studenții însuflețită, cară colindau țările germane, cîntînd, la unitatea marei împărății de astăzi ! Literatura și-a dat mîna cu muzica, cuvintele înflăcărate ale poeților de rasă au fost tălmăcite cu acelaș foc de compozitorii dibaci, iar cîntăreții propagăduiau ideia de mărire și de consolidare.

Avea-vor și cîntăreții noștri acelaș succes ?
Și, în general, au ei aceeași menire ?

Cu siguranță. Muncă numai și însuflețire curată, căci melodiile cară au răsunat în Arenevor face minuni.

SCRISORI

I

Unui prieten din Sibiu

Te aştept în gară. Pe tine și pe alții. În jurul meū forfotește mulțime de curioși, stîrniți de fanfara muzicelor militare. Aū venit și corurile din Capitală cu steagurile lor. O lume pestriță, cu și fără cocarde naționale.

Mă învîrtesc prin înghesuiala asta și ascult zumzetul nedeslușit al milor, adunate sub acoperișul peronulu. Ce complexă și ciudată e muzica asta a multimi de glasuri șoptite, amestecată cu izbiturile de vagoane și cu șuerăturile de locomotive. Parc'ai auzi, de departe, zgomotul rîului scăpat din ghiarele ghețurilor.

Vi se face o primire frumoasă. Aici, peste tot, primirile sînt frumoase, căci la bune și la rele Romînul s'aprinde repede. Cine vă face primirea nu întrebă. E marele anonim

din păturile mijlocii. Lipsesc persoanele de distincție; lipsește totă clasa conducătoare. Sunt numai Români aici și cei ce știu să cînte pentru că: *Böse Menschen haben keine Lieder!*

*

Ce grozav de chinuitoare e așteptarea. Cît se frămîntă biata de inimă și ce fiori își trec prin suflet cînd, în apusul soarelui, aștepți să vie cine-va. Nimic nu-ți mai ține atenția încordată. Zadarnic cauți să te liniștești. Fantasia sboară departe în calea celor așteptați. Vorbești fără sir și fără astimpăr cu cei din prejurul tău. Si din cînd în cînd întinză brațele spre locul de unde au să sosească...

Un gîfiit de locomotivă. Zumzetul roiului din gară crește. Răsună iarăș fanfara cu marșurile ei naționale, subliniate puternic de toba cea mare. Comitetul de primire se aşeză în rînd. Dar... nu sosîți voi.

Altă pauză.

Număr ani de cînd nu v' am văzut. Îmi reconstituî figurile voastre, după trăsăturile fei și ale caracterului. Si mă întreb: ne vom fi schimbat aşa de mult, ca să nu ne recunoaștem? S'ar putea ușor. Trăim aşa de repede și aşa de intensiv. Cel puțin noi ăstia, cari nu facem nimic numai pe jumătate, cari

nu iubim și nu urim numai la suprafață.
Vremea ne schimbă pînă ne ninje; pasiunile
clocotitoare ne mistue; și înviorarea ce ne-o
dă o clipă de fericire, ni-o iau cu amîndouă
mînile ani de nenoroc.

**

Un nou șuer de tren. Alt sunet de muzică.
Un cor intonează un cîntec de bună venire.
Mi se încleștează inima. Simt că trebuie să
fiști voi.

Răzimat de-un stîlp, în jurul căruia îmi
împleteșc mînile ca să nu fiu doborît, aş-
tept izbucnirea furtunoasă a uralelor. Văd
duturatul nervos de batiste. La cîte-va fe-
rești văd conturul unor capete cunoscute.
Privirea mi se turbură și ochiul mi se în-
chid, cînd aud cum mă chiamă pe nume.

Ne-am recunoscut. Sînteți mulți, mulți to-
varăși de joacă și de carte și surioare de
glume și de visare. Nu mai aud ce se pe-
trece; nici frazele urărilor de bine, nici răs-
punsurile răgușitilor voștri oratori nu le în-
telegr. Vă văd numai pe voi.

Și ce mult v'atî schimbat! Ce preoți băr-
batî, ce dascăli cu fețe severe, ce Români
voinici din flăcăiandrii de dăunăzi! Și totuși
sunteți aceiași! Vă cunosc de pe ochiul aprinș,
din căldura glasului și din puterea cu care
mă strîngeți în brațe!...

Revedere ! Ce amețeală ! Cum tremură mînă
în mînă. Ce înfrigurate sunt privirile, bu-
zele ; iar întrebările ce ni le facem cît sunt
de multe ! O clipă de îmbrățișare ne face să
uîtăm ani și ce ni-aă despărțit.

Întîlnire ! De cîte ne răsplătești !

II.

Din gară convoiul pleacă pe calea Griviței
în sus. Trompetele răsună ca într'un marș
de triumf. S'ar părea că sînteții miș de cu-
ceritorii, cari veniții dintr'un războiu cu pă-
ginii.

Cîtă lumină în jurul vostru și ce atmosferă
de sărbătoare pretutindeni. Lungi, aproape
nemișcate, atîrnă la fiecare casă faldurile tri-
colorului și voi vă uitați îndelung la acest
mîndru joc de culori pe întinsul străzilor.
Nu-ăsă că sînt frumoase culorile noastre ?

Pe trotuar văsteaptă o lume. Ea vă aclamă
cu «urra», «urra», repede, apăsat, iar voi
răspundeți cu lungul și tăragănatul nostru
«trăiască». Ce curios ! In modul de aclamare se
simte ceva ce ne desparte ; e deosebirea de
temperament și de formă în manifestarea sim-
țimintelor.

Ca un șarpe uriaș sirul nemăsurat de cîn-
tareți se încolăcește prin numărul mare de

străzī. Ferestrele-s pline de capete. Batistele flutură. Florile cad ploaie. Și voî priviți aiuriți la toate, căci tot ce vedeți și auziți e nouă pentru voi; nouă este limba cum o auziți pronunțată; nouă sunt ființele cară se îmbulzesc în jurul vostru; nouă sunt costumele cară se schimbă mereu cu fețele multimei caleidoscopice.

Drumul vă duce pe dinaintea palatului regal. Văzîndu-vă, aşa descoperiți cu smerenie, aş fi voit în acest moment să pun urechia la multe piepturi și să ascult bătăile inimie. Oameni suntem. Români suntem. Zău, ce-o fi simțind un Român de-ași noștri, în idealismul lui aproape naiv, cînd trece, cu pași cucerinci, pe lîngă Domnitorul român?

Cîțî-va pași încă pe drumul ostenitor și ajungem la o biserică, unde un Arhiereu împloră duhul înțelegerii și al iubirii de frate ca să se coboare în inimile noastre. Apoi vă risipiți pe la lăcașuri.

*

Și iată-vă în Capitala neamului!

Văzut-ăți munții străbuni tăiați de rîurile legendare? Luat-ăți seama ce întinse și încărcate în rod sunt cîmpii prin care ați trecut pînă aici? Satele risipite, cu turtele cocoșate pe cîte o coastă, orașele ascunse

între plopă și arțari, și bordeiele sărăcăcioase, săpate în pămînt... Toate, toate sunt românești. *Un* graiū și *un* stăpîn!

Dar Capitala! Ce mișcare la fie-care pas. Prin bulevardele largi și primitoare, prin străzile înguste dela periferii, aceeași multime aleargă cu zgomot, cu neastîmpăr în goana nepotolită după viață și progres. Poporul român înaintează în pași alergători! De aceea bine ați făcut că ați venit să-l cunoașteți, aci în casa lui, cu toate lipsurile, cu parodoxele și cu marile lui calități.

*

Intrați în «Expoziție» și veți învăța multe, — veți învăța a căi cunoaște neamul de-a proape. Toate imperfecțiunile și toate însușirile, cu cări suntem înzestrați, repeziciunea progresului și lacunile fatal împreunate cu aceste, le veți găsi exprimate în cele expuse. Pe de-a întregul însă totul este un frumos gest de triumf.

Iată la dreapta toate bogățiile solului român, produsele pămîntului gras și nesecat, din care s'aștăruiește să hrănească toți veneticii și care acum e pe cale să ajungă în mîinile moșnenilor. La stînga e o mare parte din istoria contemporană a țării: progresele industriale și comerciale, organizația ei administrativă și culturală, armata și... Regatul. Iar sus de

tot, între alte multe, se înnalță, ca o încoronare a întregului, palatul în care se adăpostesc roadele gîndirii și simțirii celor puțini aleși ai noștri. De-acolo ochii se perd departe și văd, scăldată în lumină, toată sceneria astă fantastică ce se cheamă «Expoziție». Văd mai departe: orașul întreg învălit în pînza fumurie a cetății.

| Spunetă adevarat: nu vă simțiți acasă aici și nu vă simțiți mai mîndri, după această răsfățare a privirilor voastre?

III.

Suțem cu toții în Arenele romane, frumosul amfiteatru, menit a ne reaminti petrecerile străbunilor noștri. Mare preț n'amus eu pe jocurile alea costumate, numite «povestea neamului». Căci e o comedie întreagă, să vezi o matahală reprezentînd pe Traian și să mai vezi pe acelaș Traian căzînd tumba de pe calul alb ca spuma laptei. E prea mare artificialitatea în aceste jocuri, decît să-ți dea iluzia trecutului istoric în toată măreția lui. Și tot atît de jignitoare pentru caracterul festiv al zilelor ăstora sînt trîntelile luptătorilor de meserie, cari își remintesc poezia lui Delamarina «Cind cu comedia»:

Hopa-țupa, țupa-ḥopa
Și-o găsit nemțoniu popa!

Dar sărbătoare, fără comedie, ar părea că nu se poate. Cînd însă Arenele se ticsesc de cîntăreți din toate părțile, cînd grupurile inundeaază scena, fiecare cu cîte un steguleț, simți că începe adevărata poveste a neamului. Căci da, e ca o poveste priveliștea ce își se îmbie, cum nimeni n'a visat-o mai frumoasă, o poveste de-o durată scurtă, căci... ca mîine feeria acea de oameni, de costume, de mișcare se spulberă și nu rămîne decît o amintire.

Rînd pe rînd șirul de cîntăreți își ridică glasul spre cerul cu soare. Știți cum se înalță fumul de tămîie, în semn că jertfa e primită? Așa se înalță cîntecul lor spre cer, în doine de dor și iubire. Hei, și cîtă sfînțenie e în cîntecele de dor și iubire, pentru cei ce știu să le-asculte!

Toate melodiile pare că așa o legătură. Din toate se aude acelaș suflet, bătînd aceeaș inimă. Mici coloraturi locale. Cîteva deosebirî de temperament. Ici colea influență precumpănită a neamurilor ce ne înconjoară. Peste tot însă acordurile moi, duioase, sau săltărețe alocurea, cari exprimă întreg felul de a simți și cu deosebire de a iubi al poporului. Judecînd după cîntecele noastre, e

prea evident, că dintre popoarele cu cari venim în atingere, noi Români iubim și cîntăm mai mult.

Unitatea în simțire iese la iveală cu deosebire în melodiile cîntate împreună. Dintre aceste una a fost ascultată în picioare și cu capetele descoperite, de toate miile de Români. Nu știm fost-a momentul psihologic al acestor zile, sau m'a înșelat pe mine fantasia, dar mi s'a părut că acel *fortissimo* «fie Domn, glorios, peste noă...» din cîntecul solemn a fost unul din pasagele cele mai simțite în concertul întreg.

Momentul, evident, e istoric. Să fie atîtea miî de Români uniți în acelaș gînd, e o mare izbîndă a vremii. Fără zgomot și mari pregătiri s'a săvîrșit această unire. E vraja cîntecului care i-a pornit pe toti pe același drum.

Și, Doamne! cît ne-a trebuit pînă aci. Ce bine le stetea acum la aceste miî de oameni împreună! Cîtă potrivire între Moț și Moldovean. Ce asemănare în port, în grai și cum se împăcau gîndurile unuia cu ale celuilalt. Și totuși nu se cunoștea și erau pînă acum mai străini ca străinii. E mai bine de un veac de cînd ne împrumutăm unii altuia din avutul nostru sufletesc. E mai bine de un veac, de cînd cărturarii noștri se cunosc

și trec granițele pentru a lumina pe unde ajung. Niciodată însă pînă acum țărani, ei între ei, nu s'aș cunoscut și nu s'aș dat mînă cu mînă. Acum s'a întîmplat și aceasta. Aci e cucerirea.

Am asistat, întîmplător, la o înfrântire a trei țărani, care mi-a rămas adînc intipărită. Mergeau tustrei pe drumul spre Palatul Arotelor: un Moț, un Bănațean și-un Român din Dumbrăvenii Moldovei. Erau veseli și-si cîntău început marșul național. Nu se potriveau deloc însă în tact, pentru că dumbrăveanul cînta mai repede, după cum e melodia în țară.

— «Măi, da începă vă deșteptați voi cei de dincolo. Cîntați mai repede, bre; iac' aşa...» și începu să dea tactul mai viu la «Acum ori nică odată.»

Cei doi tovarăși prinseră tonul, învățără melodia după felul cum o cîntă moldoveanul și repede își continuă, tustrei, marșul, mai repede și fără a se mai împedica.

Cîte explicări de aceste nu vor fi avut loc între cei ce s'aș întîlnit. Cîte apropieri! Aceasta era și rostul venirii voastre, dragi cîntăreți, vestitori de vremuri mai bune: stabilirea unui *tempo comun* în marșul deșteptării naționale!

IV.

Și zău, cînd atîtea cîntece exprimaă aşa de mult, de ce se maă pun oameni să vorbească? Cînd atîtea melodii ne aduc armonii în suflet, de ce oratoriî ne alungă armonia asta prin cuvintele lor fără şir? Ei da, oratori născuți, nu glumă, sîntem noi Romîni, dar nu ne-am putea alege alte ocazii ca s'o dovedim?

Era într'o zi înainte de sosirea voastră. În Capitală își făceaă intrare Bucovinenii. Spătoșî, voinicî cu plete mari și cu fețe rumene erau plăeșii lui Ștefan cel Mare. La gară, între alții, îi primește un student cu glas de clarinetă. Mîndru și cu gesturi largi el vorbea poporului *bucovinean*: «Fraților din Dacia! Bine ați venit pe pămîntul acesta liber, unde n'o să mai simți jugul secular al lui *Atila*». Dar muzica militară îi înăbușî glasul, cunoștințele istorice și focul patriotic, iar gloatele dela gară trecură peste tînărul, care merită în adevăr *jugul* secular, ca să învețe minte a mai strica prin cuvintări deșantate momentele destul de însemnate prin ele însile.

De altă dată eram cu voi într'un oraș de provincie. La masă fuseseră rostite maă multe

discursuri decât un om normal e în stare să suporte. S-ar putea chiar zice că vă hrănit cu discursuri. Și, ostenită, plecam către casă. Dar în drumul spre gară se ridică vila unui mare român. Vila e splendid luminată și cu ghirlande de floră de jur împrejur. Ferestrele mari, arcuite, sunt deschise și într'una d-na cu părul brun, în cea-lătă domnul cu pieptul plin de decorații ne aşteaptă...

Bunul Român ! Ce bine i-ar fi stat să ne lase să trecem pe sub ferestrele-î măiestre și să guste el—și cu consoarta-î ferice—în toată liniștea spectacolul măreț, privind la aceste mii de Români, cu placarde, lămpioane și cu cîntece de veselie. Căci, în urma urmelor, orice spectacol poate fi gustat mai profund cînd stați într'un colț retras și te lași sincer impresionat, dinăripi fantazie. Dar, nu, darul oratoriei îl mănîncă și pe acesta sub limbă; el ne oprește cortegiul și ne torăe, Doamne, ne torăe cu ceasul: granițele cad, istoria întreagă trece pe dinaintea ochilor, globul cu geografia se clatină cu zgromot... iar noi plecăm buimăciți și furioși mai departe.

... Îmi plac oratoriî în genere și îmi place avîntul lor. Cuvîntul lor cald străbate de-a dreptul la țintă, convinge, te înnalță și-ți dă fiorul sfînt al faptei. Momentele și causele mari îi inspiră, le dă puterea de a-și mlădia

fraza și a te ademeni. Dar cînd aud pe la ferestre și la mese pe acești limbuți grăitorî de banalitate, sau de cuvinte mari, fără înțeles pentru dinși și fără răspundere, mă doare că manifestațiile noastre de unire sufletească aŭ une-ori un caracter aşa de ușuratec.

V.

Printre cei veniți încocace se distinge o figură cunoscută în viața voastră socială. Tânăr svelt, cu redingotă neagră pînă peste genunchi, cu pardesiul pe braț și în cap cu o pălărie mare, neagră, ca la pictorii italieni. E figura *seminaristului* vostru.

În pasul semet, în privirea blajină, în vorba lui măsurată, în care fraiele din carte se amestecă cu cele din popor, seminaristul are ceva particular și se deosebește de alți tineri. Ești l-aș recunoaște să fiu în orice parte a lumii.

Viața și disciplina internatului le dă oarecare stîngăcie în gesturi și un aer de sfială. Mișcarea lor e mai țeapănă. Strîngerea lor de mînă te doare. Si totuși nu poate fi ceva mai simpatic ca acest seminarist, fie că l-aș găsi plimbîndu-și melancolia pe la marginile

orașului, fie că l-ați vedeau în sgomotoasele petreceri studențești, sau că l-ați întâlnit la țară, în vre-o casă preoțească, în vremea secerișuluși și a pețirilor.

De-aproape el este sufletul cel mai cald, mai sincer, mai entuziașt. E elementul cel mai virgin și mai robust al tinerimi voastre. Și pe cînd universitarul se întoarce din străinăzat, istovit, pretențios și cu dor de ciștig, seminaristul sosește cu aceeaș dragoste de cămin, cu aceeaș fire nestrîcată și cu rîvna de muncă.

Ce rău e că n'aveți și voi ceva tipărit din viața seminariilor. Măcar de felul amintirilor lui Creangă. N'aveți nicăi monografi asupra diferitelor seminarii, scrieri în cari să se desfășoare trecutul acestor institute, numite fabrici de popă și de dascăli. Ar fi prețios să știm astăzi ceva din începuturile «diecilor», de pe timpul cînd cursurile erau de vre-o șase săptămîni și să vedem cum au evoluat în timp. Ce a fost la Blaj, ce a fost la Gherla cea uitată de D-zeu și ce s'a petrecut prin seminariile sîrbești, pe unde rătaceați odinioară bogoslovii noștri? Nimic nu știm. Vorbesc doar cifrele reci și cîte un nume de dascăl despre cartea ce s'a făcut acolo, dar despre felul cum își trăiau viața, habar n'avem. Poate din amintire de

se mai pomenește, din generație în generație, despre isprăvile unora și altora, despre conflicte cu vladicia și despre idilele celor ce nu călcau a popie... Ce tragic e, să se peardă, ca valul, atîta viață, fără nici o urmă !

Astăzi, firește, seminaristul este un element social indispensabil. El împarte cu alții cultura modernă. Alături de universitar, el e în fruntea mișcărilor. Cîntă, petrece, face literatură. Odinoară însă făcea mătăniș, cîtea canoane și se ruga smerit, izolîndu-se.

Rău că n'avem icoane din vremile de grea pravoslavnacie, dar bine că au trecut. Văzînd pe preotul de astăzi, cu fața lui curată, cu haina îngrijită, cu vorba isteață și pricepută în toate, îmă daă ușor seama de superioritatea epocei noastre. Ce curbă mare ați făcut, ce linie lungă ați străbătut, de la intîii seminariști pînă acum. Intreaga noastră evoluție culturală e dată în această asemănare !

La totă se cunoaște astăzi influența spiritului mai liberal de instrucțiune. Ideea că preotii n'au să fie numai slujitorul la altarul bisericei, ci la altarul poporului, prinde rădăcină tot mai adîncă. Preocupările medievale se risipesc și orele de negîndire sau de lungi divagații și speculațiunî exegetice, săint înlocuite cu o mai practică frămîntare a

minții. În seminarii pătrunde lumina științelor și se caută stabilirea unei legături mai intime între preot și societatea modernă. *La alte vremuri, alte rugăciuni!*

• • • • •

VI.

«Cum trece 'n lume toată slava!» Un an numai și ce schimbare prin părțile unde ne-am regăsit. Cum a apus toată povestea minunată de astă-vară!

E în amurg de seară. Tramvaiul iarăș mă duce spre parcul de la Filaret. Nică o îmbulzeală de multime. Nică un şuer de locomotivă. Nică o împestițare de culori. Piața cea largă din fața «Expoziției» e pustie. Cîte un sergent de stradă, lenș și ars de soare, cu căciula trasă pe ochi, se plimbă, visind poate la ce a fost odată.

Intru în parc — «Parcul Carol I» îi zice acum. Tocmai se schimbă garda soldaților păzitorii. Vre-o patru-zeci de soldați cari veghiază asupra întregei împărații de odinioară. Hei, și astă-vară se cerea o armie întreagă, ca să mai țină în frîu valurile însuflețirii!

Cum intri, lîngă poarta zăvorită acum cu lanțuri, se ivesc ruinele unor mîndre palaturi din partea dreaptă. Unde a stat cochetul-

palat francez aă mai rămas două statui de bronz : o Ledă sensuală, cu lebedă la pulpe, și un pescar voinic, trăgînd rociul. Unde se ridică podoaba expoziției, palatul Austriei, crește acum iarbă verde, mohor și lobodă, ca peste un castel, de care n'a mai rămas amintire de cît în povești. Dar din simbolicul pavilion al Ungariei, din clădirea caricaturală, ca o pagodă asiatică, ce s'a ales ? S'o vedetă : Toată tencuiala simbolică cu «tulipani» a căzut ; coperișul e dat la o parte ; și n'a mai rămas de cît scheletul ridicat în aer, ca ciolanele unuï cadavru, mîncat de cioră.

Merg înainte pe lîngă tinerii altoi de tot soiul, cari împrejmuesc cărările, și ajung în «Arene». Lungi și sdrențuite filfie în vînt perdelele de la intrare. Mușenie desăvîrșită în amfiteatrul întreg. Numai sus, în loja regală, s'a instalat un cor de vrăbi și-să cîntă tocmai rugăciunile de vecernie.

Și lăsîndu-le adîncite în evlavie, eu mă gîndesc la multe. Dintr'un colț umbrit privesc la scenă. Uite, aici steteaă tu și dincolo alta și altul și alta, și cîntați cu toții «Mîndrulișă de demult»... Iată Seliștea în alb și negru. Și Moții, întîiaș dată plecați în țară... fără cercuri și ciubară. V'atî dus cu toții, ca o primăvară frumoasă !

Întristat, plec mai departe, ies din arena

părăsită, pe zidurile căreia staă mîndrele litere simbolice S. P. Q. R., arătînd că aici a petrecut odată, cu inimă deschisă, senatul și poporul român.

Printre cărările șerpuitoare urc colina spre «casa artelor». Trei soldați fac haz prin «tobogan», nevăzuți și neauziți de nimene. Doar urși din cuștile de-alătură de mai mormăie în semn de protestare împotriva păzitorilor, cari le strică somnul și lenea fără margini.

Palatul artelor e aproape deșert. Pa trepte stă de strajă, tristă, copia statuei lui Alecsandri, cu capul plecat spre pămînt. Ce păcat. De n'ar fi plecat ar avea înaintea sa o priveliște frumoasă. Ar mai vedea cele două rînduri de pavilioane nedistruse și lacul în care se oglindește mereu țuguiata minaretă! Ei, lacul acesta! Cîte idile italiene nu i-ar aminti poetului, momente dulci din vremurile «Barcarolei», cînd umbla și el «cu Ninița 'n gondoletă».

Cîță-va pași încă și sănt la «Turnul lui Tepeș». Romîni, de ori unde ați fi, venind la București, nu uitați să vă urcați în turnul lui Tepeș. Și căutați să fie, dacă se poate, în momentele cînd soarele apune. Căci n'au pereche apusurile de soare în București. Să vedeți soarele roșu, aprins, cum își cerne razele peste întreaga enormă periferie a acestuia o-

raş creştin cu sute de turle de biserică. S'ar părea că soarele e un preot, care, cu harul său și în odăjdi strălucitoare, binecuvîntează frumoasa metropolă română. Cît aur pe sus, de departe, dela «Bellu», — jalnicul cimitir al viselor noastre,— pînă colo în zare, unde strălucește lacul satului Floreasca! Iar jos, în multime, cîtă viață!

...Dar, iată, soarele apune. Sirenele fabricelor uriașe sună strident. Cobor în vale pe lîngă peșteră; zina adormită în marmoră (ca 'n bazmele germane) și păzită de doi frați, așteaptă zădarnic șuvoinul de apă din cascadă. Mă uit în treacăt la niște vultură oropsiți dintr'o cușcă și mă îndrept către poartă.

Straturi de floră îmă daă senzația că plec dintr'un cimitir, dintre ruinele unor zile frumoase. Îmă rup o floare galbenă, — e o «tătăișe» ardeleană, de acele de cari aveați și voi în grădina de-acasă. . . . .

CONFERINȚA D-LUI DELAVRANCEA.

După triumful cîntării, a urmat apologia ei, făcută de unul dintre cei mai chemați. D-l Delavrancea a vorbit în Arenele Romane, în fața multor mii de ascultători, despre poezia populară. Conferința a fost o improvizare mai mult și nu s'a tipărit nicăieri. Luăm act despre ea, ca de o pagină literară frumoasă, vrednică a fi salvată de peire.

Un subiect mai potrivit cu însemnatatea zilelor, trăite de curînd, nicăi că se putea afla. Publicul a stat timp îndelungat sub vraja puterii de expunere, a cunoștințelor sistematice de folclor și a formei literare neîntrecute din discursul d-lui Delavrancea. Aplausele au voit să răsplătească pe literatul, omul de știință și pe oratorul și au voit, mai presus de toate, să distingă pe entuziastul scriitor, care, cu toate preocupările sale politice, n'a ajuns încă la scepticismul altora din generația sa.

Ceăcățiva scriitoră aflătoră în Arene, simțiau în acest discurs ceva mai mult: simțiau un dor de revenire la îndeletnicirile de o-dinioară ale oratorului. Unii au început a vorbi — zadarnic, firește — de o reentrare a lui Delavrancea în viața literară.

În adevăr, conferința despre poezia populară și adîncă impresie făcută asupra publicului, ne arată din nou ce forță s'a imobilizat prin renunțarea d-lui Delavrancea la activitatea literară. Individualități ca d-sa, în floarea vîrstei încă, avînd cea mai largă populăritate, stăpîne pe cele mai rafinate mijloace de producțiiune, nu sînt oameni pentru luptele politice cu ale lor valuri primejdioase. Rosul lor este în primul rînd în viața intelectuală și artistică a țării.

Mai cu seamă astăzi, cînd se improvizează atîția estetici și dirigitoră de școale literare, am avea nevoie de sfătitoră, ale căror convingeră statornice și luminoase forme de exprimare ar aduce cu sine o limpezire a stării destul de tulbure.

*

Meritul conferinței d-lui Delavrancea îl găsim mai întîiu în fondul ei. Ni s'a părut că nimeni n'a rezumat mai corect ca d-sa legătura ce există între poezia populară a diferitelor popoare și evoluția ei în timp.

După cîteva ipoteze asupra originei cîntecului, printre carî teoria asupra păstrării poeziei la poporația muntoasă este foarte justă, d-sa arată cu drept cuvînt că noi săntem printre popoarele cele mai bogate sub acest raport.

Desigur nu un sentiment de îngustă mîndrie națională ne îndeamnă să scoatem mereu la iveală această superioritate. Dar e cert, că mai ales partea lirică a poeziei noastre populare stă cu mult mai presus de aceea a surorilor latine și că, avînd'o ca bază, ne îndreptăște să sperăm la o extraordinară desvoltare a ei în direcție artistică.

*:

Mai departe, d. Delavrancea face istoricul folclorului român și arată munca fruntașilor contemporani lui Alecsandri pe acest teren. Publicul desigur a profitat mult din acest istoric, pentru că a putut vedea cum noi Români n'am fost între cei din urmă cari am înțeles glasul popoarelor apuse și cari n-am înșușit metodele germane de cercetare.

A plăcut cu deosebire francheța cu care d. Delavrancea a vorbit despre știința germană și despre efectele ei asupra folclorului și a literaturii, la diferitele popoare mai tinere.

*:

Punctele de culminări ale discursului

aă fost însă revenirile continue ale d-lui Delavrancea asupra legăturei dintre tradiție și actualitate. Aici oratorul ne-a găsit unită pe totii cîță astăzi muncim cu gînd bun și înină caldă pentru literatura română. Toată mișcarea literară de acum pornește din aceste principii — și cu totii propagăm coborîrea la popor, la limba și poezia lui, ca la cele mai curate și mai îmbelșugate izvoare de inspirație.

Astfel discursul d-lui Delavrancea vine ca un fel de aprobare a tendințelor noastre și ca un îndemn la o stăruire mai departe în linia de pînă acum.

Intr'o admirabilă perorație și cu îscusite ilustrațuni prin pilde de texte, autorul «Sultanică» încoronează cumva silințele generației tinere de a-și aduce lumea ei de simțire în legătură cu simțirea poporului și cu formele lui de exprimare. La, sfîrșit d-sa apelează chiar la tinerime ca să urmeze a munci în această direcție — și apelul d-sale, săntem convinși, va avea răsunet viu în noua generație....

MORAVURI ȘI SCRITORI

SPIRITUL DE IMITARE

«De-o dată, fără nică un cuvînt, Panurge prinde o oaie și o aruncă în mare. Și toate celelalte oř sar, una cîte una, după tovarășa lor, behăind în acelaș ton. A fost o adevărată întrecere și nu era cu puțință să le oprești. Pentru că oile, pre cum știți, au obiceiul să plece pe urmele berbeculuř, ori unde s'ar duce. Iar Aristotel în cartea a nouă a istoriei dobitoacelor spune, că nu-s dobitoace mai proaste pe lume ca oile».

Povestea aceasta e a lui Rabelais, iar renumitul scriitor olandez Multatuli pare că ar voi să continue firul povestii, zicînd :

«Afle cititorul, care n'a fost prin Indiř, că acolo domnește o boală și-ř zice *Latta*. Cuvîntul acesta înseamnă însușirea unor femei bătrîne de a te imita în toate. De rîză, rîd și ele ; de plîngă, plîng și ele ; de facă mutre, se strîmbă. Fă-te că scapă ceva din

mînă, — pac, trîntesc și ele farfuriiile, sau ori ce-ar avea în mînă, la pămînt».

Spiritualul critic Brandes, vorbind de această boală a imitației involuntare, găsește că ea e foarte răspîndită și în viața socială. Multimea e obicinuită să imite. Si în această obicinuință e atât de orbită, încît foarte rar observă ridicoul la care se expune, urmînd pe cîte un conducător improvizat, pe toate cărările luă. Conducătorul e om cu greșeli, sau speculează sentimentele. Ază jură într'un zeu, mîine în altul. Si multimea nu vede, în aplaștele ei continue, că aplaudă astăzi ceea-ce huiduise eră. Ea e copilul naiv, care aleargă după smeul de hirtie, purtat de vînt în toate părțile.

*

Totul e o chestie de sugestie.

Spiritele mai slabe ascultă și se supun cu blîndeță unui mielușel. Ce săint ele mai mult de cît biete fonografe, cară redau, cu mai multă sau mai puțină esactitate, ce-aș putut prinde? Ce sunt mai mult de cît galeria, care răsplătește cu strigăte amețitoare pe eroii de comedie?

Sunt, firește, supuneră și supuneră. Titanul o tîrăște cu forță-ă demonică, o înalță sau o strivește. Dar vorba e că o tîrăște și șarlatanul și ea nu vede, nu simte.

Nu vorbesc de viața politică. Aici ascultarea este o poveste veche și cei ce visează că ordinea de astăzi se va răsturna în curînd și că va veni domnia multimei, mai pot nădăjdui lungă vreme. Boala supunerei face însă stricăriuni în viața noastră intelectuală, — și asta ne îngrijește.

* * *

Sunt scriitoră cu minte leneșă și cu voință de femeie, cară n'au nică odată un drum propriu. Talentul lor se mlădie, se adaptează după măsura unui conducător. Convincerile lor estetice și relațiile lor personale sunt cîrmuite par că de o putere din afară. Ei sunt ca niște hipnotizați, cărora, fără a întîmpina vre-o resistență, le poți impune voința ta.

Cunosc scriitoră cu inclinări esclusive pentru poezia lirică ușoară. În atingere cu un aventurier patriotic însă, ei au pornit să croiască strofe lungi patriotice și versul lor sună acum ca glasul unei vioare dogite.

Am avut apoii prietenă, cară apreciau pe adversari prin prisma vederilor mele. Trecînd ei însă în tabăra lor, mă judecau pe mine prin prisma adversarilor.

Nici o deosebire între aceștia și femeile bătrîne ale lui Multatuli. E boala imitației

de care suferă, indiferent că mă imită azi pe mine, mîine pe altul. Sînt automații cără fac gesturile, după cum trag alții sforile.

Cititorul, care se răsfăță astăzi în raiul de reviste, a observat, desigur, asemănări surprinzătoare între un mod de redactare și altul, între un fel de a vedea și celălalt și cît e de mare lipsă de originalitate. Există un sir întreg de scriitori, cără nu trăesc decit grație spiritului lor de imitațione. Sînt paraziții cără au darul de a se încuiba în formele și în ideile altora și tot ce fac ei nu sînt decit maimuțeli stilistice.

De aci multele fraze stereotipe la înregistrarea apariției unei cărți sau reviste, stabilirea unor clișee de cronicară ușurei, a căror tărie zace în adjective. De aci puținele măsură ce se aplică la diversi scriitori și în diverse împrejurări. Spiritul acestor imitatoră e, parecă, strîns în obede și nu se poate desvolta liber, nu se poate avînta spre un orizont propriu. Ei sînt condamnați a scrie pagina cea mai banală a literaturii noastre.

* * *

Dacă este vre-un sfat prietenesc ce se poate da unor tovarăși de muncă, intuiul, desigur, e: să rămînă ei însiși. Un dram

de personalitate de-ar avea numai, s'o desvolte pe asta si sa nu rivneasca la a altuia, caci imitarea e intia proba a lipsei de putere creatoare.

LIBERTATEA ARTISTULUI

Mereu citim în rubricele critice ale revistelor, învinuiră aduse artiștilor pentru felul lor de a fi, sau de a munci. Unuia i se face un proces psihologic, altuia i se dau lecții pentru subiectele alese. Se exprimă dorințe pentru o anumită direcție și se combat cu violență convingerile contrare. Și toate aceste împotriva artistului, care e supus unui control dintre cele mai minuțioase.

De curând, cîțiva scriitori, cari au destule motive să apără libertatea proprie, său năpustit asupra celuia ce să-a luat dreptul să scrie cea mai intensivă poezie politică din literatura mai nouă. Altul voiește să restrîngă cercul de inspirație al poetilor la subiecte eterice și să-i gonească de la țară, unde natura în toată maiestatea ei, a oferit și oferă cîmpul cel mai variat de creație. Și iarăși o a treia categorie de pîndari literari, înzestrăți cu un fel de pudicitate de domni-

șoară bătrînă, aŭ dat alarmă împotriva importului unei anumite literaturi moderne, numind «stricați sufletește» pe cei ce se interesează de pildă de... Oscar Wilde.

Negreșit că nici unul, nici altul, din toți aceștia, nu sînt niște doctrinari convinsă, cu teoriile lor stabilite sau recunoscute. Atacurile lor nu sînt pornite dintr'un sistem anume de principii estetice. Ele sînt mai mult izbucurile unor pretențioși, sau mici începătură personale, cari dacă nu rănesc în totdeauna pe artist, aŭ totuși darul de a produce oare care neorientare în publicul cititor.

* * *

In potriva acestora trebuie să ne ridicăm cu toată hotărîrea. Oameni cari aŭ tendințe de a restrînge gîndirea, de a tăia aripele avîntului și a înbăuși simțirea, aŭ fost totdeauna primejdioși pentru progresul civilizației și a fost combătuți cu ultima energie. Istoria culturală a tuturor popoarelor e plină de pilde de aceste, de ciocniri între obscuri reacționari, oameni ai formelor, ai schemelor pe de o parte, și între apărătorii libertății în artă și în știință pe de alta. De a cuî parte a fost și trebuie să fie biruința, — nu mai e nevoie să spunem.

Si mai ales la noi !

Timpurile nu sînt încă atît de îndepărtate, cînd poetii noștri trebuiau să recurgă la fabulă și să simbolizeze anumite stări sociale prin «pădure și topor», pentru a putea, cel puțin pe calea asta, a deghizării, să vestească adevărul. În Ardeal, și astăzi poetii sînt nevoiți să vorbească în pilde și să asemene soarta neamului cu o floare la malul unui rîu sau cu o casă ruinată, amenințată de valurile furioase ale Oltului. Dar aici, și într'un timp cînd ideile reacționare păreau că au dispărut ca niște umbre urîte, *aici* să se reîntroneze intoleranța?

E regretabil.

Controlul, severitatea, restricțiunile sînt moartea artei. Creatorului îi trebuie libertate deplină, aer mult și curat, orizont larg și limpede, ca să-și desvolte personalitatea întreagă. Și-i mai trebuie libertate absolută în simțire, în concepții, în forme, cari să poarte pecetea ființei lui. Toți cei ce se pleacă și se modelează după porunci și interese, toți căță n'ascultă de glasul lor și sub povara grijilor vieții se supun ademenirilor oficiale, sînt niște vameși și farisei, și n'au ce căuta în templul artelor.

*

Dacă restrîngerea libertății în gîndire e

primejdioasă literaturii, pentru că o lipsește de avînt, de concepții îndrăznețe și de vigoare, intoleranța față de credințele estetice ale cuiva apare de asemenea ca un pericol real, căci înseamnă tendința de a îndruma toată prefacerea culturală către o singură cale. Indeosebî un popor tînăr nu trebuie să-și aşeze literatura pe o bază uniformă, ci trebuie să-și deschidă porțile pentru toate curentele normale, pentru toate direcțiunile firești, primind frumosul dintr'o parte și din alta.

Deci mai puține mustrări pentru artiști! Urmăriți pe cei fără talent, goniți pe pîngăritori versului și pe cei ce-și speculează în mod nerușinat puținul dar de a-și asterne gîndurile pe hîrtie, — dar lăsați tuturor libertatea creării, căci altfel ne poticiem!

CEI RĂMASI ÎN URMĂ

După vre-o patru ană de neactivitate, un prieten vrea să reentre în mișcarea literară. Ii citesc numele sub întâia bucată de-acum și mi se pare un nume cu totul nou, neauzit și necunoscut de nimeni. Atât de mult m'äm desobicinuit să-l pronunț! Cît pentru publicul cel mare, a cărui memorie literară e foarte scurtă, sunt sigur că a rămas și mai puțin impresionat de revenirea în arenele literelor a prietenului meu.

De-aci două învățăminte.

În literatură noi mergem înainte. Cu muncă mai multă ca în trecut, cu zgomot destul, cu lupte de prisos uneori, noi înaintăm spre ținte luminoase. Graiul se mlăodie, gîndirea e mai vinjoasă și simțirea descoperă manifestări nouă. În mijlocul acestei mișcări a bogatei vieți intelectuale răsar, dintr'o parte și din alta, sprite nouă, unul cu o formă proprie, altul cu un fond original. Se iveau

cîte un nume, care reușește să facă vîlvă în jurul său. Și lumea e a lor, a celor noî, a celor îndrăznețî și plinî de viață. Peste tot ce e inactiv, peste tot ce s'a dat la o parte de bună-voie, de osteneală sau de neputință, se aşterne uitarea și indiferența cea mai rece.

In categoria prietenului meu de mai sus sunt o grămadă de scriitori, ale căror condeie său pus la odihnă. Ei sunt considerați ca niște vulcani stinși, de izbucnirea căror nimeni nu mai are teamă. Aparțin acum istoriei și cînd îi vedem printre noi, ni se par niște umbre venerabile ale unor scumpi dispăruti.

Anul acesta aă apărut nuvelele lui Slavici. Anul trecut Delavrancea și-a retipărit minunata-î proză. Și nimeni n'a izbucnit în cîntec de bucurie, nimeni n'a salutat reapariția pe orizontul literar a acestor atît de luminoase stele. Erau ca niște prietenî vechi, cari după o lungă călătorie de apostolaț, după o pribegire prin lume se întorc schimbăți, cu alte haine și alte moravuri. Nu erau din rîndul nostru. Dintr'altă parte suflă astăzi vînturile!

Daî din umăr și n'ai ce face. E o lege a firii, pe semne. Prezentul e al celor noui și al celor ce se ridică. Și acestei legi suntem supuși cu toții. Alții vor veni și vor lua

steagul și din mîinile noastre și-l vor duce mai departe, lăsîndu-ne în urmă, cu bucată de timp în care am muncit.

Aceasta e întâia convingere ce ne-o impune cazul prietenului întîrziat. Dar mai este una, cu totul caracteristică. Ea privește rolul publicului în literatură. Căci dacă se trece aşa de repede la ordinea zilei peste un scriitor, vina nu este numai a lui. La urma urmelor, nu este fie-care scriitor un izvor nesecat, din mintea căruia lumina să țîșnească o viață întreagă și din sufletul căruia versul să curgă neîncetat. Mai au oamenii trebuință și de pauze. Natura nu-și are și ea timpul de reculegere a forțelor productive?... Ei, de năr fi publicul, nesățioasa opinie publică, nestatornică, mofturoasa și uimitoarea opinie publică!

Noi Români avem un public cu un stomac foarte sănătos. Mistue repede și cere mult. Ce-a fost, să dus. Ii trebuie lucruri nouă. Pare că ar spune scriitorilor vechi și celor în viață încă, dar neproductivi: vă mulțumim de serviciul făcut, dar ce să mai facem cu voi, dacă nu ne dați o hrană nouă! Cu bucate reci sau reîncălzite nu ne țineți de cald... In fond o mare ingratitudine, căci la cei vechi e frumoasă comoara de simțire și

de adevăr. Dar aşa e publicul: îi place numai moneda care circulă!

Un neamț obraznic, într'o fabulă de o crudă satiră numește publicul *ein Pferd, das doppeltes Futter braucht*, un cal cu dublă porție de hrană. Ești aș adăuga, că această îndoită hrană trebuie să fie și aleasă. Căci da, publicul nostru a început să aibă preferințe pentru unii sau alții, să se pronunțe pentru o direcție sau alta. Nu mai poți să-l amăgești cu fraze goale și cu idei puține. Său dus acele vremuri, cînd lumea se mulțumea cu sentimentalul «Deșteaptă-te Române», cîntat pe o singură coardă. Acum cere acorduri pline, simfonii întregi. Si pentru că cei noi tind spre aceste acorduri, cu forme mai alese și cu viață mai caldă, cu gust mai rafinat, publicul se îndreaptă spre dînșii.

Ce vreti! Cine va recurge la arme vechi, atinse de rugină, la energii moleșite și la cei rămași în urmă, cînd e vorba de progres? Cetățile moderne se iașă cu arme moderne.

CUM TRĂIM

E vorba de traiul scriitorilor.

Bătrâni noștri scriitori, fără a fi tocmai bogăți, erau în mare parte descendenți din familiile boierești și n'aveau grija zilei de miiene. Părinții se îngrijau ca în timpul educației, tinerii să nu ducă lipsă, și plimbau prin străinătăți și cînd veneau acasă și puneau de-adreptul în înaltele dregătorii ale statului. Ne gîndim la Alecsandri, la Negri, la Kogălniceanu și, înaintea lor, la Văcărești. Numai seninătate și belșug în jurul lor. Si nicăi o piedică materială în calea desvoltării talentului.

Dar, în urmă, vremile s'așdemocratizat. De jos, dintre răzeși mai întîi, cum a fost Eminescu, apoi din straturile și mai sărace ale poporului, s'așridicat unul cîte unul. La școală luptau cu nevoie și drumul spre țările străine li se închidea prin lipsa mijloacelor. Chiar și spre slujbele țării pătrundeau

mai cu greu, căci cu toate că spiritul vremii se schimbă, țăranul tot țăran rămîne, fie el și poet de seamă.

Și numărul lor crescînd mereu, s'a stabilit în curînd o pătură întreagă intelectuală de oameni săraci, dar muncitori, poeți de toate genurile, povestitorî dibaci în graiul poporului, începătorî romancierî și o droae de critici. El munceaș pentru cultura romînă, cu talent, cu căldură, cu entuziasm sau descurajare,—dar nică ministerul de culte, nică vre-un mecenat nu venea să-întrebe de rost.

Și văzîndu-se singuri aș porni să-și vază de traî. Uniș aș intrat prin redacții, scriind mai ales ce li se cerea și ceea-ce nu era în firea gîndirii lor. Alțiș duceau o viață de cerșire de la prieten la prieten. O a treia categorie cădea victimă te miri cărui editor exploatator. Și mai luptaș, biețiș, și cu indiferență ucigătoare a publicului nepregătit pentru o viață literară intensă. Ear urma acestei lupte a fost o mare sleire de forțe. Talentele trăiau puțin și mureau necunoscute. Tinerii porniș pe o cale mult făgăduitoare se prăvăliau de mizeriile vieții. Cunosc și am scris despre un rînd întreg de scriitori mult înzestrăți, doborâți de ftizie, înainte de a-și fi dat deplina probă a talentului lor.

Așa aă trăit scriitorii români pînă la moartea lui Eminescu și cîță-vă ană în urmă. Ear astăzi? Cum trăim astăzi? O, mult mai bine față de acumă zece ană chiar. Astăzi tot mai întîlnești scriitorii răsfătați de ministerie și de editori. Tot mai vezî cîte-un corb alb prin înaltele ramuri ale statulu. Cîte unul, mai trufaș, mai îndrăzneș, își permite chiar luxurii. Și e un mare triumf să vedem un nuvelist în parlament și să auzim că altul a încasat cîteva miș din fondurile secrete. Timpurile s'au schimbat în *favorul* scriitorilor.

Cuvîntul «favor» e poate cel mai nimerit care caracterizează viața scriitorilor. Căci, într'adevăr, se poate vorbi de favoruri și de favoriți. Mulțumirea însă nu e, nicăi pe deosebit, egală. Mizeria tot se mai lăfăește prin rîndurile celor mai mulți. Prin cafenele, scriitorii de talent tot mai staă roată în jurul meselor, așteptînd zile mai bune. Prin antisambrele ministrilor, tot mai întîlnești stilisti de rangul întîi, oferindu-și bunele servicii. Și sunt mulți și bună și plini de viață și nimănă nu le ajută să-și creeze mai prielnice condiții de trai și un mai larg teren de activitate, căci tot mai există credința nebună că poetii și nuveliștii nu sunt din rîndul elementelor trebuitoare.

Ce e de făcut? Încercăm să răspundem:

Să încezeze mai întîi favoritismul! Modul cum se distribue ajutorul de către Ministerul cultelor, felul cum se dau servicii sau sinecure la favoriți, a făcut o deprimantă impresie în rîndurile noastre și a produs scăsună și rivalitate de prisoș. Dacă e vorba de ierarhie, sau de temeinicia talentelor, este inadmissible să se creieze sinecure grase unor tineri nuveliști, — și un scriitor concentrat, profund psiholog și analist fin ca Ion Gorun — ierte-ne că, fără voia sa, îl aducem în discuție — să fie lăsat a-și depăna zilele în micile preocupări politice, la o îngustă gazetă de partid.

Să se ia odată măsură, ca să ajungem în juste raporturi cu editorii. Căci, e prea adevărat că poporul nostru e mic și numărul cititorilor români e prea redus (în traduceră străine nu ne citește nimeni) ca să poată asigura operelor o vînzare suficientă traiului tuturor. Dar nu e mai puțin adevărat, că editorii noștri, puțini căii sunt, nu apreciază cu justiță importanța literaturii ce se face și nu cunosc nicăi o altă țintă decât cea strict comercială. Nimeni nu va afirma, că volume originale, de căte o sută pagini, scrise de autori recunoscuți de critică, sunt, — cum se întîmplă — în deajuns retribuite cu umilitoarea sumă de 50 de franci.

Să se reguleze apoi și raporturile scriitorilor cu directorii de zare, căci nicăieri acești directori nu sunt mai străini de literați ca la noi. Vedem cu mînire că literatura, sub orice formă, e tot mai mult scoasă din ziarele noastre și înlocuită cu rubrice neimportante, pe cînd în streinătate foiletonul, numărul de Duminică și coloana a cincea, aparțin exclusiv literaților. La noi chiar cînd se face literatură la zare, de dragul economiei aceasta se lasă în voia întimplării, a colaboratorilor gratuiți, sau a scriitorilor de umplutură. Prin această procedare a directorilor de zare se face un rău serviciu literaturii, iar literaților li se ia un isvor de existență dintre cele mai sigure.

Aceste sunt numai trei puncte, cari împiedică ameliorarea stărei materiale a scriitorilor. Cauzele sunt însă și mai multe.

SOLIDARITATE

La 17 Februarie trecut s'au împlinit 50 de ani dela moartea lui Heine. Marele liric universal a produs iarăși o mică revoluție în redacțiile ziarelor și ale revistelor germane. S'a vorbit atât de mult, în fiecare zi comemorativă, de opera lui, încât credea că nimic nou nu s-ar mai putea scrie și totuși, cu ocazia din urmă un enorm material necunoscut s'a dat la iveală; s'au încins polemici și s'a redeschis chestia dureroasă a monumentului.

Acest cult pentru Heine se datorește în primul rînd zelului spornicilor foiletoniști evrei, cari nu scapă nică un moment însemnat în viața poetului, pentru a pune în strălucită evidență toate bunele însușiri ale conaționalului lor.

Despre Heine s'a vorbit destul și la noi și publicul nostru îl cunoaște binișor și îl

apreciază, încît putem să renunțăm la o expunere amănunțită a scrierilor lui.

Altceva este ce trebuie să atingem cu această ocazie. E manifestarea spiritului de solidaritate al scriitorilor evrei față de un tovarăș ales al lor, solidaritate de rasă, dela care cu toții avem de învățat.

Dacă e vre-o boală de care suferă viața noastră literară, nu poate fi alta mai mare ca lipsa de solidaritate a scriitorilor. Nu vorbesc în înțeles absolut, căci o înțelegere patriarhală nu se poate imagina decât între cei slabii, între cei asociați pentru urmărirea acelorași interese, între individualitățile sterse. Nu de aceștia însă ne ocupăm, ci de spiritele mai tarî, de aceia dintre scriitori, cari prin muncă onestă, cu răsunet neforțat, s'au putut impune opiniei publice ca dirigitori și s'au dobîndit astfel un titlu de existență literară.

Prăpăstiiile între aceștia sunt astăzi așa de adînci, duhul neînțelegerii i-a împrăștiat așa de mult, încît cu tot numărul mare de reviste, nu vezi nică o grupare întreagă, puternică.

Pricina acestei desigur neprielnice stări de lucruri, nu poate fi alta decât individualismul exagerat, pe care îl observă ușor, dacă urmărești pe fiecare scriitor în parte. Exage-

rarea personalității duce fatal la desconsiderarea semenului. Neputința de a-ți potoli ambițiile și de a-ți subordona sau asocia voința și puterea de muncă altuia, mai bun sau de o potrivă cu tine, produce în mod firesc conflictul. Nimeni nu vrea să admită că progresul se face prin o colaborare de mai multe puteri, dar fiecare se crede singur în stare a înscrie o pagină nouă în carteaua civilizației noastre și nu o face. De aci, din această stare cumva bolnăvicioasă, pornesc toate aşa numitele curente, sub și supra-curente, cară nu sunt întru nimic motivate cu nevoile sociale; de aci acea încăerare, la care vin să ia parte toți nechamați, acea tendință de reciprocă anihilare, care amenință a degenera și mai mult.

E adevărat că liniile cele mari de înălțare a culturăi nu le trage mulțimea, ci le înseamnă individualitățile puternice. Germania unitară n'a fost atât opera sutelor de poeti de a doua mină, cât creațiunea lui Goethe și a lui Bismarck. Si toată filosofia de astăzi se resimte de influența aceluia, care pune eu-l deasupra oricărui principiu de viață și de dezvoltare — a lui Nietzsche.

Dar, de la a te crede o individualitate pînă la a fi în realitate, este un pas mare.

Nu e destul a avea pe masă bustul lui

Goethe, pentru a fi și tu la înălțimea lui. Nu ajunge a fi aruncat o privire în filosofia lui Nietzsche pentru a face pe egotistul fără rezervă. Aceste sunt calități, sau defecte, date de fire și nu se însușesc prin imitație, sau prin auto-sugestiune, cum actorul își însușește la nevoie rolul de prim-amorez.

Individualiștii noștri exagerați sunt numai copii, reproducători în gips și nicăi de cum originalele. Prin neastămpărul lor de a-și vedea eu-l triumfând, ei își periclitează numai calitățile dovedite ca foarte folositoare. Prin slăbiciunile lor ei provoacă hazul acelora care stau și cumpănesc. Cine n'a zîmbit de pildă de d-l Iorga, care în maximele sale filosofice se compară cu Dumnezeu și cu Crist, cu leul și cu tigrul și căruia prietenii minori îi zic: împărate?... Si pe cine nu l-a durut știind, că pe cînd «împăratul» acesta era numai proletar, era cu mult mai de ispravă?

Acești înălțători împărați de tot soiul sunt apoii piedecile pentru stabilirea ori cărei apropieri; ei sunt singurii stricători de soliditate și de cooperare pacinică la una, sau la mai multe reviste.

Căci ori cît de variate și de pronunțate ar fi individualitățile, sunt probleme generale, care în anumite direcții i-ar putea uni la aceeași muncă: *vereint schlagen und ge-*

trennt marschieren! De aceea nimic nu poate fi mai folositor astăzi, ca arătarea defectelor acestora, ca zgîndărirea cu condeiul în rana grandomaniei de care atîția însă au fost atinși în cursul vremei din urmă.

Cind scriitori noștri se vor cunoaște mai bine, fie prin criticele severe ce li se fac, fie prin sfaturile prietenești ce li se dau, se vor întoarce ei singuri din calea exagerărilor și vor căuta solidaritatea cu elementele destoinice și drepte.

PAPAGALII ANTIPATICI

Va fi vorba aici de cel mai antipatic exemplar din întreaga faună literară, anume de papagal.

Această pasăre moțată este un fel de simbol practic al scriitorului vanitos, cam ceea-ce e bufnița pentru Pallas Athena, vulturul pentru S-tul Ioan, boul pentru S-tul Luca, leul și îngerul pentru evangheliștii Marcu și Matei. E inspiratorul și vestitorul.

Abia mai poți deschide astăzi ușa unui scriitor cu oare-care influență, fără să fi înțimpinat, în anticameră, de bunul papagal. Te primește bătînd din aripă, rotindu-și ochiul cu neîncredere și tipind răgușit, pare că ar voi să dea de știre stăpînului, că o primejdie se apropie. Intrînd, papagalul se strecoară și el, sboară neliniștit din scaun în scaun, de aici pe biurou, apoi se așează pe umărul drept al stăpînului său, articulînd un desprăznic:

— «In-chi-nă-te» !

Maiestrul îi dă zahăr, iți mîngîie penele multi-colore și îndulcitul animal scîncește din uoă :

— «In-chi-nă-te» !

De-î facă pe voie și te încchină, zîmbind, el tace, iar măiestrul începe vesel a vorbi de toate. Ici taie și spînzură, colo înnalță, cîntînd din alăuta bogatei sale frazeologii. Ici vorbește de marile sale aspirații, colo se plînge de lumea ingrată și nesupusă. E cînd patetic și cu gesturi largi, cînd chicotitor ca o bătrînă, ce-și terfelește vecina cu vorbe urîte. Iar papagalul, de colo, cu ochi somnuroși și goi de expresie, țintită la stăpin, se face că-î înțelege toată frâmîntarea minții, toată furtuna ce-î tulbură sufletul — și și moțăie din cap continua să aprobare. Cînd rîde măiestrul, geniul său aripat, papagalul, își umflă și el gușa de bucurie, coada îi se resfiră, mișcîndu-se nervos și un rîs răgușit de mahalagioaică deșanțată umple camera de lucru. Iar cînd se șnduoșează în povestirea unui incident neplăcut, pasărea hohotitoare de adineaori își ascunde capul în penele burzuluite, sub căldura aripei, pleacă moțul, încovoiaie coada și ridică un picior, luînd atitudinea reglementară pentru a plînge pe înfundate.

Drăgușul de papagal ! Cîte nu face și mai

ales nu se face el pentru o bucătică de ză-hăr. Ba lacheu umilit, insărcinat să vestească toată ziua mărirea stăpînului; ba mașină de rîs și de plîns, cum cere împrejurarea.

*

Papagalul e in-de-obște creațiunea stăpînului. Existența lui se datorește unor anumite trebuințe sufletești, pe cari le așe unii scriitori. Ei vor mereu să se oglindească în ochii și conștiința cuiva, care să le fie sprijin în clipe de îndoială. Si fie acest cineva ori-ce cap îngust, ori-ce suflet pustiu, numai să știe da semne de aprobare. Vanitatea cere să fie vecinic măgulită, cel puțin de un papagal dresat anume în acest scop.

Se mai întimplă însă, ca papagalul să ia rolul lui Wagner din «Faust», să fie famul doritor de știință, colaboratorul în căutarea protoplazmei, a unui homuncul. Famulul învață cîte-va fraze de-a rostul, prinde de pe buzele magistrului vre-o formulă de vrajă oare-care pentru invocarea spiritelor. Cînd și unde poate, le aplică apoii și el, venind în lumea largă puterea lor.

De altă dată ia cu drag asupră-și rolul simpaticului tovarăș al eroului lui Cervantes. Ascute lancea său duce de frîu pe gloaba de Rozinanta, umblînd buimac din loc în

loc, după capriciile aprinseř fantaziř a tăietoruluř de drumură prin imperiul romantismului.

— «Slugă bună și credincioasă, peste puțin
ai fost, peste mult te voi pune»! zice atunci maiestrul către-al său serv.

*

Nimic mai vrednic de compătimit ca acest cor de papagalăi în mișcarea noastră literară!

Inchiși în colivia ideilor altora, ei sunt siliți să ſe mărginească toată activitatea lor la o papagalicească imitare. Aplaudă numai și cîrîe după o anumită poruncă. În cel mai bun caz parafrazează. Sunt clacheriř răsplătitî și fluerătoriř puși la cale. Sunt mințile trîndave și slabe, cară nu reușesc nică odată să rostiască o convingere proprie.

Nu mă gîndesc la un cas concret.

Cert este însă, că revistele și gazetele noastre de aici și din provincie sunt cuiburi de papagalăi, scriitoriř cară au renunțat la ori-ce credință a lor, la ori-ce individualitate. Obicinuită a lua de-a gata judecata străină și obicinuită a avea deplină încredere în puterea de discernămînt și în onestitatea de simțire a altora, ei nu mai controlează nimic. Ei formează acel bagaj, — ușor de cucerit cu o bucătică de zahăr sau

cu un cuvînt dătător de nădejde, — din care orî-ce viclean demagog, orî ce vînător de noroc și de popularitate, își poate constitui o armă. Iar pentru bunul mers al literaturœi, aceste ieftine instrumente, acești *întreținuți intelectuali*, sunt uneori o calamitate.

DE-AŞ FI DEMAGOG...

— Monologul unui «luptător». —

«De-aş fi demagog, aş lua mai întîi trîmbiţa cea mare şi m'aş urca la o tribună înaltă, ca să glăsuesc multimii. Şi aş spune cu indignare sfîntă, că 'n ţara asta mărul e putred şi că securea s'a apropiat de rădăcina stejarulu. Pumniî încleştăţi i-aş ridică în potriva acelora pe cari voi ũi adoraţi şi-aş prăbuşi statuiele ce v'atî alcătuit în sufletul vostru, aş zdrobi icoanele politice cărora vă încchinăţi.

«Şi după această faptă îndrăzneaţă, numele meu ar zbura din gură în gură. Copii sfioşî, cu căciuliţe de liceu, ş'ar aduc aminte de mine ca de-un erou de dramă socială. Modeştii funcţionari dintre păreţi mucenici aî diferitelor ministere ar privi la mine ca la o minune. Bâtrîniî neputincioşî, cei pururea gata spre plîns, ar vârsa lacrimi pe dărîmăturile nădejdilor lor în viitor. Şi în ochiî lor voi ūi fi un om.

«De-aș fi demagog nu m'aș opri la actul întii. Hristos a zis: lăsați copiii să vină la mine. Eșu aș deschide brațele mele tuturora. Tânăr sau bătrân, teafăr sau infirm, l'aș primi sub steagul meu. Și ar fi mulță cără ar veni, căci vorba îndrăzneață și sunătoare e ca o baghetă magică cu care prefacă fiara în miel și mielul în fiară sălbatică. Ar veni și m'ar urma în neștire, purtați de lanț pe căi primejdioase, pe poteci imaginate.

«Ce, credeți voi, că e greu să ai credință? Aș! arta asta e ușoară. Pe unul îl mîngîi cu vorba, pe altul cu zahăr. Pe-al treilea îl netezești pe obraz și-i spui povești din o mie și una de nopți. Și ca să fii aproape de firea lor, te faci de toate: vulpe cu cei șiretă, privighetoare cu cei visători. Transformismul e tot și comedia are succes.

*

«Și aș merge mai departe. Odată multimea sub mine, gîndurile mele s'ar înălță mai sus. S'ar naște în mine dorința de-a cuprinde sub aripele mele poporul român de pretutindeni. Ca un om miraculos aș apărea în tot locul. Și pe unde umblă picior de Român, aș sămăna vorbe de-ale mele; și lacrimi aș semăna fără cruce, căci aceste deschid și mai ușor inimile de piatră ale fiilor din Carpați.

Fireşte mi-aş avea şi organele mele de publicitate. Prin astea aş împărţi lumea în două: în cei ce mă iubesc şi în cei ce mă urăsc. Aceştii din urmă sunt cei răi şi păcătoşi, sunt viţiuл și desfrîul, cari duc poporul în prăpastie. Pe cînd cei ce mă iubesc sănt virtutea, căci proştii, slabii, fără judecată cum sănt, ei mă ascultă şi: adevăr, adevăr grăesc vouă, că voi toti cîştî mă ascultaţi veşti sta cu mine la dreapta Domnului din ceruri!

«Cu aceste organe aş crea o adevărată religie în jurul meu, căci vedetă bine: religia în țara asta a ajuns de batjocură şi ne trebuie o biserică nouă!

* *

«Dar ce se aude? Ici mă ia unul de scurt. Colo chicoteşte cineva de vorbele mele declamate. Dincolo îmi spune unul în faţă, că e ruşine să facă să sbîrnîe într'una coarda reclamei patriotice. Altii mă denunţă că e falşă cîntarea mea de jălanie şi toată propoveduirea mea şi că nu fac decît să rîd de naivitatea credincioşilor mei...

«Care va să zică duşmanii? Potop de duşmani! De-aş fi adevărat demagog, aş şti eu ce să fac şi cu aceştia. Pe cei proştii i-aş lăsa să ţipe într'una, căci nimeni nu-ţi răspîndeşte numele mai mult ca duşmanul nă-

tîng. Pe cei ce mă acuză pe dreptate, mă voi face că nu-i văd, dar pe furiș și treptat voi mai lăsa din greșelile ce-mi arată. Iar cînd vre unul de seamă va face o mică greșală în atacul ce-mi dă, îi voi răspunde pe larg și voi spune tuturora: iată mișelul cum a voit să mă doboare!

«In orî-ce caz, dușmaniî înmulțindu-se, e un semn că acum trebuie să fiu mai cuminte. Voî continua să mîngîi pe aî mei, voi continua să ridic pumnii une-orî și să plîng de altă dată, dar voi întrebuița cuvinte mai echivoce. Voî admite că totuși o parte din oamenii zilei, mai ales aceia de carî am nevoie, sînt pătrunși de acelaș ideal ca și mine, decît în proporții reduse. Si voi protesta cu indignare de câte ori ar îndrăzni cineva să mă prezinte ca pe un demagog, care se iubește pe sine și își iubește numai ambîțiile, pentru realizarea căroră totul i s'a părut îngăduit.

*

«Și pe urmă? Ei, par'că un bun demagog se mai întreabă vre-o dată: ce-o să fie pe urmă!!?»...

FAZA GLUMEATĂ

— MARTIE 1906 —

Mișcarea pentru apărarea limbei a luat o întorsătură veselă: succesul din seara săngheroasă a deșteptat dorința de alte succese, cără nu mai așă nuici o legătură directă cu Societatea «Obo lul», și nuici cu primejdia de moarte a limbii române.

Studentii inimoși sunt uitați. Pietrele și-a reluat locul de liniște în caldarimurile lor. Doamnele umilite îndrăznesc acum să părăsii căminurile, fără paza baionetei. Și pe șoseaua cea largă, inviată de razele blînde ale primăverei, bonjouriștii monoclași își plimbă ignoranța limbii strămoșești, fixind obraznic pe trecători, în cără ei zăresc pe huiduitorii de odinioară.

Numai d-l Iorga continuă a se agita și, lăudând țara în lung și în lat, aleargă să-să culeagă lauri și să forțeze răsplata pentru patrioticul său avint. D-sa este însoțit de

cîță-va prietenă, de-aă noștriă de eră și de-aă d-sale de astăză, și împreună declamă, cîntă și citesc pilde de limbă și literatură națională.

O petrecere frumoasă și inofensivă.

Se știe că epoca noastră literară are o bună nuanță de romanticism. Fie căruia din noi îi place ca, punindu-și frunză verde în pălărie și floare-albastră în pept, să plece în lume. Și-i primăvară. Și-i bine și cald. În piepturile noastre-i vigoare și glasul ne vibrează mai puternic, cînd încercăm să reînviem imnul de deșteptare din somnul cel de moarte.

Dar și de alt-fel: cine poate să ne împedice ca, cu tot protestul nostru sfînt în contra limbii franceze, să imităm chiar acum pe modernii directori și impresarii de *cabaret*-uri artistice și să dăm în toate colțurile țării reprezentări literare, cu modeste taxe de intrare ?...

*

De-ar fi o simplă manifestare romantică, n' am mai zice nimic, căci curentele romantice au tot-d'auna și oră-unde, logica cea mai absurdă, în cît li se îngăduie multe. Este însă alt-ceva ce ne face să ne ocupăm de *șezătorii* noștri călători (ierte-mi-se a-

cest paradox) și anume întrebarea ce și-aș puș'o cîte-va ziare: dacă la baza amintitelor călătorii nu sînt și motive străine de literatură și cu mult mai realiste de cum s'ar crede.

Sigur că sunt.

După părerea noastră, tot ce a fost bun și frumos, tot ce trebuia să se facă cu demnitate s'a făcut. Ne-am revoltat de îndrăzneala fiilor instrăinați. Am protestat cu condeiul, cu ciomege și cu pietre și dreptul limbei strămoșești a biruit. Dar, lupta odată cîștigată, trebuia să ne oprim. Dușmanul gonit în gaură de șarpe, trebuia să ne întoarcem acasă cu trofeele modeste și să ne vedem de rosturile noastre.

Este și aceasta o artă: să cunoști momentul în care trebuie să te oprești și să te gîndești că tot ce-aș mai face înseamnă o exploatare a succesului, de dragul popularității.

Se vede că prietenii noștri s'aș făcut vinovați de greșala de a nu fi cunoscut momentul încetării și au trecut la exagerări.

Toți cîță n'aș înțeles protestarea noastră ca făcută cu scopul de a ne vedea numele la «Universul» sau pe vre-un afiș din colțuri de stradă; toți cîță în acțiunea noastră n'aș văzut o simplă tendință de a ridica

tirajul unei reviste și a ne căuta aderenți cu ajutorul tipicului celei mai obiceinuite demagogii: cu rodomontade oratorice, cu invocarea umbrelor lui Traian și Mihai Viteazul; toti aceștia trebuie să regrete coborîrea în bîlcu a bieteî noastre muze, dedarea ei la spectacole în tîrgurile de provincie.

**

Acest fapt, ca și o serie de alte întîmplări ne aduc tot mai mult la dureroasa convingere că în timpul din urmă, deprinderile politice din țara noastră se furîsează și în viața literară.

Ne avem și noi demagogii noștri și corupătorii de conștiințe ușoare. Ne avem și noi împărătorii de paltoane și de posturi și hărțuielile pentru ciolan. Ne avem trădările pentru un blid de linte și fuziunile în opozitie. Si bătăușii avem la nevoie.

Tot astfel limbagiu polemicelor se apropie de acela al discuțiilor politice. Atributele «bandit» și «mișel» le întilnești tot mai des. Urile se deslânțue cu aceeași violență. Numați coborîrea la «Dacia» ne-a mai lipsit și asaltul la alegătorii din provincie pentru cerșirea sufragiilor lor. Acum am văzut-o și pe asta...

Văi, fraților călători, opriți-vă! Întoarceți-

vă din drumul vostru spre Mizil, unde, pe cum aud, aveți de gînd să mai convertiți câțăi-va franțuzomană. E treaba politicianilor să se coboare la multime. Voř aveți datoria să ridicați *mulțimea* spre voi; dacă aveți puterea și focul sacru să o faceți. Și lăsați, nu mai stăruiați cu «apostolatul», căci e o rătăcire, e o exagerare a valorii voastre și ori-ce exagerare atinge marginile hazliuluř și compromite o cauză bună.

OPINIE SEPARATA

— Martie 1906 —

Am auzit clopoțele naționale sunind într-o dungă ca în vreme de primejdie. Pe d. Iorga l-am văzut eșind cu moaștele sfîntului Traian și ale tuturor cronicarilor, ca un Mitropolit cînd scoate pe Sf-tul Dumitru în zile de secată, sau în potriva urgiei lăcustelor. În o-dăjdi de apostol l-am văzut; și crainicii mărunti de pe delături ținind isonul, purtîndu-i cîrja sau suflind în cădelniță, pentru ca fulmul cuvios de tămîe să gonească duhul cel rău, sălășluit în oropsitul neam de viță latină.

Și alarmați de fanfară, cum mai puternică nici arhanghelul Gavriil la a doua înviere n'o să facă să răsune, ne-am deșteptat din somnul cel adînc și frecîndu-ne la ochi, ne-am întrebat:

— Unde e prăpădul? Unde e focul, să-l stingem cu toții?

— Arde limba românească! Literatura română e pe dric!

...Vă rog: stați! N'alergați în zadar, căci nu arde nimic. A luat foc numai putregaiul dintr-o curte ciocoiască. Încolo e pace și voe bună. Țarina neamului e în bună pază. Plō destule și roade din belșug.

Opriți deci mina slobodă a veselniculū clopotar. Lăsați moaștele în sieriul lor de argint și trimeteți pe apostolă acasă, sau descîntați-le de sperietură.

*

Limba și literatura românească în primejdie! De unde această năzărire?

Noi știm, din potrivă, că nici odată, de la Gheorghe Lazăr pînă la Gheorghe Coșbuc, limba și literatura românească n'aș fost în condiții mai bune de dezvoltare ca astăzi.

Nici odată numărul scriitorilor n'a fost mai mare, limba lor n'a fost mai bună și năzuințele spre desăvîrșire n'aș fost mai multe ca acum. Ce mare e puzderia de volume, ce lung e șirul de reviste, ce vii sunt polemicele și — ceea ce e foarte important! — ce îmbucurător crește numărul cititorilor, cari iā parte la toată mișcarea literară!

Māi ales de literatura națională n'avem a ne plinge. Toți scriitorii fruntași i se inchină ca unei mame. Statul ține deasupra-ă mina ocrotitoare. Si pînă și acea societate, care-și bogonisește «Tatăl nostru» pe franțuzește,

s'a dat pe brazdă. Cine a auzit răsunetul ce l-a produs «cîntarea pătimirei» lui Goga în palatele «Obolencelor», cine a văzut pe micul ciobănel cu plete blonde urcînd neșovăitor scările de marmoră ale Carmen Sylvei, s'a putut convinge că am pus bine opinia în prag și că tricolorul filfiei mîndru deasupra edificiului nostru literar, fără să fie amenințat din vre-o parte.

De ce atunci dangătul desperat al clopotelor și serbarea sgomotoasă de la «Teatru»? De ce invocarea ajutorului unui saltimbanc, a bunului și bătrînului călușar Moceanu pentru înlesnirea triumfului unei lupte atât de sfinte? De ce aducerea pe scenă a lui Tincă scripcarul (vaî, Tincă, țigane, tu care în nopți senine ne desfătezi cu melodiiile tale, tu acum alăturî de apostoli neamului!) pentru intonarea doinei de redeștepere? Sau mai pe scurt; de ce acest *tamtam* fără 'ncetare?

Setea de popularitate!

Da, e frumoasă și amețitoare floare popularitatea. Ea șade bine în pălăria fiecăruia. Dar e ca dragostea: nu alergă după ea dacă ești om voinic și o meriță, ei lasă să alerge ea după tine. Adevăratul cuceritor nu se coboară la rolul de curtezan, nu lingușește opinia publică, nu-și dă ochiul peste cap și nu

varsă lacrimă de fariseu, nici nu-și arată față crispată de o durere imaginară. El e tăiat dintr-o bucată. Faptele și ideile lui nu se cîrmuesc după dorință vremelnice. Și mai ales nu se bălăceaște în această leșie a celuia mai searbăd naționalism de școală veche: cu masalale, banchete și cu Tincă scripcarul.

*

Am cunoscut odată și un cuceritor adevarat. Aș putea zice că am umblat la el la școală. Avea pe atunci «opiniă sincere» și scria «cuvinte adevărate».

Era pentru ochii iubitorii de adevăr o desfătare aleasă să vază cum, unul după altul, reprezentanții vechiului românism se prăbușeau în țărînă. Opinia publică se revolta, ce e drept și îl izola, dar și el trecea înainte nepăsător. Săgețiile-i cădeau ploaie în barba albă a magului din Cîmpina, în spatele încovioate ale bâtrînului Urechia și în coroana cu care Ateneiștii dorohoieni răsplăteau pe un alt orator naționalist. Și tot pe atunci scria în frumoasa și dulcea limbă franțuzească (pentru cei ce o cunosc):

«Il est vrai que pour cela il faut du travail, du travail conséquent et honnête et que le tam-tam est plus facile: Je ne gâ-

terai donc pas le plaisir de ceux qui s'y livrent, et je crierai comme eux :

Vive le tam-tam!»

Aşa vorbea d. Iorga pe cînd era — tînăr. Astăzi însă, cînd intinde el însuş mîna tremurîndă după coroana Dorohoenilor, cînd, după pilda celuă blestemat de d-sa, a răposatuluă Urechiă, întemeiază ligă în vremă de pace, cînd apare pe scena Teatrului în tovărăşia echilibristuluă bătrân Moceanu, astăzi nu are dreptul să se supere, dacă-l vom aclama cu propriile-ă cuvinte :

— *Vive le tam-tam!*

APOSTOLOMANIA

Mați anii trecuți floarea aristocrațimei maghiare era strînsă în jurul unei mese bogate. Flori, vin de Tokay, rapsodiile lui Liszt, prisos de viață. Și în mijlocul acestei scene de saturatie, estetică și materială, un conte lung și desirat se ridică să țină cuvîntarea festivă:

— Nu e fericit maghiarul!

Acesta era începutul cuvîntării lui. Și pintenii zornăiau sub masă și sfîrcurile mustăților lungi ale magnaților tremurau la auzul cuvintelor cobitoare.

— De ce nu e fericit maghiarul, întrebau cu toții.

— Nu e fericit, pentru că are o limbă și nu știe să o impună și străinilor din țară. Nu e fericit, pentru că are legi și totuși nu e stăpîn în casa lui. Nu e fericit, pentru că se îndepărtează pe fie-care zi de idealul străbunilor.

Și ieremiada aceasta se înșiră mai departe — o văie căreală de conte sentimental, amețit de perlele spumei de Tokay.

Magnații l ascultă, pufăind a jale din ciuburile lor de brad săcuiesc. Din frumoșii ochi de jăratec ai nepoatelor lui Atila se desprind lacrimi de duioșie. Și Rigo, faimosul Rigo, amantul prințesei Chimay,—amantul cerebral, cum scrie ciné—va — intonează imnul «Deșteaptă-te maghiaré», în melodia lui de-acolo.

Ei, dar a dat D—zeu că a doua zi a fost un cer senin. Gazetele râdeați, de la un capăt al țării la altul, pe socoteala oftării dureroase. Figura contelui făcea deliciul cititorilor revistelor umoristice. Și aşa a și rămas în amintirea tuturor: un apostol—caricatură.

*

Conții de aceștia aș răsărit în timpul din urmă și la noi. Ei nicăi nu mai aș nevoie de Tokay, ci pe inima goală cîntă în toată țara o tînguire jalnică și monotonă de flașnetă, cu acelaș refren :

— Nu e fericit Românul!

Dar ce-a pătit bietul Român, de l-a ajuns această obidă? Luatu-i-aș ieletele puterile?

Bat Turciă la poarta țării? Vestit-aŭ oare șolomonarii venirea lui Anticrist?

Nimic din toate și ceva mai mult de atât. Țara e pe dric din cauza viților și a corupției conducătorilor ei. • Totul e mințit și putred la noi și straturile de întuneric se așeză tot mai dese peste limba românească. Vinovat e Vodă, vinovate-s partidele politice, vinovată-ă presa: anaftema, anaftema și po căiți-vă acumă în ceasul al unsprezecilea!

Zadarnic îi tragă de mînecă, sau îi zguduie ca pe somnambuli, — ei umblă mereu și combat nenorocirea românească.

Și cum? unul citește o pățanie din cîrciuma lui Moș Crepu, altul povestea unui crin alb și al treilea despre sfîrșirea mititeilor din cîrciuma lui Taica Pascaly. Si gata vanghelia.

Halal de îndreptare!

Ear la orizont apare, în toată măreția sa, îmbrăcându-ne țara în lumină de purpură: aurora viitorului nostru mai ferice...

Dragii noștri apostoli!

*

Dar pare că nu ne-a fost destul cu aşa cercare. De pe de lături mai răsar puș de apostoli, sau apostoli prin contagiune, tot atât de înverșunați, dar de altă sectă. Așta

nu mai iaă toia goul pribegiei în pustie, nică nu țin cuvîntărî la răspîntiî, ci scriu numai și scrisele lor sunt adevărate texte bogumilice.

Iată și-un domn Popescu — Popescu! ce nume comun de apostol! — luptînd pentru cînste și adevăr. A scris o mare carte, culecție, asupra *patologiei noastre sociale*, în care tună și fulgeră în potriva societăței de astăzi.

Iubiți cititorî, d-voastră nică nu știți în ce grozavă primejdie vă găsiți citind aceste rînduri ale mele: în criză socială, criză politică, criză intelectuală și mai cu seamă în criză religioasă.

Oră unde te uiți, nu vezi de cît corupție, «insuficiență de caracter», «letargie civică», «abulie individuală», «evoluție tergiversantă» și alte drăci.

N'avem și noi, ca toti oamenii și ca toate popoarele vre-o «inițiativă», n'avem — mă rog — «disciplină mintală» și nică măcar «filosofie socială». În literatură «nu prea avem opere de longue haleine». În religie «prescripțiile moralei creștine sunt ignoreate». În politică stăpînesc două partide de opotrivă de vițiate. Si pe de-a întregul, din fie-care pagină, din fie-care sir, s'aude gemetul de desnădejde:

— Nu e fericit Romînul !

S'a hotărît decă ! Ne prăpădim ! Și la toate aceste sînt de vină «temperamentul nostru ancestral», «lipsa de autonomie în cugetarea roastră personală» și «mintalitatea» noastră...

Da, da, aici e buba, scumpe apostole : în (z)mintalitate !...

— Ș-apoi să nu-ă restignești pe roatele morilor de vînt, să le troznească oasele !

CONVINGERI...

Am cunoscut pe cel mai bărbos dintre profesorii noștri de botanică. Afară de bărbă, el nu avea nimic extraordinar și dacă amintesc de el, e pentru că de numele lui se leagă o anecdotă, care merită să treacă la nemurire.

La o lecție avea să vorbească despre pătronjel și băeții îi aduseseră, pentru explicare, în loc de pătronjel o cucută. Se știe cătă asemănare în toate este între aceste două plante, mai ales în starea lor de întîie dezvoltare.

Bărbosul nostru profesor vine și-și ocupă locul la catedră, ia în mână cucuta și zice către băeții :

— Această plantă ierboasă, d-lor, se numește pătronjel (*petroselinum sativum*) ; face parte din familia umbeliferelor ; are rădăcina albă, pivotantă, și frunze compuse...

— Ba nu-i pătrunjel, că-i cucută, — observă un strengar de elev dintr'un colț.

— Așa dar îi cucută, răspunse profesorul. Această plantă ierboasă este deci o cucută (*conium maculatum*), face parte din familia umbeliferelor, are rădăcina albă, pivotantă și frunza compusă...

— Ba nu-i cucută, că-i pătrunjel, d-le profesor! strigă altă strengari.

— Așa dar îi pătrunjel (*petroselinum sativum*). O plantă ierboasă, care, cum vă spusei, face parte din familia...

— Ba nu-i pătrunjel, că-i cucută, tipără ceilalți.

— Așa dar îi cucută...

Și bietul profesor luptă mai departe cu convingerile sale științifice.

*

Figura savantului botanic ne vine în gînd de cîte ori vedem diferitele volte în convingerile scriitorilor noștri politici. Astăzi mai cu seamă, cînd nu poți fi sigur de convingerea cuiva nici timp de cîteva ceasuri, gluma cu oscilarea între cucută și pătrunjel e de actualitate.

Am putea cita cîteva cazuri delicioase, vorbind mai pe larg, de pildă, despre modul cum un cunoscut scriitor politic a pri-

mit peste noapte votul universal în programul său și cum acelaș scriitor, tot peste noapte, din filosemit ce era să schimbat în cel mai înversunat demagog de stradă. Tot despre această conștiință, care nu e croită pe un singur calapod, se mai povestește că a trecut prin o nouă schimbare și din adorator al Suveranului s'a făcut netam-nesam criticul sever al faptelor lui.

Motivul?

Ci-că într'o bună zi i-a căsunat să se duca la treptele tronului, să se plângă de starea morală căzută în care s'ar fi găsind un alt scriitor și să șeară izgonirea acestuia din slujbele statului. Firește că Suveranul, care din nenorocire nu e președintele unuī tribunal de onoare al literaților, a răspuns la doleanțele acuzatorului vorbindu-î de semănăturile mănoase, cari promit o bună recoltă anul acesta...

Iar scriitorul nostru are astăzi convingeri antidinastice.

Din politică putem trece la literatură, unde ni se prezintă aceeași priveliște.

Ca să rămînem tot în cadrul cazurilor concrete, voi aminti unul singur.

Se știe că d. Iorga a fost un mare ad-

versar- al lui Hașdeu și prin răutățile sale i-a făcut maguluș de la Cîmpina multe su-părări. A venit însă mișcarea studențească în chestia «Obolul» și Hașdeu a felicitat prin o telegramă pe inițiatorii mișcării. Te-legrama aceasta măgulitoare a fost de ajuns pentru ca d. Iorga să regrete toată campania sa *principiară* de odinioară și să facă în public un fel de *mea culpa*. Și sînt con-vins, că dacă cu aceeaș ocenzie a mișcărilor studențești d-nii Tocilescu, Pompiliu Eliad și Tanoviceanu — ca să vorbim numai de aceștia — imitați pilda lui Hașdeu, antago-nistul lor, d. Iorga, avea să-și schimbe la mo-ment convingerile și să le erte și lor toate greșelile literare și istorice.

Și nu ne-am fi mirat de loc, căci aşa sînt convingerile d-lui Iorga în toate: astăzi cu-cută, mîine pătrunjel.

*

Dacă am fi pesimist și ne-am răzima mult pe convingerile acestora, firește că, văzînd continua lor evoluție și nestatornicie, ar tre-bui să tragem cele mai triste concluzii și să vorbim de lipsa de caractere mară, de ținte nesigure și orbecări pe căi necunoscute. Credem însă că nu e nevoie să ne alarmăm. După părerea noastră, acești oameni, iertă-

tori și bună în fond, nu sunt nici-o dată o primejdie. Ei zăpăcesc puțin societatea, ce e drept, dar în faptul că se daă ușor pe brazdă e totdeauna și nădejdea în îndreptarea lor. Și-apoi metea hna le-o știți : faceți ceva pentru popularitatea lor și sunt în stare să vă jertfească convingerile lor cele mai scumpe.

D-L IORGA PĂRASEŞTE «SĂMĂNĂTORUL»

«Sub conducerea, sau cel puțin sub influența *mea* stau trei reviste literare, cari în București, în Moldova și în Budapesta reprezintă noua direcție : «Sămănătorul», «Făt-frumos» și «Luceafărul»...

Astfel vestea d-l Iorga în anul trecut «renașterea» literară într-o carte nemțească — ce rușine, să scrii cărți nemțești și să hui-dești pe Nemți! — în care făcea istoria românească.

Cică dela un capăt al românismului la altul, din Budapesta la București și din București la Bîrlad, literatura stă «sub direcția sau cel puțin influență» d-sale.

Cartea abia apărută însă, modestă publicație periodică «Făt-frumos» încetează fără pretenția de a fi însemnat ceva în mișcarea literară. «Luceafărul», care apăruse independent de d. Iorga și n'a stat nică odată sub influența d-sale, își mută domiciliul. Iar

«Sămănătorul», unde d-sa a venit poftit de mine la masa pusă, și-a redobîndit acum libertatea, încetînd și aici «Einfluss»-ul și «Leitung»-ul d-lui Iorga.

Nu-i aşa, că eminentul profesor de istorie s'a cam pripit cînd, în nestăvilita dorință de a vorbi de sine, s'a proclamat în străinătate șef de școală literară și cînd din cîte-va tinere reviste, cară avea să-l părăsească în curînd, a făcut evenimente literare, de importanță istorică, revendicîndu-și pe nedrept meritul pentru nașterea lor și pentru ideile ce le reprezentaă?

Se zice că d-l Iorga nu are cuvenita înțelegere pentru istoria contemporană, fie ea politică sau literară, că față de tot ce e nou sau în viață, d-sa nu poate rămîne imparțial, că desfigurează și exagerează toate fenomenele publice de actualitate, după impresia momentului. Si se atribue acest cusur — mare și fatal pentru ori-ce scriitor — felului d-sale de-aș fi făcut educația, rămînind mai mult închis între zidurile camerei de studiu, scrutînd mai mult tainele trecutului pentru cară și-a agerit ochiul și mintea, dar fără a avea timpul necesar de a cunoaște viața cum este și oamenii cum sunt.

Cunoașterea trecutului este de sigur de mare preț, căci își arată multe virtuți și slă-

biciunii. Dar justa măsură în pătrunderea sulfetului viū omenesc, înțelegerea celor din jurul tăū și iscodirea rostului întimplărilor zilnice, nu pot fi învățate din trecut. Si afară de astea, mai sunt mici forme ale vieții, tact și bunul simț, cuviință și corectitudine față de prietenii și adversari și alte... măruntișuri, cari nu stațū în carte, dar cari învățate prin contact și prin asemănare cu alții, te scutesc de multe rătăciri.

Nu știū dacă cei ce astfel își explică greșelile dese ale d-lui Iorga aū dreptate. Acțiunile unui om le determină — afară de cultură — și firea lui. Cert este însă, că dacă d-l Iorga s-ar fi mărginit la cercetarea trecutului și astfel — cum zice cronicarul — s-ar fi «închis în turnul cuvintelor și în lăcașul gîndurilor sale vechi», cu puterea d-sale de muncă și cu memoria sa fenomenală, ar fi astăzi savantul prețuit și necontestat.

* * *

Dar i-a plăcut să se afirme și pe alte terene și a eșit din umbră la lumină. Ii se părea că, îngrămădind la volume de documente și scriind la judicioase monografii despre epocele perduite în negurile trecutului, numele d-sale prea e puțin pomenit. Tem-

peramentul d-sale îl îndemna să intre în
toiu unor lupte zilnice. Si s'a coborit în
virtejul vieții.

Intîile d-sale eșiri pe noul teren au fost
primite dintr'o parte cu căldură. Se părea
că s'a ivit un nou și valoros condei pentru
căutarea adevărului. Felul cum lovea în
stările convenționale, în situațiile politice
șubrede, în gloriile falșe ale unor scriitori
și în naționalismul turbulent de stradă, ne-a
făcut pe mai mulți însă, grupați la o revistă
literară, să vedem în d-sa o forță indicată
a fi unul din conducătorii aspirațiunilor
tineriei generații și i-am oferit simpatiile noastre
și coloanele aceleia reviste.

Si a venit și a scris. Mult și de toate. Fru-
mos și avintat uneori. Inegal și încilecit
altă dată. Dar la un moment dat se părea că
trece printr'o schimbare. Pierde linia dreaptă
din «cuvintele adevărate». Ca și cind și-ar
fi dat seama că pe drumul acesta n'are să
ajungă departe, căci opinia publică la noi e
vrăjmașe tuturor acelora cari exprimă vigu-
ros adevărul în literatură și politică. Gustase
puțin — prin «Sămănătorul» — din deliciile
popularității și se hotărî a preferi drumul
leznicios, drumul concesiilor principiare și al
celor personale, — drumul cel bătut de toți
cîțu vor să ajungă. Si aici încep greșelile.

In scurtă vreme ne pomenirăm cu un Iorga mlădios și gata a se pune în contracicere cu Iorga cel de odinioară. Il vedem pornind cu toba după aderență, exagerând meritele prietenilor, încurajând mici secături din provincie și cutreerând țările vecine, cu zgomot în jurul său. E intolerant și invidios și neleal cu toți cîțăi muncești și pot munci fără d-sa. E rău și intrigant față de cei ce nu-l suferă. E arăgăosul ce se coboară în toate nimicurile. Și în locul unui luptător de croială nobilă, se dezvălește de odată un demagog inconsecvent și un vanitos fără margini, care caută succese și vrea să le exploateze.

Desamăgirea e firească. Cei ce au socotit a găsi într'însul un caracter de fier, un cugătător sobru, un om sincer, neatins de slăbiciunea mărirei, rămîn la început amețită de verbozitatea lui. Apoi se dau în lătură. Aceasta cu atît mai mult că în literatură făcuse o grămadă de rele. Invrăjbise pe literați. Promovase spiritul îngust de apreciare. Introduse o notă dăscălească de clasificare, fără să poată aduce măcar o idee nouă. Căci ca critic d. Iorga a trăit și trăește din zestrea scrierilor lui Maiorescu și Eminescu. Tot ce s-ar părea nou la d-sa, fie în articolele sale foiletoniste, fie în dările de seamă menite a

mai atrage vre-un aderent, se poate găsi desvoltat clar și pe larg în criticele șefului Junimei, sau s'a spus în mod incisiv în vreunul din articolele politice ale lui Eminescu. Zestrea asta este bogată, dar nu merge să te lauză cu «meine Richtung», cînd tu trăești din «Richtung»-ul altora!

Și iată cum și de ce cu încetul s'a produs golul în jurul d-lui Iorga și cum cei ce veniseră cu atîta căldură lîngă d-sa, îl părăsiră unul cîte unul. Astăzi d-sa mai dispune de un organ... politic și de cîță-va prietenă, minoră, cară îl secondează în acele bîjbîiri prin întunerie, cu vorbe late, cu critici sociale fără soluții, cu sîcielă mărunte de gazetăraș de provincie. Aică își va mai da cît-va timp aere de titan frămîntat de marile probleme ale poporului, va mai vârsa lacrimă falșe pentru starea nenorocită a țăranului, va ataca pe cei odinioară lăudați și va lăuda pe cei huiduți mai nainte. Cu vorbele d-sale multe va mai ului pe cititorul naiv de aici și de peste munți, pînă ce iarăși vre-o întîmplare îl va face să recunoască zădărnicia sforțărilor sale.

Cînd, peste puțin, se va convinge că nu politica și literatura, cu un cuvînt nu prezintul este terenul unde d-sa își poate validata capitalul cultural și științific ce a înmagazinat, își va trece odată cu mîna peste

frunte, ca să gonească umbrele unuĭ vis frumos dar zadarnic, și-și va relua studiul trecutului, unde este stăpîn deplin și unde nu are prilejul a-și desvăli insuficiențele firei sale.

O DECEPTIE

— UN «PSIHOLOG AL POPORULUI» —

Inaintea mea am cartea d-lui Drăghicescu și în suflet pe d. Drăghicescu însuș. În carte se face psihologia poporului român și eșu fac psihologia d-lui Drăghicescu. Și cu cît citesc mai mult, cu cît mă adîncesc mai bine, cu atît mă înstrăinez mai tare de omul, scriitorul și prietenul Drăghicescu.

De ce ?

Nu e cartea destul de cuprinzătoare ? Nu e autorul destul de învățat ? Nu e muncă din greu în acele nesfîrșite pagini, îmbogățite cu un lux orbitor de nume și de cuvinte sunătoare ?

Ba muncă este, dar muncă nu mai e un merit, e o datorie. Eșu merg mai departe și recunosc că chiar muncă de prisos e în cartea d-lui Drăghicescu.

Așa, nu înțeleg de ce era nevoie ca un

lung capitol să cuprindă tot bagajul de cunoștințe, aduse de la Universitate, despre psihologia Englezilor, Germanilor și Francezilor, cînd din toate popoarele, aceste trei sunt istoricește și geograficește mai departe de noi. Si nu înțeleg iarăș' de ce, pentru a stabili liniile cele mai caracteristice ale «minitalității» noastre etnice, a trebuit să-și încarce lucrarea cu lungile extrase din întreaga noastră istorie, cînd în știință *concentrarea* este o condiție esențială. Dar mai puțin înțeleg de ce un om învățat, care trebuie să fie pururea limpede și să aibă fraza penibil de preciză, se introenește mereu într'un nămol de cuvinte, în tautologiî neîncetate.

Deschizi la pag. 125 și citești: «Poporul romînesc este o amestecătură și o confuzie (mai ales confuzie! N. Cr.) de rase, cu nepuțință de descurcat și de clasificat». Intorcî foia și la p. 126 citești: «Neamul romînesc este poporul care se compune dintr'un amestec nedefinit, haotic, de rase multiple». Si — mă rog! — în aceeaș pagină, cu cîteva rînduri mai jos, aceeaș idee: «Neamul (romînesc) infățișează aluatul etnic cel mai ciudat prin felurimea lui nedefinită și prin variarea bizară a proporțiilor în care s'a făcut amestecul».

Iar cum această «variare bizară» a ideilor se ține lanț pînă la capătul «amestecului»

d-lui Drăghicescu, neapărat că munca în sine n'o mai putem tăgădui. Ea putea lua chiar proporții mai mari, dacă autorul își aducea aminte, că trebuie să insiste mai mult și asupra istoriei Românilor din provinciile subjugate, sau dacă, în loc de a face prea multă umplutură istorică, stăruia mai bine, sau cel puțin în aceeaș măsură, asupra folclorului și a cultuluī, asupra credințelor și obiceiurilor, a tradițiilor și a poeziei, a tuturor acestor elemente *vii*, din cari sufletul poporului e mult mai ușor de reconstituit ca din mărturiile vremilor moarte, cu dovezile lor incerte.

Ei, dar psihologia etnică este o știință relativ tînără. Steinthal și Lazarus, întemeitori ei, n'au murit tocmai de mult. Și în științele tînere lipsa de metod, de proporții, de precisiune, nu trebuie să ne surprindă. Frasa goală ia adeseori locul noțiunei.

*

Altceva este ceeace ne-a surprins cu desăvîrșire. E trecerea peste țintă.

D. Drăghicescu după ce stabilește, în felul d-sale, «harta sufletuluī» nostru ; după ce găsește că suntem un popor «neisprăvit» (între altele, pentru că nu s'ar fi isprăvit navigația Dîmboviței !!) și că țăranul român

sufere de «*imbecilitate reală*», de «*paralizia voinței*», de «*frică*», de «*lene*», de «*lașitate*» și «*viclenie*» (și d. Drăghicescu, fiu de țăran, se felicită desigur pentru curajul științific de a fi spus acest adevăr!), — se crede chemat a face propuneră pentru îndreptarea poporului: cere vot universal, Casă rurală și reforme democratice în favoarea țăranului! Are aerul că vrea să *îndrepenteze* — prin Casa rurală — *psihologia* (putea să-ă zică mai bine *patologia*) poporului român, cum aă vindeca pelagra saă alt flagel social.

Iată punctul în care pornim a ne deosebi și mai mult. Cartea încetează de odată a mai păstra aparențele unei investigații științifice și trădează tot mai mult tendințe personale. Încetează psihologia poporului și începe a autorului.

* *

De altfel chiar de la început d. Drăghicescu ne perde simpatia personală prin o dedicatie neobicinuită la firii modeste, serioase, și conșiente de forța lor: își închină cartea, cu cuvinte pompoase, unor bărbați influenți ai țării. În urmă vedem, nu fără mirare, că-ăi presară paginile, fie că era nevoie sau nu, cu nume de scriitori, oratori sau oameni

politici din toate taberele, găsind pururea un atribut de laudă sau recunoștință. Tot mai mult ne face impresia omului plecat, care caută să înainteze pe calea convențională, a complimentelor și a antișambrării.

Aci e deceptia noastră: în loc ca șirul tovarășilor neatîrnători, a firilor deschise, neinteresate, să sporească prin autorul acestei cărți, vedem sporindu-se numărul muncitorilor ariviști de cea mai obiinuită specie.

Cine nu cunoaște aceste figură tipice din viața noastră intelectuală? Ies de la universitate de obicei cu o îngimfare uimitoare. Prin scrisori și dedicații, prin servilitate își asigură bunăvoița unor oameni politici sau profesori universitari. Caută cu orice chip atingere simpatie cu presa de toate culorile. Cu gesturi timide mai întîi, apoi tot mai largi, mai presumțioase, își încep cariera cu paradă de vorbe și... se prăpădesc de dragoste pentru popor, — o dragoste, vaî, cu care străbați aşa de ușor!

Cu de-acesta nu se face însă îndreptarea «psihologiei», d-le Drăghicescu! Casă rurală? Vot universal? Da! Vrem și noi! Dar mai întîi firii mai drepte, mai oțelite, și spinări mai puțin încovioate, — iată ce vom cere prietenilor noștri!

OCTAVIAN GOGA

Sînt poate cel din urmă care-și așterne pe hîrtie impresiile de la sărbătoarea literară ce ne-a procurat volumul de versuri al lui Octavian Goga. Frumoasa sărbătoare s'a sfîrșit, odată cu întoarcerea poetului din București, unde venise la dorința prietenilor. Aplauzele au încetat. Apologiile ziarelor s'a u imputinat și ele. De aci înainte își încep meseria criticii reci și chibzuiți, cari în numele științei, vař ! atît de elastice, vor da verdicte judicioase, dovedind poezie de poezie, care este partea juvenilă și tulbură și care cea desăvîrșită în opera poetului. Cum însă acest fel de critici scriu mai mult pentru posteritate, putem să luăm manifestarea de simpatie a mulțimei drept o consacratie, un cuvînt definitiv asupra nouului talent.

In adevăr, ce poate mărturisi mai cu tărie puterea poetului, ca entuziasta primire

ce i s'a făcut? Scriitorii noștri cei mai de frunte i-aă deschis veseli brațele, ca unuă viitor mare meșter, chemat a duce poezia romînă cu un pas înainte. Lor li s'aă asociat ziariști, cei atât de urît descăliți de o seamă de critici, pentru cuvîntul că n'ar citi destulă literatură. Doamnele cele mîndre, bănuite a fi refractare față de tot ce e romînesc, i-aă făcut o caldă primire la Ateneu. Carmen Sylva l'a bine-cuvîntat de poet al neamului. Iar multîmea dă asalt librăriilor, cumpărîndu-ă volumul. N'aă rămas reci decît vre-o cîte-va suflete sterpe, osîndite de fire a nu putea lua parte nicî odată la bucuriile multîmei, ce i-a izolat, și un număr mic de scriitori cu educație străină, artiști și ei, ale căror convingeri estetice însă, întru cît sînt sincere, trebue să le respectăm.

Ne întrebăm: ce i-a putut răpi pe toți, în măsură necunoscută pînă acum în viața noastră literară?

E melodia curată și nouă a cîntărețulu, cîntată din strune proprii, din pieptul cel tînăr și puternic. E cîntecul cel larg și îndrăznet, cu multe și variate nuanțe, de la cea mai duioasă pînă la cea mai bărbăteaască expresie de viață. Originalitatea pro-

nunțată, în limbă, în forme, în alegerea subiectelor,—iață ce l-aū făcut *cuceritor*.

*

S'ar părea la început că întreaga manifestare s'a făcut lui Goga ca poet ardelean și că toate simpatiile acestea veneau așa, de la frați la frați, ca unuī Giglio Tos oarecare. Cel puțin unuī o mărturiseau pe față, că e vorba de un talent, mare numai fiind că e specific ardelenesc, iar alții stăruiau cu îndîrjire — ce oameni buni! — ca tînărul poet să rămină acolo la ei și-i aduceau laude — ce mărinimoși! — pentru hotărîrea de a nu se stabili la București...

Recunoaștem că multele culorî locale vor fi fost, înaintea celor ce nu cunosc viața de la țară cu toată poezia ei, o parte din motivele cari au stîrnit acest înalt grad de interesare pentru noul venit. Preotul cel cucernic, care la alți scriitori e un bețivan pîntecos; Laie chiorul, lăutarul cel cunoscut de mulți numai în ipostazul caraghios din anecdotele țigănești ale d-lui Speranță; sărbătorile de liniște și înălțare sufletească; dascălii și dăscălițele, cu blînda și serioasă lor înfățișare, cu poezia ce-i învălește, în ciuda vieții lor trudnice; spiritul războinic înăbușit, din adîncul cloicotitor al cîtor-va

poeziă sociale, — toate au coloritul lor local pentru cei de-acolo, exotic pentru mulți dintre cei de aici. Cred însă că forța lui Goga, talentul adevărat de poet, trebuie să-l căutăm nu în exotismul, ci mai mult în tratarea tuturor acestor subiecte, în lumina originală în care le aşează :

«Tot ce-mă țese noaptea
Zorile-mă destramă.
Mi s'a dus norocul,
Nu-l mai plinge, mama,
La icoana Preacuratei nu-l mai plinge, mama.

Cine nu și-a cîntat mama ! Cîtă duioșie și câte lacrimi în literatura noastră în jurul acestui sentiment; dar mama plîngînd la icoana Preacuratei, sau «plîngînd pe ciaslov», pentru norocul pierdut al fiului său, este o formă prea rară, ca să nu atragă pe cititor.

Tot astfel cu o altă poezie. Poetul se întoarce din țări străine și se oprește în fața casei părintești, căzută în părăginire. Stînd de vorbă cu vecinul, își amintește de lumea apusă a copilăriei. Si cum povestește el aşa din trecut, de «fata popii Irimie» și de altele, vede o lacrimă în ochiul vecinului :

De ce-ți stergi ochi cu cămașa,
Or plîngi, vecine Nicolae ?

Și casă părintească aș cu toții. Pe toții îi deslipește de ea lupta vieții. Toții aș gustat la vatra ei farmecul povestii lui «Alexandru Machedon». Dar care din poeți a reușit să condenseze în două řire atâtă duioșie pentru lumea pierdută a copilăriei, ca Goga prin lacrimile unei a doua persoane? Pecit de original și de profund omenesc e poetul nostru, pe atît de puțin ardelean e în tot řirul acesta de poezii.

Ar trebui, prin urmare, să se stăruie mai puțin asupra calității de poet ardelean a lui Goga. Este el un merit de ajuns a fi poetul unei provincii, sau chiar numai a satului său, dar cine ca Goga a reușit să exprime sentimente generale, nu poate fi mărginit la atâtă. El a intrat pe o poartă cu mult mai largă în literatură și are dreptul să ceară a fi judecat nu numai după locul nașterei sale, ci după complexitatea talentului său. Cine l'a înțeles pe Goga numai ca poet ardelean, nu l'a înțeles de loc.

*

Un capitol mare din poezia noului poet are ca bază cîteva stări sociale-politice din Ardeal. Aceasta a și fost mai mult remarcată de critică. Laudele sunt fără îndoială meritate, căci autorul poezilor «Oltul», «Apos-

tolul» și «Clăcașii» e vrednic de imnuri. În locul tuturor frazelor frumoase și a proclamării lui de poet revoluționar, sau de poet al iredentei, ceea-ce nu este tocmai, am fi preferit o cumpănată analiză a elementului național din poeziile lui. Căcăi iarăș, nu faptul în sine, că poezia lui Goga e națională trebuie să fie constatarea de căpătenie, ci deosebirea enormă cum Goga înțelege să fie român față de acei epilogi ai lui Eminescu și Coșbuc, cari își naționalizează versul după un îndemn artificial, fără izvoare firești de inspirație. Timpul de astăzi e aşa de puțin potrivit pentru frazeologii retorice în poezia patriotică, în cît cine nu aduce idei nouă și forme artistice deosebite, cade în cel mai searbăd diletantism.

Poetul german Anastasius Grün, care asemăna poezia politică cu «flacăra sfântă ce luminează poporului în pustietatea sclavie» și cu «trîmbița Iericonului, de puterea căreia zidurile se sfarmă» a trebuit să se ridică mai tîrziu el însuși în contra acelor cîntăreți patrioți, cari prin fraza goală pînă la absurditate dîrlăiau ca pe un cimpoi răgușit și, luptînd pentru libertate, duceați la sclavie poezia însăși.

Goga se ridică și el în potriva acestor surlași monotonii, nu direct, ci prin fondul pu-

ternie de idei, prin modul deosebit de a reda stările sociale de astăzi. Forma lui e discretă, fără fraze de prisos. Tonul o înăbușit ca un cîntec de vioară temperat. «Amarul ce se revarsă pe strunele înfiorate» îl simți mai mult decât să-l veză tipărit. Nicăi un «*ça ira*», nici un cuvînt din marșurile chemătoare la arme și nici măcar satiră politică nu e în poeziile lui. E parcă omul resemnat, obidit, care sub greutatea ghenuchilor sortiță, tipă cu durere: Voi fi răzbunat !

In «Plugarii» lui «ca într'un întins adînc de mare, trăeste 'nfricoșatul vifor al vremilor răzbunătoare». In «Oltul», acest frumos rîu romînesc, al cărui rol în literatura noastră se poate asemăna cu rolul Rinului la Germani, el vede pe prietenul bun ce ne va răzbuna odată, mutînd în altă țară «țări națională trupurilor noastre». Dar «Apostolul», acest vestitor al unei vremi ce va să vie?» Dar «noua sărbătoare» din «Clăcașii», această grandioasă operă a literaturiei romîne? Nu sînt tot dovezi de originală concepție a poeziei naționale? Nu sînt oare neînțelegători și nedrepți față de Goga aceia cari, proclamîndu-l un fel de trubadur național din Ardeal, îi micșorează vădit însemnatatea?

Cine a văzut la Cameră efectul unei poezii a lui Goga, citată de d-l Ionel Brătianu,

s'a putut convinge ce *larg* e naționalismul acestui poet.

**

Cîțiva din criticii luî Goga întrebaû, cu oare-care mirare, de ce n'a scris o singură poezie erotică? Nimic nu ilustrează mai bine ușurința cu care se citește la noi, ca această întrebare. Goga scrie de opt ani de zile cel puțin. Revistele «Luceafărul» și «Familia», ca și ziarul «Tribuna» aû fost organe de publicitate destul de răspîndite. Si nicî Ardealul nu mai e așa departe, căci literatura ne-a mai apropiat pe toți. Ei bine, în tot ce a tipărit Goga acolo, e multă și tot atît de originală poezia erotică, pe care și-a rezervat-o pentru al doilea volum. Se putea ca struna tînărului și sănătosului poet să nu se înviforeze la atingerea cu acest colț de viață?

Dar și aci Goga e noul poet. Rimele luî Șerbănescu le-a aruncat în camera de vechituri a poeziei romîne. El evită banalul ucigător al artei și mărturisirile răsuflate ale liricilor dulci și fără vlagă:

Cînd ochii tăi staîi ațintiți asupră-mî
Și-șî tremură ispita lor păgînă
Cu dor prelung, cu dulcea lor sfială
Frumoaso !
Pe buza ta păcatul cînd zîmbește,
Ucigător al mintii înțelepte,

Stăpin tiran al patimilor mele,
 Femeie !
 Și brațul tău molatic cînd cuprinde
 O undă doar din valuriile negre,
 Atunci :
 Să 'ncremenești în marmură cioplită.

De pe îngustul lumilor tărim
 Călătorire-ar pistrîte popoare,
 De piedestalul chipuluș de piatră
 In nopți de Maș să-să rezime ghenuchiș ;
 Ar pribegi pe negrele-ș corăbiș
 Apusu 'ntreg și 'ntreaga miazaș-noapte
 Și-ar preamări în templu sfînt de fildeș
 Minciuna
 Cea maș frumoasă-a vremii călătoare,
 Inmărmurită 'n marmură de Paros,
 Un impărat cu pletele cărunte
 Inebunind, cîntare-ar pe ghitară :
 «Un serafim cu ochiș mari și limpezi,
 Robit de clipa dulceluș păcat,
 Din tronul sfînt al Domnului din ceruri
 In miez de noapte-un bulgăr a furat
 Și te-a intrupat cu daltă de argint
 Pe tine !»...
 L'ar asculta, pe gînduri dus, norodul
 L'ar săruta pe tîmpla lui căruntă.

Invăluit în ceața nopțiș sure
 M'aș furișa în templul tuturora
 Și sărutîndu-ș ochiș reci de marmur
 Și brațul tău și buza ta și fruntea,
 Te-aș sfârîma cu pumnul inceștat
 Și-aș rîde
 Prelung,
 Văzînd zdrobit odorul tuturora...

In zori de zi ar omori norodul
 Un biet nebun, ce blestema și plinge,
 Și apoī, rizind, își istovește brațul,
 Din bulgării nătingi ați pietre moarte
 Zdrobitul chip ar vrea să reînvie
 Nebunul !

Copilul pal al lumiilor albastre
 Cînd și-a închis pe vecinie ochi
 Zimbea.

Poezia erotică a lui Goga nu este deci un joc ușor de cuvinte, o bilbăire de nărozi ultra-sentimentale, ci are subiect adânc și trainice forme :

«Așa-ți iubirea mea asemenea acestei largi cetăți de unde Adincul ei se pierde în rostul nemărginirilor profunde Cu vifore și curcubeu, cu valuri lung clocoitoare Cu picuri ce se infioară de chipul unui vecinie soare...

Și cînd mă gîndesc, că pe cel ce astfel își cintă iubirea, unul din puțini critici, cari l-au primit cu dușmanie, l-a trimis la sat, să-și îmbrace acolo sumanul și căciula de oaie și să șopăe în horă cu vre-o leliță crătinată, — nu pot decit să compătimesc această patimă, intru nimic justificată a criticului.

Citind toate versurile lui erotice, în frunte cu puternica rapsodie «Mortua est», asupra căreia se va vorbi odată mult, adversarii aşa numitei direcții poporaniste s-ar fi putut convinge ușor cît de puțin tăran este Goga, cît

de modern în înțelesul cel mai îndrăzneț al cuvîntului și cît de rafinat este din punct de vedere estetic.

* * *

Niște bucheri — ăștia sînt criticii cără osîndesc o lucrare pentru un singur cuvînt, ce le displace — nu se împacă de loc cu limba lui Goga. E o veche deprindere la noi: cînd nu poți combate alt-fel un talent, te legă de limba lui. Am auzit pe cine-va contestînd valoarea poeziilor lui Goga pentru faptul simplu că întrebuințează une-oră formele «nost» și «vost» în loc de «nostru» și «vostru»... forme absolut cunoscute în poezia populară și întrebuințate de Eminescu.

E aşa de greu să convingă astăzi pe cine-va despre valoarea limbei unui autor și despre dreptul lui de a întrebuința anumite cuvinte! Mă-ar fi cu neputință de pildă să-l conving pe un altul despre frumusețea cuvîntului «irugă», pe care nu poate să-l suferă în poezia lui Goga, desigur numai din cauză că nu-l înțelege. Polemicile criticilor în această privință nu pot duce însă la nică un rezultat, căci hotărîtor în toate rămîne totuși poetul, singurul bun cunoscător al limbii și vulgarizator al ei. Iar Goga este

artistul, a căruї limbă bogată, curat românească, nu mai admite discuție.

Să înceteze deci odată cîrîitorii de meserie! Să lăsăm la o parte orice meschine deosebirî de provincie și să fim veseli că ne-a venit iarăși un poet — la timp potrivit.

UN POET LIRIC : Z. BÎRSAN

Intr'o cameră aproape obscură, din parterul pasagiului Villacros, cunoșteam — acum vre-o opt ani de zile — o redacție săracăcioasă. Un biuroŭ primitiv, cîteva scaune învechite și 'n fund, pînă spre tavan, un vraf de reviste. După desordinea din casă, după aerul greū de mucegaĭ și de igrasie, puteai să judeci repede, că aci te află într'o împărătie de intelectuală bohemă. Și era mare zgomotul și obscura cameră se umplea de rîsete și de seninătate, de cîte-ori tineri locuitoră, cu părul vîlvoĭ și frunțile late se adunaă să discute literatură.

Era aceea o epocă de tinerețe și de zburăldnicie, cînd talentele înmuguresc și nu cunoșc nicăi gravitatea maturității, nicăi beția succeselor.

Din acel locaș modest, unde se plăsmuia revista «Floarea Albastră», aŭ eșit cîță-vă învingătoră și cîță-vă zdrobiță, — căci aşa sunt

revistele: ajută celor mai tarî să se afirme, iar celor slabî le dă prilejul de a cădea. Și printre cei ce au biruit, străbătînd în cercuri tot mai largî cu versurile sale și chiar cu proza sa, a fost și Zacharia Bîrsan, pentru care titlul acelei reviste, floarea privită ca simbol al unei întregi școale estetice, a devenit o idee conducătoare în toată activitatea-î de pînă acum.

Îi citesc noul volum, o ediție complectată a volumului de la 1903, și găsesc în el pe tînărul romantic de odinioară și numai pe acela. Nicî zgomotul patriotic, care în ultimii trei ani a trecut cu furie, cu vorbe late și cu situații falșe prin literatura noastră, abătînd talente și ademenind pe cei mlădioși, n'a lăsat urme în producțiunea lui. Nicî alte tendințe, înăbușitoare a caldelor și subtilelor vibrațiuni sufletești, nu l'aă tentat. El a rămas pururea cîntărețul iubirei, visătorul sentimental, lricul în cea mai desăvîrșită accepțiune a cuvîntului, — poetul pe care dasălii nu-l vor întelege, teoreticiani nu-l vor preamări, dar toți cîțî și să simtă îl vor citi, oprindu-se cu drag asupra paginilor duioase, pline de soare și de lacrimi.

In viața unor cîntăreți de felul lui Bîrsan să nu căutați direcții și nu căutați acea orînduire programatică a zilelor, acea strînsă lo-

gică a faptelor. O zi de jale alătură de o noapte de chiot, clipe de luptă alătură de resemnare, visuri alătură de lacrimi. Așa-i e viață, aşa și cîntecul. Și astfel e întocmit și acest volum, cu pagini atît de variate, ca sentiment, ca forme și chiar ca valoare: optimismul cel mai exuberant se preface în cel mai negru pesimism, viața cea mai caldă se mărginește cu dorința de moarte, iar formele cele mai ciselate ca artă, staă alătură cu improvizații. Omul și artistul ni se descoperă deplin, fără rezervă, fără calcul, cu cea mai... lirică sinceritate, aşa cum gîndește și visează zilnic și cum îl duce soarta spre zarea în-seninată a vieții sale.

Găsim în acest volum mai întîi o serie de «scrisori», un gen simpatic de poezii duioase, în care, într'o formă nesilită, largă, autorul vorbește prietenilor sau prietenelor de clipe de-ale vieții, de iubiri moarte și de nouă nădejdă, — o înșirare de multe amâ-nunte trăite și închipuite, gînduri fugare, nelămurite, probleme ridicăte și neresolvate, clipe oprite în loc și așternute în versuri armonioase.

Deslușim apoă, dintre celelalte, cîteva idile, impresii și scene dela țară, în cară, neapărat, amintirile din copilărie își aștepnute în partea lor, cu

dragostea de părintă, cu liniștea din sat, cu zilele de horă și cu multe povești:

Mocnește focu'n vatră... bunica somnoroasă
 Ișt deapăna povestea în vorbele-ř domoale
 Iar mama stă pe ginduri.. pe ginduri totdeauna
 Și somnul se coboară încet... și tot mai moale
 Și-l simt cum tot mai leneș mi se resfață'n gene
 Cum mă gîndesc la părul frumoasei Cosînzene...

O mare parte din aceste poezii sunt pasteluri, impresii dela țară, incadrări de frumoase fenomene ale firiř, însotite pururea de reflexiuni sentențioase și de comparații de o rară gingăsie artistică. Tablourile lui se aseamănă cînd cu melancolicele apusuri de soare de toamnă, cînd cu zorile albe ale primăverii. La mijlocul tabloului, pentru a-ř da mai multă viață, el aşează de obicei o amintire, o scenă, sau un alt subiect, care în multe rînduri e ales într'adins ca simbol. Un asfîntit de soare, o floare la tulipina bradului, un mărgăritarel plutitor pe valuri de pîrîu îi sunt prilejuri de asemănări din viață, — poezii simboliste, dar fără nota obscură proprie altor simbolisti.

Toate însușirile poetice ale lui Z. Bîrsan, le găsim însă unite în cele două cicluri de cîntece din acest volum, un gen în care este neîntrecut de contemporanii săi. Sunt cîn-

tece «desprinse din caldul primăverilor», pline de viață, triste uneori, vesele altă dată, într-o formă usoară, populară, de o muzicalitate rafinată, a ritmului, — calitate ce a făcut succesul tuturor poețiilor, în frunte cu Heine :

Lăutare, mări bătrîne,
Și străin pe lumea nouă,
De-aș putea în clipa asta
Inima mi-aș rupe 'n două.

Și pustiu cum sunt pe lume
Și bătut de sărăcie
Jumătate, mări fîrtate,
Bucuros ți-aș da-o ție.

Tu, din ea, să puie în strune
Dorul ei și întreg amarul...
Și să-mi cîntă apoii bătrîne
Să-mi fărâm întreg paharul !

Nicări nu iese mai bine la iveală ca în aceste cîntece îmbinarea umorului liric al poetului cu pronunțata lui sentimentalitate, o îmbinare care poate fi considerată ca nota fundamentală a lui Bîrsan.

Duoșia lui nicăi odată nu triumfă pînă la capăt, durerea lui nicăi odată nu e nimicioare, căci ca o rază primăvăratecă vine umorul și gonește umbrele deznădăjduiriile treătoare.

Această însușire ne aduce aminte de cu-

vintele scrise de Heine asupra marelui poet irlandez, a sentimentalului Sterne: «Și pe Sterne — serie autorul «Cărții cîntecelor» — l'aă crescut muzele în Parnas. Dar, după obiceiul lor femeesc, l'aă răsfățat repede prin ademenirile lor. El era favoritul zeiței paleide a durerii. Odată, într'un acces de desmierdare, ea-l sărută cu atită putere și cu atit foc în iubire, încît inima lui fu singurată. Și atunci înțelesă toate durerile lumii. Dar iată, sora mai tînără a durerii, Mnemosine, cu fața-ă de bujor, veni la băiatul bolnav, veni cu rîs și cîntec și-l sărută și-i învăță buzele lui ce este ușurință vieții și ce e gluma. De atunci, inima și buzele poetului sunt mereu în contrazicere. Cînd inima e plină de jale și cînd voește să spună durerea ce colcotește în adîncul ei, de pe buze și picură totuși cuvinte de glumă, zîmbete senine»...

Cuvintele simbolice, prin care Heine caracterizează duioșia poetului irlandez, se potrivesc pe deplin și la poetul nostru.

UN EPIGRAMIST: CINCINAT PAVELESCU

Sculptorul Spaethe, — jovialul și plinul de viață sculptor, — i-a imortalizat capul în bronz, și i-a prins în față o trăsătură din jurul guriei, — expresiva trăsătură a omului care să arătă soarbe viață întreagă într-o clipă. Iar dedesuptul bustului a pus cuvîntul: satir...

Ei, dar sculptorul n'a prins destul din față asta. *Alt-fel* mi l-aș închipui eu în bronz pe Cincinat Pavelescu. Mi l-aș închipui ca bard vioi, cu față senină, cu ochi aprinși, în mînă cu o liră și buzele întredeschise spre cîntare. Căci aşa este el: un bard din alte vremi rătăcit printre noi, bun, vesel, guraliv, schimbînd viață în vis și visul în viață, — coborîtor din rasa acelor cîntăreți de demult, cari cîntau sub balconul iubitei, la picioarele infantei, cari spuneau vorbe de spirit la mesele luculice. Si, ca și acești cîntăreți, el își încredințează poezile celor patru vînturi: lumea le știe de-a rostul, lău-

tarii le cîntă, colegii îi spun verseturi; se petrece, se rîde cu ele și el le lasă să zboare, să circule, fără obicinuitul egoism paternel al autorilor de volume.

Ceî ce cunosc viața noastră literară și, că scriitorii țin la Cincinat Pavelesce, ca la una din cele mai simpatice figuri de astăzi. Nimeni nu-l urește și nu urește pe nimeni. În serile noastre frumoase adeseori facem roată în jurul lui și el ne încîntă cu verva neîntrecută, cu glume, cu epigrame și cu improvizări.

Intr'o seară de-aceste am reușit să prind o serie de epigrame, dintre cari voi împărtăși cîte-va.

Vesel și repede povestește din viața lui de magistrat prin provincie, o viață supusă diferitelor fluctuațiuni, cu prezenți somnuroși, cu advocați limbuți și oameni politici inculti. E o lume aparte lumea asta din orașele noastre de provincie și nimeni dintre scriitori noștri n'a fixat-o încă. Pavelescu a prins cîte-va tipuri. Iată de pildă pe d-l Fabriciu, limbutul și incultul judecător din provincie :

Judecătorul meu Fabriciu
Nu-i orator, dar mie-mi place,
Dacă, vorbind, e un supliciu,
E un deliciu dacă tace !

Sau iată un model de procuror, care făcea curte stăruitoare soției președintelui de tribunal :

Berbantul nostru procuror
 Ades, la club, cind mă'ntilnește,
 Cu multă morgă îmă trîntește :
 — Salut pe domnul ajutor !
 Ce-mi spune dînsul, e legal,
 Fiind că am decret regal
 Să fiu ce săn și nu'l regret.
 Dar o 'ntrebare : eminentul
 De unde are el decret,
 Făcind pe... vice-președentul ?

Firește societatea asta gravă din provincie este adesea-oră mofturoasă, iar magistratul-poet a trebuit să suferă uneori și mici persecuții și mari transferări dintr-un colț al țării într-altul, din pricina unor catrene reușite. Cu ocazia unei mutări din Brăila la Corabia, poetul scrie unei fete :

Plec la Corabia cu barca...
 Dar mi se pare că amorul
 O să m'aducă la Brăila
 Cu vaporul !

Ajungind la Brăila el dă de primarul de-acolo, care, pe cum se știe, e spiritist și dedică rîndurile :

Cu morți prea mult tu te joci,
 Și chemă la spirite, o mie,
 Un sfat : p'al tău să nu-l evoci,
 Că niciodată n'o să vie !

La Craiova era o alegere de deputat și biruind Prințul Știrbey, ale cărui bune vînuri sunt mult gustate de amicii muzelor, poetul scrie :

Era fatal, o prinț Stirbey,
Tu, staroste-al băcanilor
In Capitala *Banilor*,
Să te alegi numai prin ei.

Politicele de aceste Pavelescu are multe ; vom insista însă asupra epigramelor de coprins literar, cări sunt mici medalioane contemporane. Cunoscând pe toți scriitorii, cu inteligența lui pătrunzătoare, neapărat, a reușit să fie adeseori foarte fidel în portretele sale. Pe Macedonsky de pildă găseșc că l'a zugrăvit crud, dar aşa cum este, zicindu-î :

Măiestrul nostru are-o boală :
Ii plac sticleții. Dar 'n dulap
Văd colivia șade goală...
Fiind că sticleții-i are în cap.

Tonul nimerit l'a găsit și în epigramă de caracterizare a operelor d-lui Iorga :

Un premiu dăruesc în bană
Cuț calcula-va 'n zece ani
Cite cadavre 'nghite morga
și cite rînduri necitite
Pe fie-care zi comite —
Iorga !

Bună este «Biblica» închinată lui St. O. Iosif în faza de acum :

Pe Iosif frațiș il vîndură
Cumpărători găsind destuț;
Privindu-ță cărțile'n vitrină
Rivnești și tu la soarta lui !

Următoarele rînduri, dedicate «Unuț profesor» s'ar părea că-ă sună de-adreptul d-lui M. Dragomirescu :

Tu crezi că mie 'mă facă placere
Cind scriu de poezia mea.
Totuși la critica ta dulce
Ești ță-am trîntit o notă rea !

Lui Lecca, după o slabă reprezentăție a piesei «Cîinī» :

Haralambe, cîiniș tău,
Mi se par niște potăi :
Tu-ă hrănești destul de bine,
Ești te mușcă 'ntăi pe tine.

Lui Dăuș, pentru fața lui ștearsă, de copist ministerial :

Vezi ăla roșu care vine,
Cu ochi 'n geam, cu nasu 'n cer ?
E scriitor !—Imă pare bine :
La care minister ?

Unuț prieten, poet și el, cu care stăm la masă și care voia să-l tachinez, spunîndu-ă că citește puțin, Pavelescu îi scrie în mod instantaneuț aceste rînduri :

«Citești puțin» — îmi spune Bardul.
 Ești dați din cap și zic: mai știi?
 Dar tu citești prea mult pe altăzii,
 Dovadă e — în tot ce scrii.

...Și în felul acesta continuă conversația la masa noastră. Pavelescu este nesecat isvor de epigrame. Rimele curg, îmbrăcind totdeauna o idee într'un vestmînt luminos.

Nu este un simplu joc de cuvinte, o însirare caprecioasă de calambururi, ce ne dă poetul. Spiritul ager e pretutindeni și un humor lipsit de orice răutate veninoasă. La cele reproduse aici închipuiți-vă adăugate o sumedenie de aproposuri, de bucăți cu două înțelesuri, de sublinieri și aluzii mai subțiri la societatea înaltă sau la viața de stradă, — bucăți care vor rămîne pururea inedite — și aveți pe Cincinat întreg:

Plugar strămoșul lui cel antic,
 Dar azi modernul Cincinat,
 Ades poet și magistrat,
 Ce e : roman, sau e romantic ?

Astfel se întreabă el și noi îi răspundem : și una și alta. E mult din vioiciunea veche *românească* în ceea-ce scrie și foarte mult din romanticismul cel mai pronunțat,—ceea-ce se va vedea mai bine, cînd se va vorbi despre *cîntecele* lui.

UN STRAIN, POET ROMÂN : I. B. HETRAT

Modest, cu față-î aspră și privirea încruntată, d. Hétrat se strecoară prin rîndurile noastre, de toti stimat și de nimeni iubit. Il vezî mai rar și pururea singur, încis, posomorît, ca un strein cu o durere ascunsă în suflet.

In poeziile lui revine un tip tăiat dintr-o bucată. Aci e un bătrân corsican, artist cu visele sfârîmate, în care nimic nu mai trăiește afară de ură și de dorul răzbunării. Colo î întîlnim ca lopătar cărunt, care străbate valurile înalte ale mării, cu toată resemnarea și cu toată trufia omului singur. Într'altă poezie lopătarul se schimbă în pădurar cu aceiași mîhnire în față «și cu gîndul într'aiurea». E însăși figura poetului, care și trăiește și visează viață în umbră, în singurătate, ca orice desrădăcinat.

Dar, firește, «un singur om e o lume întreagă» și isolarea dă prilej la multă con-

centrare. Poetul ajunge în mod fatal un gînditor și la mijlocul gîndurilor stă eu-său însuși, cu toată filosofia asupra problemelor de viață.

Ce este omul, ce e viața și ce e moartea, săint vecinicele întrebări ale pesimistilor și la ele răspunde și d. Hétrat, iar răspunsurile lui săint ale unuia biruit în luptă. Dintr'un sir întreg de poezii se vede un suflet frînt, amăgit, care a căutat zadarnic să stabilească un echilibru între viața sa pe de o parte și între iubire și dreptate pe de alta.

Această zadarnică încercare o găsim între altele frumos zugrăvită în poezia «Moș Zaime». E vorba acolo de un pescar bătrîn și vinjos din golful provensal (patria poetului), care își încredințează barca valurilor, dar luat de furtună, e aruncat în largul apelor furioase :

Se luptă îndrăznețul marină
Și fluturînd vezî pletele-i cărunte ;
Acum dispare-acum s'arată iar
Pe vîrful mișcător al unuia munte.

Și-l duc, îl duc șivoaele spre far...
Pieziș bătrînul cearcă să le'nfrunte
Și ore lungi par clipele mărunte
Cînd undele cu cerul una par...

La un moment dat s'ar părea că îndrăznețul marină va triomfa, dar :

De-avalma îngrämădite de urgie
 Gemînd se sparg în pulbere-argintie
 Talazurile uriașe'n stîncă...
 De-odată peste firea răzvrătită
 Lăsîndu-se pe aripa-ř grăbită
 Si grea ca plumbul cade noapte-adîncă.

Si ropote prelungi și repețite
 Cuprind tăria'ntreagă fioriř
 Si, tot mai dese, licăriri pripite
 Rupînd genunea săgetează noriř.

De friguri zguduiți stař privitorif
 Din ale căror inimî îngrozite
 Se'naltă strigăte înăbușite
 De fiorosul vuiet al vîltorii.

A treia zi, în faptul dimineții
 Cînd soarele spârsese valul cetiř
 Cu nimbu-ř de pe pînza depărtării
 Pescariř, cînd să plece, și-arătară,
 In larg privind, o luntre solitară
 Ce'n voia eř plutea pe'ntinsul măriř...

Elementele biruesc deci și pedepsesc tru-
 fia pescaruluř în această baladă, care vrea
 să fie un simbol al întregei vieři omenești.

Nota asta de gîndire imprimă caracterul
 întreguluř volum al d-lui Hétrat, icî cu o
 nuanță mai blajină, colo în acorduri mai
 puternice, dar pretutindeni cu un cuprins
 real, care diferă mult de cuprinsul versuri-
 lor sentențioase, arhibanale ale poeřilor con-
 venționaliř. Ideile, neapărat, nu le discutăm,

căci și odată nu am putea aproba gîndurile isolațiilor, cînd înțelepciunea vieții se razimă pe largul și zgomotul societății.

Mați aproape de noi e poetul, cînd, venind din lumea gîndirilor și de pe plaiurile patriei sale, cu pescarî trudiți și cu mistralul fioros, se întoarce la noi și culege florî de pe văile noastre poetice. S'ar părea că și-a găsit o a doua patrie pe pămîntul romînesc, care-i deschide toate frumusețile. Intr'o limbă, în care numai din cîteva construcțiuni silite mați cunoștî pe străinul francez, d. Hétrat știe să cînte și podoabele munților noștri, să simtă și să se 'nfioare și de trecutul nostru. Mați rece, poate, ca un român, dar cu destulă venerație față de neam, știe să-și ridice glasul tremurător pentru binele țăranului. Iar în ore de reștriște inima lui bate pentru aceleași dureri din a doua sa patrie și înalță o rugă fierbinte pentru o-crotirea ogorului nostru străbun...

Ce vrei? E poet, și dacă amintirile îl duc departe în țara Magaliei mult jubite, inima lui bate aici, între noi și, oricît de palide, dar totuși șoaptele lumi noastre străbat pînă la cel mai izolat dintre poeți.

Ca un contrast cu fondul închis, meditativ, al d-lui Hétrat, ni se arată o altă serie

de poeziî lirice, triolete «cu versuriî scurte, ușurele», în carî prinde cîte un gînd trecător:

Singur în al vieții toi
Visuriî dulciî, nu mă lăsați!
Ce-aș mai face fără voi,
Singur în al vieții toi?

Noriî deși ca plumb greoî
Ce pe ceru-mî despicați!
Singur în al vieții toi
Visuriî dulciî nu mă lăsați...

Maî ales în aceste, dar și în sonetele cele multe, în carî e un maiestru al formei, versul curge sprinten, limpede, împedecîndu-se numai rar de cîte un termen impropriu, de cîte un cuvînt romînesc stîngaciû intrebuințat. În unele insă are adevărate frumuseți, încît trebuie să te mirî de atît simț pentru fineță și armonia limbei romîne din partea unui străin.

Sînt și poeziî obicinuite în acest volum, cu multe căderî de frunze de toamnă și cu imaginî comune liricilor noștri mai tineri. Pe de a întregul însă dobîndim impresia că literatura anilor din urmă nu poate fi scrisă fără a pomeni cu simpatie și numele lui Hétrat, a acestuî izolat țesător de gînduri triste, a acestuî visător rătăcit din străinî pe pămîntul nostru.

DARI DE SEAMA

I.

Haralamb G. Lecca. Casta Diva. Piesă în 4 acte, 167 pp.—Acelaș. *Jucătorii de cărți.* Piesă în 4 acte. 166 p. (Apărute în «Bibl. p. toți» No. 236 — 237; 238 — 39).

Nu cunosc în literatura noastră de astăzi un scriitor mai interesant ca d-l Lecca. Cind nu te atrage, te revoltă. Cind nu e sincer, te izbește cu afectarea teatrală. Dar te plătisește prea rar ca să nu-l citești. Și ori-ce se iartă unuia scriitor, afară de plătiseala ce și-ar putea hărăzi citirea lui.

Pe d-l Lecca, îl urmărești mai cu interes cind privește viața drept în față. E unul din cei puțini cari cunosc viața. A văzut-o mai întîi — ca să zicem aşa — prin gaura cheiș și în urmă, deschizînd ușa s'a aruncat în vîrtejul acelei lumî, care în lumina candelabrelor își joacă viața într'un vals amețitor:

brațe albe, sînuri decoltate, mătase, parfum și sete nepotolită de—primăvară. Pe de lături a zărit alcovurile cu viață de culise, ridicările și căderile vertiginoase și cărțile—această roată a noroculuș, de spîtele căreia se atîrnă cu toții, pentru a se împletici în ele.

Și mai cunoaște d. Lecca ceva: comedia iubirii. Mai cu seamă comedia iubirii, acest războiu pe moarte și viață a două suflete ce s-au iubit, această violentă ciocnire de pasiuni, cu întregul ei registru de ură și dispreț, de dorință aprinse și desamăgiri des-gustătoare.

Pe toată întinderea ei dramatică natural că nu o știe, sau cel puțin nu o știe exprima. Ar fi trebuit să mai meargă la școală, să învețe la Strindberg, la Ibsen și chiar la d'Annunzio, pentru a cunoaște pînă în adîncul ei această comedie, izvorul nesecat de opere de artă.

Văzînd problemele ce le atacă, își vine cumva să regretă că d. Lecca nu e mai meșter, că acest fiu al Capitalei nu observă mai mult și mai adînc și nu găsește forme mai alese pentru o viață, care merită să și aibă și ea interpretul ei.

Casta Diva... nume pe care liceanul sentimental îl dă iubitei sale. E întîia operă dramatică a d-lui Lecca, cu multe amintiri

de licean precoce. Eroul e student. Al doilea erou e abia bacalaureat. Eroinele sunt copile de școală. Se vorbește mult de școală de pian, de împărțire de premii. Tinerețea autorului zîmbește încă în primele acte, e tinerețea de visări nevinovate, în care o singură strîngere de mînă dă senzații, deschide perspectiva unui viitor.

Dar fantoma se și ivește. E fantoma iubirii a toate veștejitoare, care-l urmărește pe d-l Lecca în «piesele» și în toate poeziile d-sale.

Autorul îndrăzneț le pune față în față! Castadiva și fantoma ei, iubirea curată de fecioară și dragostea vinovată a Leliei.

Războiul se dă, și birue femeea perversă, ea care înfruntă semet ordinea socială, care înfringe legile firii; triumfă pînă la sfîrșit, fără a se umili și fără a fi umilită. Iar alături de ea, copila castă se stinge de iubire. Înșelată, ea-și ucide conștiința și se aruncă celei dintiiu lepădături de bărbat ce-i iese în cale. Cade apoi, fără a mai avea puterea de a se ridica, osindită și uitată.

E întâiașă dată cînd vedem pe d-l Lecca muncind serios: sunt aceste două caractere de femei, reprezentînd două lumî deosebite, două morale și două voințe bine definite. E viața cum este și viața cum ar trebui să

fie. Și din aceste două probleme ce se urmăresc vecinice, ca soarele cu luna, rezultă tragicul.

Gina, copila cu castitatea pătată, este o figură adînc tragică. Ea ne amintește viu de Irena, din «Ziua învierii» a lui Ibsen. Ca și aceasta, ea-și uită mîndria și cade; ca și Irena, Gina ajunge «obiect», ființa ce nu mai distinge între bine și rău, căci—:

«Fericirea n'o poți face, dar nicăi reface. Șăpoăr nu mai am putere să încep o nouă viață. Sufletește vorbind, am îmbătrînit. Am ajuns la acel somn final, din care nu mă mai pot deștepta. În inima mea în zadar cauți simțăminte, pe cari le aprinsești odinioară; le găsești arse, stinse, — și în cenușa lor nu mai poți citi cît de viu fuse odată focul. Cu cît mă apropiști de sfîrșit dacă mi-a arunc ochiul înapoără, să mai văd pe unde am trecut, — patimile, simțăminte, durerile, bucuriile, toate îmi apar micșorate, aproape șterse, pierdute 'n zare. Mă cuprinde o nepăsare fără seamăn. Și nepăsarea e cea mai dulce mîngăere: e simțămîntul care ne adoarme ființa pentru a ne ușnra sfîrșitul... Și s'a sfîrșit!...»

E ceva ibsenian în Gina d-lui Lecca, iar toată piesa d-sale — căreia nu înțeleg de ce nu-i zice tragedie — e cea mai bună operă din tot ce a produs între atîtea trivialități.

De la «Casta-Diva» la «Jucătorii de cărți» e o cădere. Cam același cădere ca de la o piesă de caractere la alta de moravuri. Autorul urmărește diverse tendință, îmbracă toga de apostol și se expune la zeflemele. De ce nu învățăm să lăsăm odată moravurile, biciuirea lor și alte apostolaturi pentru «Dacia» și să păstrăm în artă tendințe mai puțin interesante?

Toată drama asta a d-lui Lecca nu este altceva decât povestirea morală despre zădarnica încercare a unor părinți de a-și îndrepta un fiu, căzut în patima jocului de cărți. E povestea «fiulu rătăcit» și morala fabulei: ascultă de părinții tăi! E scrisă mai mult pentru liceană — și o recomand foarte mult pentru bibliotecașcolare—decât pentru oamenii iubitorii de artă.

O altă greșală fundamentală a acestei opere se găsește în felul naiv și iarăș extrem de moral cu care autorul voește să deslege un conflict de dragoste. Il desleagă ca un preot catolic — d-sa, apologetul de pînă aci al dragostei fără margini și fără filistenism. Si ce rău îl prinde, Doamne, — rolul de misionar cucernic! Lungăste numai acțiunea și-i strică tot efectul, pe care l-ar fi avut dacă scotea mai în relief figura *fantomei sociale* de rigoare, care este în această piesă

d-na Clara Torini, palida și eleganta arătare, corupătoare de suflete tinere.

Cîteva scene picante, cîteva schițe de oameni reali are însă și în «Jucătorii de cărti». Bancherul Natan e o figură dintre cele mai bune ale d-lui Lecca.

*

Recitind aceste două piese, amîndouă cu un fond pronunțat sentimental, aî impresia că d-l Lecca e într'o continuă luptă cu sine însuși. Idealismul său, salvat încă din tinerete, e în luptă cu realitatea vieții ce-l înconjoară. De aci acea orbecare, acea nehotărîre în alegerea subiectelor, acea continuă cădere de la avîntul cel mai tineresc la proza cea mai absurdă.

Și de data asta îi vom recunoaște dibăcia pentru teatru și vom regreta că talentul d-sale n'a răușit pînă acum a se ridica de-asupra primei opere, care este «Casta Diva».

II.

Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scătiu*. Roman. p. 144. H. G. Lecca, *Cîini*. Piesă în patru acte p. 91. (Apărute în No. 257 și 259-260 din «Biblioteca pentru toți»).

D-nii Duiliu Zamfirescu și H. G. Lecca într'o bibliotecă populară! Gîndul nu e rău,

căci nu sunt scriitori cări n'ar avea dreptul să nu rîvnească la popularitate. Dar pot d-nii Zamfirescu și Lecca să fie vre-o dată populari?

Pînă acum nu sunt. Muncesc de multă vreme și-aștăzi multe volume la activul lor. Aștăzi și succese parțiale și aștăzi și admiratori ascunși. Dar astăzi totușt nu sunt de cît niște isolați. S'ar părea că aparțin mai mult trecutului, prea de timpuriu, fără să-știi fi trăit în mod mai intensiv viața literară și fără a fi contribuit cu ceva pozitiv la culoarea epocii noastre. E zgromot, e mișcare în toate părțile astăzi, dar în toată frământarea asta, la care publicul cel mare ia parte cu interes vădit, numele d-lor Zamfirescu și Lecca răsună foarte rar și probabil tot așa de rar așa să răsune și în viitor.

De ce această lipsă de legătură, de comunicație intimă, între public și numiți doi?

Scriitorii solemni, glaciali nu intră niciodată în favoarea mulțimiei. Iar domnii Zamfirescu și Lecca sunt solemni pînă la ultima potență a afectării și sunt reci, aproape rigizi. Tot așa de puțin simpatici sunt scriitorii blazați, iar domnii Zamfirescu și Lecca nu sunt departe de categoria acestora: cînd nu văd lumea în o culoare

ștearsă romantică, o zugrăvesc în negru, o ceartă, o scuipă 'n obraz. E ceva repulsiv în superioritatea asta morală și estetică ce'și aroagă eī față de mediul fixat în operele lor. Miroase a *cicocoism* literar !

*

In cursul deceniilor s'a cristalizat un subiect favorit pentru prozatorii și autori noștri dramatiči: coruptia prin politică. E terenul cel mai vast, care oferă fenomenele cele mai variate din viața socială, cu schimbările eī repezi de situații și de caractere. Elementele de observație fiind așa de multe, nimic nefiresc dacă aproape toți scriitorii noștri se simt atrași de ele. Ar fi un capitol caracteristic de istorie literară, dacă cine-va și-ar lua osteneala să grupeze la un loc pe toți cîțăi aŭ scris despre moravurile politice și-ar arăta cum aŭ evoluat concepțiile scriitorilor în această privință.

Căci un fir roșu de la unii la alții este în adevăr. La început scriitorii erau mai îngăduitori și împărteaū societatea în două tabere, una condusă de principiul destrucțiv al politicianismuluī și alta de binele obștesc. «Brazi» și «putregař» le-a zis acestor tabere, foarte nimerit, un autor de-a doua mină mai din zilele noastre. Dar, cu cît înaintăm, «brazi» par a se pierde sub

povara anilor, figurile senine dispar. În cărțile ce anunțăm sănt numai «putregaie», cari s'ar fi înstăpînit pe întreaga viață politică. La d-l Zamfirescu, ca și la d-l Lecca, singurii reprezentanți ai binelui sănt doi boerî, paralitici și aceștia, în semn că prăbușirea intregei rase este iminentă. Restul care birue și dominează, prezentul și viitorul conducătorilor, e compus din parveniți, ca bogătașul Scatiu și din cîinî, ca Alexandru Fronda...

Nu începe îndoială, că realitatea e alta și că în viață e mai multă variație de caractere și de sentimente. În critica lor aspră la adresa societății, în monotonia tendințelor și în scepticismul afectat, e nota cea falșă, fundamentală, din aceste două lucrări. Ceilalți scriitori ai noștri sunt mult mai sinceri și mai adeverătați.

*

Romanul d-lui Zamfirescu, cu toate că face parte dintr-o trilogie, e o lucrare încheiată, cu strînsă unitate de acțiune și de caractere, ca la orice meșter în ale formeî. Viața politică de la țară, cu despoții provinciali și cu țărani chinuiți însă nu e ceva. Noi în literatura noastră, căci o mai găsim la alți scriitori mai vechi și chiar la d-sa.

Dar originală cu totul e firea sicută a semidoctuluī bogătaș Tănase Scatiu, un nevropat în straie de ciocoī. E o mică creație acest decadent Scatiu, cu pofte neroniane.

Incolo întreaga operă, comparată cu deosebire cu scrierile celor tineri, pare acum învechită. Are ceva într'însa din atmosfera și din sceneria romanelor uitate ale lui Bolintineanu. Mult contribue la această impresie sentimentalismul eroinei, — vecinica soție tânără, visătoare, brutalizată de un soț nesimțitor, de un satir libidinos, pe cînd gîndurile ei plutesc departe, la un făt frumos din copilărie... după tipicul adevăratului roman. În unele scene, cum e de pildă în momentul întîlnirei eroinei cu prietenul ei din copilărie, romanticismul acesta demodat te face să zîmbești.

Cu părere de răū observă apoi că și stilul d-lui Zamfirescu s'a mai uscat. A perdit din frâgezimea celuī din operele anterioare. Pagini întregi se citesc ca cea mai seacă proză oficială, fără nică o scăpărare de spirit sau de poezie. Pe ică pe colo dă stilului culoare științifică, ceea ce iarăși constitue un contrast neplăcut cu caracterul literar al limbei sale.

Strînsă ca logică și caractere este și drama lui Lecca. Dintre toate ale sale, acțiunea aici urmează cu cea mai severă consecvență. Tipul paraliticului politician Verera nu e o creație a d-sale, dar e perfect susținut pînă la sfîrșit. De asemenea e îndemnătatec prinsă toată suita de paraziți politici din jurul eroului, — acel amestec grotesc de amorali și de femei stricate, acei cîinii cari «se mîrîe și se mușcă, ling piciorul care-i lovește și sfîșie mîna care-i mîngîe». Bucata are și calități technice, căci nicăirii autorul n'a reușit mai bine ca aici să stăpînească acțiunea pe scena plină de personajii, cari vorbesc și se agită de odată.

Dar teza dusă la extrem, tendința realistă vădită, tratarea aproape brutală și ironia nefărămată a autorului față de subiectul său sunt și defectele acestei opere, defecte mari, căci coboară valoarea ei artistică.

Pentru ca un scriitor să reușească a fi popular îi trebuie alte calități decît acele ale d-lor Zamfirescu și Lecca. Fără a linguși orgoliul mulțimei, fără a o idealiza și a-i acoperi lipsurile sufletești, autorii sunt chemați totuși să ține echilibrul între însușiri și defecte și să nu se pierde în afectări și extravagante. Sau dacă ei sunt spirite de negațiuze și țin numai decît să intre în rolul

de critici sociali acerbă, de acuzatorii publici, trebuie să aibă darul de-a se avînta la o superioritate absolută și a nu lăsa în opera lor urme de gîndire banală, ca la orice moralist convențional.

Ce rău ne pare că nu găsim această superioritate la cei doi autori!

III.

Em. Gîrleanu, Cea d'intîi durere. Buc. 1907. p. 262, (Editura «Minervei»).

La prozatorii noștri de astăzi — trebuie să ne obișnuim și nu mai zice la *tinerii* noștri prozatori — găsim o notă comună, la unii mai puțin accentuată, la alții bătătoare la ochi: romanticismul. E poate nota caracteristică pentru întreaga mișcare literară de astăzi. Nu suntem nicăieri români, nicăieri decadenti; și mai puțin ne-am putea numi clasici; suntem însă cu toată siguranță români.

Romanticismul este o noțiune foarte largă și aproape nu e scriitor care să nu fi atins, măcar cu o parte a producțiunilor sale, cîmpul floarei albastre. Sunt români toți cei ce, ca prozatori noștri, își iubesc țara și privesc cu drag la vremile mai bune care dispar, la boierii neaoșii care apun cu toată

atmosfera lor idilică. Sunt românci toți cintăreții resemnați, cără cintă visurile sfîrmate ale neamului, sau ale lor, și întrezăresc, numai prin ceată, un viitor mai bun. Toți căii se întorc cu blestem de la viața din oraș și se aşează cu gîndul la vatra curată de la țară, ca niște moșnegi plini de experiențe fatale și cărora nu le-a mai rămas decât mîngîierea florilor din vre-o grădină de castel dărăpanat; toți căii cultivă simbolica poesie a poporului, poezia cîmpului, duioasă și dulce ca o rugă de creștin; de asemenea cei ce se pierd în speculațiuni vagi, obscure, în comparații prăpăstioase pentru a exprima un sentiment așa de omenesc de altfel și de impede la alții, — toți aceștia sunt românci și sunt tovarăși noștri în viața literară.

D. Gîrleanu e printre aceștia și încă printre cei dintii, — căci d-sa a înaintat repede. Cine ar fi crezut ca din modestul ofițer Emilgar, care prin Arhiva d-nei Riria semnifică și incolore dărî de seamă și notițe istorico-literare, să se desvolte abilul stilist și povestitor de astăzi?

Cu o nuanță ușoară de moldovenism — care trădează pe omul umblat în școala populară a lui Creangă — d. Gîrleanu reia și în acesta al doilea al său volum subiectele sale favorite, din viața boierilor de la țară.

De obicei sănt boeră din ultima generație,—ultimele vlastare, reprezentanți ai unui veac apus. Scenele se petrec mai ales în nopțile lungi de iarnă, cînd vîntul șueră groaznic pe la ferestre și porțile «poenesc înăbușit ca niște lovitură de maiuri». Întîmplările aă loc în cîte un castel de la țară, părăsit și blestemat, în care vii nu sănt decît amintirile, iar boeră se plimbă ca niște umbre și tresar numai în miez de noapte cînd «ceasornicul mare și rotund din perete bate rar și înădușit și, scuturînd din zimtii roților lui, regula par că mersul ninsorii»...

Intr'un loc scenele acestea fioros de romantice — dintre cari mai multă artă corespind peisagile de iarnă și însăși figura eroului sinistru din «Grușan» — își dau absolut impresia unei literaturi de un romanticism medieval. E vorba de un castel părăsit în urma morții neînțelese (și psihologic este nemotivate) a unor boeră. La poarta castelului apare într'o bună zi un călăret spătos, cu căciulă țuguiată și auzind, că cei doi boeră sănt morți, el întoarce calul și se pierde «în norișorul de colb», fără nică o vorbă, ca un priebeag cavaler din vremuri de odinioară...

Atmosfera aceasta grea, picloasă, cu cer plumburiu, îi convine d-lui Gîrleanu și pentru faptul că este un sentimental, — ca ori

ce romantic. Chiar întâia sa bucată din volum — întâia durere — e țesută pe acest fond sentimental. D-sa pare că se identifică cu totul cu acel «strigăt de durere, adînc că mi s-a părut că eșise din fundul unei hrube», — cum caracterizează strigătul de moarte al unuia pompier din această măiastră schiță. Acelaș fior, aceeaș melancolie neagră o găsim în alte bucăți, ca «Innecatul» și în «Frații», această subtilă schiță, din care d. Sadoveanu ar putea să învețe cum se pot prinde și note mai discrete din viața militară.

De altfel și în părțile cele mai senine, mai intime, nota fundamentală e tot duioșia romantică. În «Vierul» cu frumoasele părți descriptive, în «Tata» cu multele peisage poetice și cu fina analiză a sufletului de părinte și în «La vorbă, într-o seară de iarnă», — singura bucată din tot volumul, unde natura e plină de viață — se rîde mai mult cu lacrimi decât din adîncul sufletului și se trădează scriitorul romantic, poetul dacă vreți, care privește lumea prin lumina unui amurg.

E aceasta o lume proprie a d-lui Gîrleanu. I-a devenit proprie mai ales prin felul cum o îmbracă, prin simplicitatea stilului, prin coloratura limbei, prin variația de tipuri și de scenerii și în deosebii prin amintita notă de

blîndețe, de intimitate, de melancolie, care se resimte în fie-care frază.

Avînd deci multă originalitate, e natural ca d. Gîrleanu să fie considerat printre cei mai serioși muncitori ai generației noastre de scriitor, printre cei ce-și îngrijesc lucrările, își cumpănesc vorba, își cern subiectele, fără a se repeta și fără a se preocupa de cantitatea producțiunii. Ești așă insista poate chiar pentru o și mai mare selecțiune. «Patima» sau «Părtașul», de pildă, două bucați mai slabe, nu le-aș fi pus alături de grozavul «Grușan». De asemenea, pentru viitor, așă socoti ca un succes al d-lui Gîrleanu, dacă ar renunța la așa numitele povestiri *cu cadre*, — cum sunt mai mult de-un sfert din schițele acestuia volum — dacă n'ar mai pune în gura eroilor săi cuvinte ca: «o amintire tristă, pe care o să ţi-o spun»... sau «în legătură cu asta, să-ți spun o întimplare din tinerețe»... și apoi să urmeze însăși povestirea subiectului. Acest fel de compoziție a nuvelei — mai ales cînd se repetă — ar da bune prilegiuri pentru controllarea puterii de concepție a autorului și e păcat, ca, desigur din o nebăgare de seamă, să se ajungă la concluzii greșite.

IV.

«Iubita» lui Traian Demetrescu

A apărut, în cunoscuta «Bibliotecă pentru toți» «Iubita», romanul lui Traian Demetrescu. Tinerimea se va bucura, căci Demetrescu e al ei și numai al ei.

In literatură a rămas cu puțin. Paginile lui impresioniste și versurile-i numite de el însuși «spine rimate» vor face pe cineva un cercetător să țină și de el seama, cind va vorbi de o epocă în care se plânghea și se visa mult. Dar oricum ar evoluă literatura și oricât s'ar preface gusturile estetice, în tinerime va rămânea totuși o bună parte, care va continua să citească pe Traian Demetrescu. Căci curentele literare vin și trec, dar plînsul, visarea și iubirea tinerimii rămîn de-apururi.

De-apururi se va vorbi de «iluzii», «ideali», «desgust» și «decepții», — aceste sunătoare cuvinte, al căror cuprins vag aprinde tinerile imaginații.

De-apururi privirea lunei va deștepta «sestea nepotolită de-a fi fericit». Si vecinic o clipă de iubire va fi pricepută ca supremă înțelepciune a vietii.

La Traian Demetrescu, firește, acordurile sufletului tânăr sunt palide, nelămurite și

reduse. În avânturile-ă lirice se oprește la început. Timid, duios, feminin, rămîne la suprafață. Artistul în el e mic. Dar prin nostalgia singurătății, prin veciniecul cînt al resemnării și prin cucernicia către sfîrșenia firei, el face parte din familia acelor scriitori români, cari staă omenește mai aproape de tinerime.

S-apoi iubirea lui !

«...moleșită, înfiorată de desmerdările și șoaptele lui, ea se întindea pe sofa, îi lua capul între amîndouă mîinile, îl privea cu ochi umezî, uimiți și adincî, îl lipea de sin, îl acoperea sub sărutărî nesfîrșite, par că ar fi voit să-l omoare. Fiecare își da pradă celuilalt comoara să de tinerețe, de frumusețe, sărutîndu-se unul pe altul cu voluptățile cele mai dulci. Se perdea și intr'un delir de senzații, se perdea și ca două flăcări cari s'amestecă...»

O iubire bolnavă, dar nevinovată. Ceva din Eloisa lui Rousseau și din Lotta lui Goethe. Muzică multă de cuvinte. Tresărirî de fericire. Si pe urmă... parfum de viorele uscate. Așa iubeau contemporanii lui Eminescu și aşa va iubi tinerimea totdeauna.

* * *

Emil Corbescu, eroul romanului «Iubita» este reglementarul eroi al romanelor sentimentale. Înainte de a intra în acțiune «scui-pase puțin sănge», — deci un erotic bolnă-

vicios. El ura «minciuna vieții conventionale» de la oraș și iubea singurătatea, această «călătoare tristă». «Și sub tăcerea eternă, sufletul lui Emil par că murea de o neînțeleasă, de o sfîșietoare melancolie»...

Eroina, Maria Cerbureanu, nu e nicăi ea un model de sănătate. Mamă-sa murise «defizie galopantă».

Cu acest fond de sensibilitate moștenită putem prevedea ce legătură se va desvolta între cei doi. E aceeași iubire, pe care o întîlnim pretutindeni la Demetrescu, în volumul lui de «*sensitive*», în notele lui «*intime*» și în priveliștile lui din viață: o idilă într'un cadru de poezie naivă și uneori o beție delirantă a simțurilor.

Idila începe cu o primblare a tinerilor prin grădină și se continuă în salon. «Un miros de garoafe și de roze pătrundează în lăuntru; luna plină lumina de-asupra lor» pe cind ei se gîndeau dacă «există o armonie universală între simțuri și gînduri»?.... Urmează destăinuirea prin mijlocirea pianului; clipele de indoială și mai tîrziu însuși cîntecul cel mare al iubirei cu «frica de sfîrșit și teama instinctivă de nestatornicia iluziei».

Sfîrșitul? Banal ca toate sfîrșiturile. Despartirea. Mărturisirile nebune, beția îmbră-

tișărilor, visările în feeria nopților se pierd în timp și în spațiu. Și aici, ca 'n toate romanele după care subiectul lui Demetrescu este aproape copiat, cel care trebuia să renunțe este eroul și cea care se deșteaptă mai de timpuriu la realitatea vieții este eroina. Morala fabulei o dă un prieten al eroului : — «Ați cîntat amîndoî un duo de voluptate, un cîntec de tinerețe, — atîta tot. Ea era liberă și frumoasă, tu erai intelligent și plăcut. Așa sunt toate amorurile : idile de Maă, scrise în puține strofe».

* * *

Și toate drăgălașiiile aceste, cu multele analize sufletești, cu neconenite reflexiuni, învățate în aparență și imposibile în fond, și cu bogăția de floră și de raze de lună se citesc ușor. Lumina simpatică în care e învălit nefericitul autor, — decedat aşa de tînăr, fără a fi putut aduce vre-o ordine în impresiile sale și în ideile dobîndite prin multă lectură, — lumina aceasta contribue și ea la ridicarea interesului pentru o aşa de plăpîndă operă. Nu ne vom apropia însă de ea cu armele zdrobitoare ale obiectivității, de oarece naivă cum este, o biblie a iluziilor, o apoteoză a iubirii, o carte a tinerimei — merită să trăiască.

V.

«Marin Gelea» de N. Petrascu.

Dacă aş trăi în Ardeal, sau în vre-o Capitală a țărilor din Occident, fără a fi cunoscut mai întâi societatea bucureșteană, citirea romanului «*Marin Gelea*»¹⁾ de d-l Niculae Pătrașcu, mi-ar fi procurat un șir de desiluzii.

Nu pentru valoarea lui literară. Cunosc cu deamănumtul studiile critice ale acestui scriitor, cu vorba lor lungă, rece și ostenoitoare. Cum însă în toate acele disertații n-am descoperit nică o pagină, creată de mînă de artist, nu eram cu nimic îndreptățit a vedea în d-sa pe romancierul de mîine. Unul a fost Lessing, care, nefiind artist, a voit să dea literaturăi germane o dramă și o comedie model și a reușit. Criticii veniți în urma luă, voind să-l imiteze, au dovedit prin încercările lor cel mult cum nu trebuie scrisă o operă de artă. Și d-l Pătrașcu aparține acestor imitatori. Poate să știe ce este un roman, poate la nevoie să-ă facă geneza în teorie, fără să fie în stare a-l scrie.

1) *N. Pătrașcu, Marin Gelea* Roman. București,
473 p.

Desiluziile mele ar fi avut o altă cauză. Romanul d-lui Pătrașcu prezentîndu-mi lămura societăței române în o oglindă grotescă, era să pierd orice nădejde în viitorul țării, ale cărei destine așă încăput pe niște mîni atât de necurate și pe niște capete atât de înguste.

Din fericire însă, știu că filipicile d-lui Pătrașcu n'așă un substrat îndeajuns cercetat și că din pricina urîtelor cîlori, așternute pe pînză de o mînă nedibace, nimeni nu trebuie să se îngrijoreze. Oricine a prins cîteva manifestări ale societății noastre conduceătoare, oricine a cunoscut, măcar în treacăt, figuri asemănătoare celor din romanul «Marin Gelea», se poate convinge ușor, că aci nis'a dat o alcătuire cu totul falșă și tendențioasă. Falșitatea asta provine fie din nepuțința de a înțelege viața și a pătrunde spiritul societății descrise, fie din vre-o supărare personală, care totdeauna joacă un rol însemnat și urît în romanele sociale de actualitate.

Lipsit cu totul de originalitate, d-l Pătrașcu, condamnă *cu asprimea frazei* societatea noastră înaltă. Imitînd pe Eminescu, el primește teoria păturilor supra-puse și face răspunzător, pentru multe viții, încui-

bate în aristocrație, amestecul de sînge din cursul veacurilor:

«Stratele suprapuse de la noi — zice d-sa prin glasul unui personajiu, poetul Nerva, presupusul pseudonim al d-lui Delavrencea — adică parveniții de eră și parveniții de azi cu femeile lor, cu viața și alcătuirea lor, sunt aproape moarte, sunt virfurile uscate ale frunzelor dintr-o plantă. Societatea romină, adevarata aristocrație se va naște miine, cu toate caracterele altor nobletă vechi, *va fi* intelligentă, morală, iubitoare de frumos și mai presus de toate națională. Cea de astăzi e un accident monstruos în viața poporului român și de aceea are și sufletul diform al unui accident..

Reținem deci constatarea, aşa de puțin măgulitoare pentru noi toți, că înalta noastră societate de astăzi este neintelligentă, imorală și neiubitoare de frumos, *un accident cu sufletul diform (!)...* și trecem la amănunte.

Lumea asta forfotește prin saloanele somptuoase ale Capitalei. Limba de conversație e franțuzească, neapărat, — ocazie pentru o lecție de patriotism ieftin.

Doamnele din această societate ?

«Crezi că citeșc vre-o carte românească ? *Nici n'au măcar pudoarea inconștienței lor !* Alecsandri Bălăcescu, Eminescu... sunt pentru ele mai puțin decât numele unor căi de cursă !»

Domnișoarele ? Una din ele, auzind că se vorbește de Eminescu, intreabă :

«Eminescu ?... Poetul noū ? Nu-ă așa că face parte din școala lui Verlaine ?...

Indeosebă o doamnă — biata doamnă Lari, prototipul aristocratei «liberschimbiste» — e pusă greu la contribuție. Ea e :

«.... femeia care și-a vîndut tinerețea la 18 ani unui gîrbov bogat de șaizeci de ani și care s'a măritat de-a doua oară cu Stănescu, ca să-ă cîștige procesul de moștenire, iar după ce a cîștigat a plecat singură la Paris... o prefăcută și jumătate, o Messalină cu aerul de mironosiță...»

Acelaș ton trivial îl întrebuiințează la caracterizarea bărbaților. Cu puține excepții, între cari eroul Gelea, un sentimental patetic pînă la absurditate și un anume Mangra, fost secretar la legația din Paris, toti sunt niște firii catilinare, desfrînați, prosti, putrezi, fie oameni politici, fie profesori sau literați, începînd cu cei de frunte, cu profesori universitari, cu «regele criticei» și șefii de partide, pînă jos, la cel din urmă bătăuș.

Vreți să cunoașteți un om de stat ? Iată Gogu Prezeanu...

«... un tîmpit instruit. Așa cum îl vezî de ridicol la infâțișare, el e cel mai grozav om politic al partidului. *L'a făcut om de stat inconștiența-i amestecată cu un grăunte de nebunie*.»

Vreți un doctor model, care mai face și politică? Iată pe Dr. Maiorescu:

«... o ființă mică și slabă la corp și la minte, cu urechile blegă și cu genele roșii...»

Doriți cunoștința prinților români, rămășițe glorioase ale vechilor familiilor de Domnii? Vă prezint pe prințul Vladimir:

«... un nul și un neputincios, de care te miră și te întristezi că are forma de om.»

Alătura de el, prințesa Ilarie, e:

«... o movilă de cărnuri moi și grase (sărmanul meu tiz!) susținută cu mare greutate de oasele duble ale corsetului.»

In cîteva pagini găsim apoī la un loc întreaga astă societate de tonți, corupți și «liberschimbiste». Suntem în parcul din Sinaia:

«In marginea parcului *highlifeul social* al Sinaiei, doī cîte doī, *femeia cu amicul*, stau la umbra plopilor subțiri, femeile pe marginea bazinului, iar amicii tolăniți pe iarbă, fiecare în dreptul fiecărei. Ele ședeau picior peste picior, cu fustele scurte, după moda timpului cu ciorapi à-jour (timpul cu ciorapi à-jour!). Ei cu ochi injectați de singe, cu obrajii congestionați, plini de mîncare nedigerată încă (cu obrajii plini de mîncare nedigerată!!) le priveau de jos. Apoi, ca și cînd tabloul n'ar fi fost destul de characteristic, cîinii lor alcătură alătură *ca un plan* mai accentuat al tabloului. Din timp în timp, stă-

pîna unuia din cîinî le arunca, distrată, cîte o dojană, plecată parcă dintr'o *gelozie inconștientă a libertății animale*.

— Voyons, Cador!...

— Voyons, Livrette!

După digestie intrără cu toții în hotel!»

Fără cîini, desigur. Aceştia rămăseseră afară, în nesupărata lor libertate animală, pizmuită de stăpînele lor, pe cînd ele cu amicii, — «highlifeul social» — s'aă retras la somnulețul postmeridian, cum cu atîta subtilitate stilistică ni se dă să înțelegem.

Lăsîndu-î în brațele lui Morfeu — căci e aşa de dulce somnul în Sinaia! — noi să întrebuințăm timpul ca să ne răfuim puțin cu domnul autor.

Admitem că societatea noastră e bîntuită de multe reale și că artistul poate să-și ia dreptul a le biciui. Acestor reale și reprezentanților lor, nici prin gînd nu ne trece a le lăsa apărarea. Eminescu a dat alarmă în povînța lor în satire, iar în articolele politice aplică ferul roșu asupra «sedimentelor de cocote și pungașî». Pentru ca rolul de acuzator public să șadă bine cuiva, trebuie însă să aibă mai întîi autoritatea morală și intelectuală a unui om de geniu, a unui artist mare, căci altfel cuvintele lui violente și aerul acela solemn de grozăvie aă în sine

ceva donchișotesc, cu bine-pronunțata lor nuanță de ridicol. Iar d-l Pătrașcu—nu este un om de geniu.

Recunoaștem apoī artistului voia de a'și lúa subiecte și caracterele din cercul cunoscătorilor săi, din oamenii politici și literați ce'l înconjoară. Romanul avînd a reda suflete și întîmplări reale nu poate fi despărțit de viață și scriitorul e în dreptul său a'și alege cîmpul de observație unde voește.

Dar, îndată ce personagiile dintr'un roman său nuvelă sătăcășă fel tratate, ca să le cunoști modelul, fără multă bătaie de cap, acele nu mai sunt opere de artă, ci pamflete. Figura reală trebuie să rămînă departe, ascunsă; ea e numai aluatul primitiv, lutul căruia artistul îi împrimă forma și-i insuflă viață cu ajutorul fantaziei sale creațoare.

Idealul în această privință ar trebui să fie figura distinsă a eroinei Klaerchen din «Egmont» de Goethe, figură vie, căreia însă criticii cu toată asidua lor cercetare nu i-aș găsit modelul. Altfel, dacă în lipsa fantaziei și maș ales în lipsa cinstei artistice, asemănarea este mare, avem înaintea noastră copii rele de pe natură, sau caricaturi cu tendințe culpabile. Si d. Pătrașcu ne-a dat aproape numai schimonoseli de acestea, fă-

cute cu ură și patimă multă, dovedind și pe calea asta slăbiciunea sa de scriitor.

Dar chiar dacă aluziile d-lui Pătrașcu n-ar fi așa de transparente și mobilul sufletesc urit ar fi fost mai acoperit, ne întrebăm: este societatea romină în adevăr atât de căzută sub raportul moral și intelectual, încît să inspire atâtă revoltă unuia scriitor și să-l facă un critic social violent, un pesimist atât de desperat? În nici un caz. D. Pătrașcu e un tendențios brutal. Încercarea lui e pur și simplu o afectare, o ușoară cochetare cu direcțiile democratice mai nouă, o vînătoare de patriotism, — însușirî ce le întîlnești la fiecare neofit, la totuși scriitorii cari, fără a cunoaște pe țăran, îl laudă vecinic, punîndu-l în opoziție cu orășanul corrupt și fără a fi fost cîndva patrioț; prin educația și temperamentul lor, se improvizează în apostoli de dragul modei și al popularitatîi.

Să revenim însă la roman.

Societatea asta «coruptă» este numai cadrul povestirei. Firul însuși e cu mult mai puțin revoltător. Din potrivă, e vorba de povestea unei iubiri dintre cele mai banale.

Un architect — Marin Gelea — iubește pe Elena, fata unuia moșier. Vîrtejul vieții de Capitală îl smulge pentru un moment de lîngă ea și îl apropié de o ispită (numita

d-nă Lari) căreia-ă resistă, — rezistență ce nu contribue cu nimic la îndulcirea caracterului șters al eroului. La Sinaia — îndată după scena cu cîină și obrajii plini de mîncare nedigerată — cei doi iubiți, Gelea și Elena, se revăd. Urmează declarația de dragoste, în propoziții lungi de câte două pagini, cum n'a mai fost și nu cred să se mai fi scris vre-o dată.

Tinărul, luîndu-și iubita de mînă, o duce la umbră de brad, ca să-ă vorbească de «amintiri strămoșești», de «metemsicoză», de «natura care se repetă în combinațiile ei», și de «Irina Buzzeasca din biserică dela Stănești»:

.....Așa că mergînd mai departe și legînd firea mea cu firea d-tale, dorurile mele cu dorurile d-tale, îmă închipuă că săntem, poate, doi tineri din vremurile acele, cari n'aș putut face împreună (tineri sau vremurile?) decît preludiul vieții lor și cari se întîlnesc în veacul nostru de bărbătie din noă pe pămînt, spre a-și urma mai departe traiul, întrerupt odinioară de vre-o întîmplare oarecare, poate de o descărcătură de armă din mîna unuă dușman».

După această descărcătură de cuvinte Elena negreșit că trebuia să amețească și să fie a lui Gelea. «Plecîndu-și capul, el își lipi buzele de degetul ei inelar: în gîndul lui sărutatul acesta era *ca un inel de logodnă*»,

Mați tîrziu, după ce Elena mați bolise și de o congestie pulmonară, se făcu nunta și Dumnezeu binecuvîntă căsătoria lor cu doi doofi... .

Această simplă povestire e înămolită de materialul secundar, fără nică o legătură cu acțiunea, nică cu formarea sau sdruncinarea caracterelor. Afară de caricaturile sociale pomeneite, găsim în carte interminabile descrierî ale comorilor de artă din Italia, Franța, Spania și Grecia, descrierî intrerupte numai de către un oltean zarzavagiu, care, trecînd pe sub fereastră, strigă: «Haî la praz, cartofî și varză! — și mută gîndurile scriitorului în altă țară.

Pe lîngă partea pamfletară și banalitatea acțiunei, predilecția aceasta pentru umplutură fac din romanul d-lui Pătrașcu una din cele mai nereușite opere literare din ultimul timp, vrednică de recomandat cel mult unui spiritual spicitor de fraze delicioase.

VI.

Poeziile d-lui O. Carp

O lectură chinuitoare pentru mulți! Impresia de durere ce îi-o lasă înțîia poezie, — povestea unui rîndunel rătăcit, care nu mai ajunge pe tovarășii înaintați și cade pradă

valurilor — nu te părăsește pînă la sfîrșit.
Tot crîmpee de imaginî, negre și posomorîte.

Incepe cu zile de iarnă, cu corbî și cu trandafirî degerați, cu părintele Nichifor (ca să rimeze cu «vifor»), care-și perde-un copil pe vreme de îngheț. Povestește basmul trist al unui împărat nebun de dor și al Ofeliei celei batjocorite de prințul ei. Ne plimbă apoi prin «codrul de cărbune» și prin alte prăpăsti, unde întîlnim corpul neînsuflețit al frumoasei Magdaline «copila lui Ciulei» (ca să rimeze cu «satul ei») și leșurile a doi evadăți din fundul ocnei. Cînd ne întoarcem din acest drum, trecem pe lîngă un palat negru, cu o lume de fantome («Umbre») și zărim alături un cîine de tată ce-și lovește fiul drept în inimă («Tată») și întîlnim pe un bietăran, încovoiat de-asupra pluguluî și gîndindu-se că soarta lui, chiar și după moarte, este aceea de a tot mîna boii și a ține coarnele pluguluî. Toate aceste tablouri sunt încadrate în negrul misterios și rece al unei nopti fără viață :

Vre-un freamăt de viață, vre-un murmur de pîrăe
Nimica nu s'aude, nimica nu tresare...
Plutește numai luna tăcută și bălaie
Și mersul ei în noapte e singura mișcare...

Poeziile aceste sunt scrise mai de mult,
Gusturile evoluează însă repede. Fie că, în-

mod firesc, să produs oare-care însănătoșare în opinia publică, fie că firii mai senine său înstăpînit pe presa literară, o asemenea duioasă cîntare a durerii și reducere a acestei dureri la motive adeseori atît de mărunte, nu mai surprinde. D-lui Carp îi lipsește însușirile de căpetenie ale scriitorilor mai noi: temperamentul și vigoarea, grație cărora întreaga noastră mișcare culturală a primit o înfățișare mai viație și mai încrezătoare.

Dar, înainte cu vre-o 15 ani, cînd Eminescu era încă stăpînul gîndurilor și conducea condeiul tuturora și cînd d. Gherea propovea un nou ideal social, d. O. Carp putea să fie mai gustat între cei puțini. Atmosfera era atunci mai prietică, spiritele erau mai molește cumva și ideia d-lui Carp, că picăturile de ploae din streșină sunt simbolul plînsului universal, putea să fie apreciată. Pe de altă parte tendenționismul fiind în floare, era foarte firesc, ca citind pătania fetei lui Ciulei și nenorocirea celor doi ocnași, întregul club socialist să isbucnească în plîns, iar d. Gherea să se simtă îndemnat a stării — mai mult decît ar face-o astăzi — asupra personalității și originalității acestuia «artist proletar».

Tot din spiritul timpului de atunci se es-

plică felul însuflețit cum d. Delavrancea atrăsese la Ateneu atenția publicului asupra acestui poet. Multe note sființnice și cu deosebire cele romantice, pesimismul social în formă blajină și reflexiunile continue au multe puncte de atingere cu artistul discret care e Delavrancea.

Cu noi însă, cără asistăm la o întreagă regenerare a literaturii prin cheltuirea de mai multă energie, visarea astă continuă, rece și tulbure, afectarea unei nenorociri sociale sau universale de dragul curentului, ne atinge prea puțin. Pentru noi d. Proca are înainte de toate meritul de a fi autorul cunoscutei *Doine*:

Atit de trist răsună doina
Făr de cuvinte înțeleasă !
Ce dor își spune cine-o cîntă,
Și ce durere îl apasă ?

Ascult-o bine cum adie
Din munți noștrii pînă'n vale
Și spune-mi dacă știu vr'un cîntec
Mař dulce și mař plin de jale ?

Nu-ř plînsul unei inimi numai
Și-al unei clipe trecătoare
Ci neamul nostru 'ntreg își cîntă
Durerile de care moare.

E singura luř poezie care rămîne și care mai are, poate, importanța de a fi servit ca izvor

de inspirație altor doi poeți pentru două puternice creațiuni, superioare acesteia. Încolo vedem în d. Carp mai mult pe eminescianul, — cult pentru că știe să îmbrățișeze și subiecte filozofice și bun stilist, pentru că nu se perde în vorbărie de prisos, ca alți epigoni. Rob al ideilor curente, nu putea încă să aibă și să-și dezvolte o personalitate proprie.

Mați supărător este în acest volum lipsa de egalitate, ce pare a caracteriza întreaga operă poetică a d-lui Carp. Ce bine descrie marea uneori și ce fericită e fraza «Umbra codrului pe apă face apa gînditoare...», dar ce copilăros sună următoarea teamă de valuri :

Cine știe
Poate-aă să treacă
Peste vre-o luntre
Care se nneacă!

Inegalitatea și lipsa de control o vedem cu deosebire în sirul de traduceri din Lenaă și Heine, traduceră cară n'ar face cinste nici măcar începătorilor.

Poate să existe o mai prozaică interpretare ca următoarele strofe din Heine ?

A căzut prea timpurie
Bruma peste flori albastre.
Le-a pălit și s'a uscat.

Un flăcău iubia o fată,
 Și-au fugit pe-ascuns de-acasă,
 Mamă, tată n'au știut.
 Pribegind nu-și mai aflără
 Nică odată fericirea ;
 Prin străină s'aū prăpădit !

Și poate-se tipări o mai oribilă mutilare
 și banalizare a celei mai frumoase strofe din
 renumitele cîntece de stuf («Schilflieder») ale
 lui Lenau :

Weinend muss mein Blick sich senken
 Durch die tiefste Seele geht
 Mir ein süßes Deingedenken
 Wie ein stilles Nachtgebet...

ca această traducere :

Pe-aci mîhnit trece nu știu unde
 Iar amintirea ta pătrunde
 Printre iluziile de mult moarte
 Ca 'n trestii doina de departe.

Negligențe de acest fel nu face un poet,
 care-și iubește meseria și nu riscă nică o-
 dată a-și destăinui puțina sa putere de-a ști
 pătrunde în sufletul poeților străini.

Dacă am analiza cu de-amănuntul poezile
 d-lui Carp, probabil că am ghici ușor povestea
 Rîndunelului, care n'a putut să zboare
 departe și, după cîteva rotocoale frumoase
 de zbor spre sferele mai limpezi și mai în-
 nalte, a trebuit să cadă: e organismul prea
 filigran și slăbiciunea aripilor, cari l'aū im-
 pedicat.

VII.

Un romantic.

D. Mircea Dimitriade este «unul din cei mai mari poeți ai neamului romînesc», scrie una din cele mai obscure foî ale aceluiăș neam, redactată de mica suită a pontificelui simbolist. Dar d. Mircea Dimitriade, trubadurul «ligei conservatoare», de pie memorie, este unul din cei mai negligeabili scriitori, căci iată atîta timp a trecut de la apariția volumului său de *Opere dramatice și nimenei n'a găsit de cuviință să se rostească* asupra lor.

Sînt ucigătoare aceste extreme pentru ori și cine : lăudat din o parte, cu gura plină și fără măsură, hulit din alta, său nesocotit cu totul, poți fi totdeauna sigur de — neîncrederea cititorului. Nu zic numai de d. Dimitriade. Alți și buni ca d-sa și din tabere mai bune, vor avea aceeaș soartă, dacă nu se vor hotărî a-și schimba moravurile.

Pentru că ori-ce scriitor, căruia-ă place să se vadă încunjurat de un mediu inferior lui și care nu recunoaște nicăi o superioritate a talentelor existente ; ori-cine își cheltuiește o parte din activitatea sa publicistică pe insulte într'o parte și lingușirii în alta, său se

cațără de pulpana unuĭ Mecenate intelectual sauă material, dă probă de puțina considerație ce o are pentru adevăr și se expune la o condamnare sigură. Pe căi piezișe nimeni nu se ridică. Munca și talentul sănt singurele mijloace de a te impune și a te menține în literatură. Viața literară înaintea, scriitorii nouă răsar și se înstăpînesc pe opinia publică, iar cei cu felul de a fi al d-lui Dimitriade rămîn strîmtorați într'un colț, condamnați a trage vecinic sforile după culise, a reedita clișee de insulte, a se văcări ca o femeie nesocotită și a se umfla din cînd în cînd în pene, punind cîte un biet efeb să-i trîmbițe gloria în superlative.

Greșeli omenești, cari abat sauă distrug talentele. Si e păcat! Romanticii de aceștia, cari daă cu barda'n lună, aŭ totdeauna și o parte simpatice.

In cele două bucăți dramatice din volumul d-lui Mircea Dimitriade găsești greșeli cîte vrei. E o dizordine cumplită în formă și o dizarmonie fără păreche în gîndire. Si totuși e o lectură originală, cu părți întregi ce te interesează și te fac să regreți lipsa de disciplină în scris, în logică și în fantazie a autorului.

«Dafin Făt-Frumos» și «Ali Baba», —așa se numesc bucătile — aŭ toate defectele ro-

manticior exagerații. Gesturi largi. Vorbe multe și incoherente. Ciudătenii cîte poftiți. Ursitoarele d-sale, creațiunile fantaziei populare, se poartă în «domino cu capușon». Bietul Strîmbă-lemn, uriașul nostru național, vorbește de Hamadryade, ca un poet subtil al Greciei antice. Iubirea lui Făt-frumos este «focul albastru din Plina Putere» (cu P mare!). Și toată concepția celor două drame-feerii este mai mare decât îl slujesc puterile, ar vrea să fie un amestec dintre partea a doua din «Faust» și «Visul unei nopti de vară» de Shakespeare. Cam îndrăzneț pentru un biet aed de la poalele Olimpului!

Dar, poate fiindcă se deosebește așa de mult de celalaltă parte a producției noastre literare, în toată îngrămădirea asta de tropi și rime este ceva ce place: subiectul. De la «Sînziana și Pepelea» a lui Alecsandri încocace nimeni nu ne-a mai plimbat pe Făt-Frumos înaintea ochilor noștri. Simți o bucurie particulară, auzind iarăși freamățul codrului romantic, zgomotul luptei cu balaurii și zmeii, gemetele lui Sfarmă-Peatră și chico-titul deșteptului Statu-Palmă. E, pare că, o recreație, să trecă de la atîtea figurî posomorite din dramele d-lui Lecca și din povestirile unor prozatorî la grădinile aceste vrăjite, cu flori cu rodii și cu zine jucăușe. Dacă toate

împreună nu conțin prea multă poezie, ele deșteaptă cel puțin dorul de mai multă poezie în tot ce se produce astăzi la noi.

Firește, fantazia orientală a romanticului scriitor merge mai departe, decât î-am fi cerut noi, trece în țara Halimalei, țară cu huri și cadine, cu pașale, haremuri și kalifii, cu misteruri și pietre nestimate, — amintiri din Boccacio.

Sînt alcătuiri fantastice, iscuseite uneori, amestecate de altă dată cu puțin sensualism levantin, dar îndată ce te apropiî de ele cu măsura realității, zbor cum ar zbura un vis frumos dar desordonat, cînd raza de soare îți atinge pleoapele.

O muzică ce sună nedeslușită în depărtare și cîteva iluzii optice, iată ce găsești în cele două povești dramatizate.

Dar poate să ne dea un romantic mai mult de atîta ?

VIII.

«Faust» în Românește.

După patruzeci și ceva de ani o nouă traducere tomînească din «Faust». Ce cale lungă, cîte frămîntări și triumfuri literare între traducerea celor doi bunî prietenî, Pogor și Scheletti, carî scriau în o proză

rudimentară, și între opera matură a d-lui Ion Gorun! Întreaga noastră renaștere s'a petrecut între aceste două evenimente.

Pe-atunci era binevenit orice condei primițiv și erau prea puțini aceia, cari înțelegeau versul marelui Goethe. Limba literară era nelămurită și trecea prin criza teoriilor filologice. Astăzi însă avem un sir de scriitori culti, cunoșcători de limbi străine, stăpini pe forma versulu, și interpretarea operelor mari se face cu mai multă înlezniere.

Firește, în traducere noi cultivăm mai mult genul liric. Nu avem încă un interes mai mare pentru operele fundamentale ale literaturilor străine. De câte-oră ne-am plins că n'avem pînă acum un Shakespeare întreg în românește! Si dintre poeții noștri în viață unul singur putea să îndrăznească a se aprobia de «Faust», această culme a literaturii universale, — este d. Ion Gorun, care prin calitățile lui de cugetător ocupă un loc esceptional printre noi.

Pentru tălmăcirea credincioasă a lui «Faust», pentru a te putea adînci în acel mare labirint și a scoate de-acolo, ca dintr'o mină puternică, o peatră prețioasă după alta, era nevoie de o minte concentrată, de o judecată profundă ca a lui Gorun. Căci numai cu fantazia nedisciplinată a cutăru poet

simbolist, sau numai cu ușurință de versificare a unui dulce cîntăreț de epizoduri familiare, nu poți desluși lungul sir de probleme, din cari se compune această biblie modernă.

Era desigur o muncă din cale afară grea, a te pune într'o atit de intimă legătură cu autorul acestei opere uriașe, în cît să redai toate nuanțele ei, să prinzi toate acele vagi înțelesuri, ce se ascund în sutele de ziceri sentențioase, cari erau expresia unei gîndirî înalte. Nicî nu era tocmai cu putință să se traducă aidoma toate jocurile de cuvinte și metaforele, cari chiar în original cer un tilc deosebit. Aceste greutăți sunt însă inerente ori-cărei traducerî, căci ori-ce limbă pierde ca musicalitate, ca avînt, îndată ce e tradusă.

Dar, de la întîiele accente, începînd cu magistralul prolog asupra raportului dintre teatru și viață, se vede conștiențiozitatea aproape cucernică și măestria cu care Gorun desvălue gîndul și cuvîntul autorului. El desprinde înțelesul limpede din original, menține pînă și forma, ritmul și rimele versului, pînă la sfîrșit,—o muncă cu cît mai reușită, cu atit mai îndrăsneață.

Cu neașteptată ușurință ne dă monologul cel mare, în care legendarul vrăjitor, sau doctor Faust se frămîntă în căutarea ade-

vărului și în urmărirea zadarnică a poruncilor firei. Cu aceaș claritate se tălmăcesc cuvintele discipoului Wagner, ale acestuia pedant enervant, în care e biciuit un soi întreg de învătați dificili. Mefistofel — dușmanul luminei — intră cu vioiciune în acțiune și închee învoiala cu Faust, cu care de aci înainte trece prin vîrtejul nebun al vieții, aprinzând tot mai mult focul dorințelor lumești. Drumul îi duce prin legendara pivniță de la Auerbach, unde vechile moravuri germane, cu cîntec și vin, mai dăinuesc. Se urcă pe dealul vrăjitoarei bătrîne, stăpîna cazanului întinerirei. Atât de viu e descris acest drum al călătoriilor lui Goethe, încît îl citești într'un suflet ca o poveste.

Și începe tragedia cea mare a Gretei. Domol, firesc se desfășoară primele scene, idilice, din grădina Martei. Sunt aprinse cuvintele din jurămîntul lui «Faust» și tremurate oftările copilei înșelate. Tumultul din grădină, cu uciderea lui Valentin e puternic prins. Lirismul Gretei reiese din cele două cîntece ale ei. Încă un acord plin din noaptea Valpurgei și urmează acea groaznic de dureroasă catastrofă din închisoare, — sfîrșitul, care încoronează, ca subtilitate, traducerea întreagă...

Iată astfel, ridicată în toată măreția ei, ca

s' o admire totă cîştî n'o cunosc în original, monumentalala clădire, în care sunt ascunse atîtea podoabe ale gîndirei, atîtea patimî omenesti, frumuseşti poetice şi tragedia omului superior

E un omagiu deosebit pe care literatura noastră a reușit să-l aducă celei germane prin condeiul d-lui Ion Gorun.

IX.

Din lumea basmelor.

Cînd e ger şi crivăţul se anunţă, porneşte viscolirea şi în literatură. În coşul primitor al redacţiei se cerne un morman de poezii iernatice, reci ca florile de ghiaşă de pe fereastră, dar fără frumusetea lor. Prin toate trece albul zăpezii şi fiorul morţii. De la un capăt la altul se însiră în ele, dureros de sincer, amintirile vremilor de bine, cu soare şi iluzii.

Acum e şi vremea povestilor. Tăranul acum le spune, la «un tăciune şi un cărbune», cînd în noptile lungi îşi alungă urîtu, colindind cu gîndul pe la curtile cutărora lumiñări împăraţi. Folcloristul acum le culege mai uşor. Şi lumea acum le citeşte mai cu drag.

Vara e a vietii, a zburdării, dar iarna cu

căldura molesitoare din sobă, cu liniștea misterioasă din casă, cu țiuitorul vîntului pe la ferestre, te duce cu deasila în regiunile fantastice.

Basmul e o plăzmuire a iernii.

*

Copii și oameni gîrboviți de vîrstă sunt mai aproape cu sufletul de lumea basmelor. Cei dintări pentru admirarea estatică a tot ce e miraculos și supranatural, iar bătrâni pentru că basmele-i poartă în vremea copilăriei lor.

Ce știu copiii de partea irațională a acestei însirări de fapte și fenomene! În mintea lor ele sunt icoane reale și întîmplări logice și tot ce eizar și anormal li se colorează frumos și placut.

Mați mult chiar. Noi știm să înșelăm fantasia copiilor cu aceste basme. Știm că vine degrabă vremea cînd toată împărăția asta a basmelor se sfarmă ca un castel aerian și cînd copilul singur vede cum dispar întîiele lui visuri și totuși îi dăm mereu să guste din hrana acestor închipuirî mincinoase.

Alcătuim din ele un fel de religie pentru copii, căci unele au fondul moral și instructiv ca și basmele vechiului așezămînt al bisericiei.

Poporul primitiv e și el un copil. Si la popoare primitive găsești cele mai multe basme.

De cînd s'aă pornit cercetările folcloristice s'aă descoperit basme și la... Hotentoț. Cu toții își aă credințele lor religioase. Modul de a vedea natura și fenomenele cerești variază de sigur. Dar soarele și luna zugrăvesc în mintea tuturor icoane vii. Munții și râurile sunt populate de ființe neînțelese. Frica de necunoscut produce aceleași instințe născocitoare la toate popoarele.

Poporul român nu mai e copil, dar nică departe de ani copilăriei nu este. Ciobanul nostru pribeg e destul de primitiv ca să vadă balaurul îmbîrligîndu-și coada în jurul pisculuă de munte. La noi sunt încă urme din povești, sunt babe vrăjitoare și în nopti de iarnă mai umblă pricolicii.

Bogăția noastră de povești este mare. Si mirare nu-ă, dacă ne gîndim cît suntem de aproape de leagănul basmelor, de acel Orient, de unde s'a revărsat o mare parte a acestor minunăți asupra tuturor popoarelor. Multe din basme sunt suflet din sufletul nostru, dar majoritatea lor sunt totuși străine și noi nu le-am dat decât haina limbii noastre meștere și culoarea țării noastre frumoase.

*

Cele dintii basme tipărite la noi sunt mai mult importante. E mai mult înțelepciunea lui Nastratin Hoga decât a unchiasului nos-

tru sfătos în cărțile lui Anton Pann. Miracu-loasele nopți o mie una aŭ fost și ele traduse de vreme și aŭ hrănit fantasia scriitorilor. A trebuit ca un străin, un Schott oare-care, să ne arate ce comoară națională, orbitor de frumoasă și de prețioasă, avem îngropată în pădurea noastră străbună. Si încetul cu încetul s'aū găsit feță-logofeță, cari aū ridicat bucăță din aurul îngropat.

Pe lîngă aur s'a scos și aramă și zgură netrebnică, desigur. Sunt însă nume scumpe, cu merit pentru zmulgerea basmelor din ghia-rele uităreī. Creangă, Eminescu, Slavici, Mera și Miron Pompiliu în «Con vorbirī» ; Ispirescu, Fundescu și alții în volume deosebite ; reviste mărunte, vechi și noi, aū dat neîncet la iveală bucăță alese din aceste plăz-muiră ale vremilor trecute. Unul din scriitorī d. I. T. Mera, un vechiș colabator al «Con vorbirilor», un bun și spiritual prozator, și le-a adunat abia acum în volum și ni le oferă sub sugestivul titlu «Din lumea basmelor».

*

De ce această interesare pentru povestī ? Nu ziceam că basmele sînt mai mult o hrana pentru copi și o urmă a primitivității noastre ? Ce caută deci în o literatură serioasă ? Poeții aceia, cari se coboară la ele, se inspiră din ele, din toată vraja lor romantică, nu văd și ei viața cu ochi de copi ?

Sînt mulți cară judecă astfel și daă basmelor cel mult importanța unui material de știință.

Răspunsul la întrebările lor e ușor. Ceeace poetii și înțelegătorii iubesc în povești este frumosul etern al Ilenei Cosinzene și neperitoarea tinerețe a lui Făt-frumos, e poezia fără seamă și triumful tăriei umane asupra duhului demonic al răului și al distrugerei.

Basmul, cu toată sceneria sa romantică, e pentru poetul de azi ca acel sânghe de balaur în care voinicul se scaldă pentru a renăște cu puteri noii, e izvorul pururea tînăr de poezie și de viață.

Am vorbit despre «Faust». Și ce este «Faust»? Substratul și toată partea decorativă a operei nu sunt luate din lumea basmelor? Nu se șterg și aici, în aceias măsură, noțiunile de timp și de spațiu? Și forțele demonice nu au acelaș rol ca în creațiunile poporului?

Se zice că aderenții elenismulu clasic, cei cu un cult pronunțat pentru măsura formelor, sunt dușmani ai fantaziei populare. Din nericire, noi nu avem mulți de aceștia și în consecință basmul, cu toate genurile literare cu care se înrudește, vor forma încă multă vreme temeiul producțiunilor noastre artistice.

JUNIMEA ȘI ARDEALUL

— CU PRILEJUL JUBILEULUI «CONVORBIRILOR» —

«Con vorbirile literare» intră în al patruzecelea an de viață și actualii conducători ai revistei vor face tot ce le va sta în puțință, ca această dată să fie sărbătorită. Și cu drept cuvînt, pentru că ori-ce omagiu adus «Con vorbirilor» este un semn de atenție pentru oameni de merit și o do vadă de înțelegere a întregei noastre mișcări literare mai nouă.

Că s'a muncit și în afară de revista «Junimea» din Iași este adevărat. Imprejurări locale, relațiuni personale și politice au împiedicat pe mulți a se alipi de «Con vorbirii». Intre aceștia erau d. Hașdeu și d. Gherea, mai tîrziu, și alte personalități distinse, a căror influență asupra spiritului public nu se poate tăgădui. În mare parte însă, literatura se concentrează aici. Bătrâni cu influență, tineri insufleți și prieteni cu bune intenții și-a dat întîlnire în saloanele «Junimea» și în coloanele «Con vorbirilor» și

aŭ contribuit la scrierea istorieă literaturăi noastre moderne.

În cine s'a rezimat mișcarea, o știm cu toții. D. Titu Maiorescu, omul cu cultură europeană, cugetătorul sobru, stilistul fin (poate întîiul nostru stilist modern), a fost inițiatorul și susținătorul de frunte. D. Iacob Negruzzi, scriitorul harnic, nepretentios și onest a fost conducătorul efectiv. Și amîndoî, la o vîrstă destul de înaintată astăzi, dar destul de jună și de elastică ca spirit, pot privi cu satisfacție la munca lor: cel dintîu a ținut pururea treaz simțul pentru o limbă curată românească; cel de al doilea a știut cum să-și aleagă tovarășii, spre a dezvolta gustul pentru o bună literatură națională.

Soarta «Con vorbirilor» însă a fost călăuzită și de noroc. De la început revista a fost îmbrățișată cu căldură de Alecsandri, pe atunci «regele poeziei». Intrînd și el în rîndul colaboratorilor, aducea cu sine toată strălucirea sa. Cei-l alti poeți, cari debutau alătura de el, alde Bodnărescu, Pruncu, Cornea și Capșa — șterși de mult din amintirea cititorilor — erau niște bieți stihuitori fără vlagă. Și nici junele erotic Șerbănescu și cu Matilda Poni, cari începeau de pe atunci să suspine crud și dulce, nu se ridicau mai pe sus, așa că boierul mirceaștan

putea să troneze în dragă voie, spre gloria sa și a revistei, pînă ce se ivi la orizont luceafărul lui Eminescu, învălit în nouă mai întîi, apoi tot mai luminos și mai săpătător.

Avînd astfel pe cei mai de frunte poeti printre urzitori și mai avînd și norocul de a găsi la Iași prozatorii ca d. Gane și, în urmă, pe Creangă, «Con vorbirile» au putut să ciștige titluri tot mai multe de existență și să taie brazde tot mai adîncî în cîmpul literaturii. Ca prin farmec, fața literaturii se schimbă; limba scriitorilor și a ziariștilor se curăță; poetii încep să-și îngrijească mai bine creațiunile, modelîndu-le după forme de bronz ale lui Eminescu. Încep și polemicî, se deșteaptă viață, fără însă a cădea în noroiul, cu care se distinge o parte din polemicile de astăzi.

Vor fi destule exagerări în bine în cîte s'aș scrie și se vor mai scrie despre cele petrecute în sînul societății din jurul «Con vorbirilor». Ambiția de a da succeselor o proporție mai mare de cît a fost în realitate, este un păcat omenesc și pretutindeni se observă tendința criticului contemporan de a mistifica pe cel viitor, care va avea să stabilească adevărul. Meritul însă de a fi fost o bună conducătoare, decenii de-a rînfost

dul a vieții noastre literare, și de a-și fi alcătuit un capitol strălucit în istoria literaturăi române, nimeni nu i-l va putea săgădui.

*

Cît ne privește pe noi Ardeleni, raporturile noastre cu «Convorbirile» n'ați fost totdeauna dintre cele mai bune. Satira subțire și tonul de un calm aristocratic din criticele d-lui Maiorescu, îndreptate în contra latiniștilor și mai cu seamă a învechitelor teoriî de drept național, profesate de Barnuțiu la Iași, ați produs multe supărări. De nu mă înșel, bătrâni noștri își ați și astăzi rezerva lor față de autorul articolului «Limba românească și jurnalele din Austria». Uniți ați moștenit de la părinți ura în potriva lui. D. Ovid Densusianu de pildă, făgărașanul nostru, cu toate că lovește desprat în ardeleni pentru că aceștia nu vor cu nici un chip să-l ia în serios ca literat, este astăzi cel mai năstrușnic detractor al «Junimei», ca și răposatul părintele său.

Este prea probabil că d. Maiorescu a fost prea intransigent în aplicarea teoriilor sale de limbă față de Ardeleni și n'a căutat îndestul să linguească orgoliul lor național și cel personal, nici să vîneze acolo popularitatea cu orice preț. Cei atacați de d-sa,

reprezentanții unei epoci de glorie pentru istoria Românilor ardeleni, erau idoli opiniiei publice. Sistemele lor de limbă și scriere, ori cît de exagerate și de fantastice, în mintea lor erau identificate cu însăși existența națională a poporului. Cine-i ataca, săvîrșia o crimă în potriva naționalității și risca a-și perde ori-ce simpatie.

Cel puțin dacă Ardelenii ar fi avut un singur scriitor artist în mijlocul lor, pentru ca pe calea asta, prin opunerea unei forțe reale, să-i fi dovedit simțul unei adevărate limbii române! Dar pe la 1867 poetii scriau o păsărească latino-română; toți versuitorii, Io-niță Badești, Iulian Grozești și alti tineri emfatici, greoi, stîngaci, încercau zadarnic să zboare spre sferile limpezi ale poeziei. Și satira d-lui Maiorescu putea să cadă în dragă voe peste limba lor și a gazetelor la cari scriau. Cădea nemiloasă și convingătoare, încît aproape nimeni nu îndrăznea să se apere. Bătrînul Cipariu se mulțumi a numi «concluziile» d-lui Maiorescu și a le «nega» *ex catedra*.

La Viena însă, unde se aduna floarea tinereime ardelenie și bucovinene, discuțiile se aprindeau tot mai mult. Cetele se împărțiră în două. Revoltați în frunte cu Bucovineanul Bumbac ajunseră aşa de puternici

încît propuseră într'o adunare «*să se hotărască a scuipe în școala lui Maiorescu*». Ei fură însă învinși de cei cu bunul simț, cu iubire de frumos și cu puterea cunținutului: de Eminescu și Slavici, buni prietenii, artiști fără pereche. Aceștia sunt creatorii noii direcții în Ardeal. Ei au sădit în sinul tinerimei ideile cară aveau să înfrângă conservativismul latinist. Ei au învățat prin serbarea dela Putna, prin articole și producții literare, cum ideea națională se unește cu principiile de artă. Si că munca lor a triumfat, s'a putut vedea la 1882. Împlinindu-se 15 ani dela apariția «Convoirilor», — în fruntea acelor cară serbau cu mult entuziasm această dată, erau studentii ardeleni din Viena.

Cât de mult se schimbase opinia publică în favorul «Junimeei» o probează și ziarele ardelene din acel an, cară laudă serbarea literară din Viena. Însuși Alecsandri a făcut cu această ocazie o amendă onorabilă. El care numise mai înainte pe Ardeleni niște Beotieni (epitet însușit acum de d. Densușianu), incapabili de a înțelege frumosul și asfixiați de atmosfera politică ce-i inconjoară, se grăbi a felicita tinerimea ardeleană și a-i prevesti un viitor literar:

Când privesc în urma mea — zice el — văd la po-

lele dealului o generație verde, generoasă, entuziasă și patriotică, care țineste privirile sale tot în sus și pășește cu încredere către un viitor mareț...

Un singur adversar militant avea «Junimea» în acest timp în Ardeal, pe bâtrînul profesor de limba română dela Universitatea din Cluj, Grigore Silași. Stîlpul vremii trecute invoca numele Eliazilor, Asachilor, Ciparilor și a «soților lor de opintiri eroice» pentru a blestema într'o serie de articole din «Familia» tinerimea din Viena, care, preamăring «Junimea», a uitat «că latinitatea limbii și ființei noastre a fost și este principiul de viață pentru noi Români, iar *acea latinitate trebuie restaurată*».

Restaurarea latinității la 1882 ! Rămăsesese un anacronism bietul Silași. Restaurarea s'a făcut în adevăr. Dar cum ? Doi ani în urmă, la 1884, se intemeia «Tribuna» d-lui Slavici, avînd ca întîiul foileton «Prînzul Junimei în onoarea lui Alecsandri»... Opinia publică era cucerită, iar d. Slavici, nuvelistul «Con vorbirilor», era stăpîn pe situație.

Din preajma d-lui Slavici aă eșit apoř toți ardelenii căi aă ajuns în mișcarea literară mai nouă. A fost o izbucnire spontanee, ca un izvor puternic, căruia vremile grele ii astupaseră gurile și, ajuns la lumină, se revarsă

cu toată vigoarea primăvăratecă peste cîmpia însetată a literaturii.

Astăzi ce schimbare! Schimbare la noi și schimbare la—«Con vorbiră»! Bătrînul critic a fost silit să recunoască (și noi am roșit, modesti, pentru forma călduroasă cu care recunoștea) progresele ce le-au făcut cei odioară atât de huiță de d-sa. Iar la «Con vorbiră» un ardelean e chemat să prezideze, ca director, jubileul de patru-zeci de ani—in acelaș timp jubileul dezrobirei noastre literare—d. Ion Bogdan, unul din cei mai limpezi și mai corecți oameni de litere de astăzi.

Martie 1906.

UN OM CULT

— DUPĂ PROF. SOMBART —

Am să vă prezint un om cult, aşa cum mi'l închipuesc eu și voi vorbi de dînsul, ca de un bun prieten al meu.

După o cunoaștere temeinică a problemelor de viață, după ce a iubit și a suferit mult, prietenul meu s'a gîndit îndelung și a ajuns la credință, că în mijlocul acestei lumî se află ceeace e personal în noi, ceeace e original. Si numai dezvoltarea acestei părți e scopul vieții. In colo toată cultura obiectivă, toate fenomenele sau faptele din univers nu au pentru noi vre-o valoare, decît în măsură în care ne-ar atinge personalitatea, sufletul nostru.

In consecință, prietenul meu, care din cultivarea pornirilor individuale își face o țintă supremă, iubește toate condițiile de viață cari îl înlesnesc în această tendință, dar urăște și combate tot ce-l amenință.
Așa, de pildă, el iubește singurătatea pen-

tru că'ă dă prilej de concentrare; iubește viața în natură, fiindcă pe măsura de căă il îndeamnă să reflecteze asupra ființei sale; iubește muzeele, căă împodobesc viața, făcînd-o mai frumoasă; iubește o operă de spirit, dătătoare de viață; și pe copii și pe naivii îi iubește, fiindcă vede în ei natura primitivă; iar alătură de femeie, de femeia adevărată, nu de cea înfrîntă prin vre-o profesie, poate să-și trăiască viața de om întreg.

In schimb urăște și evită tot ce e profesional, pentru că profesiunile reduc valorile personale; urăște ori-ce ierarchie, din cauză că pe calea ierachică se înăbușe tot ce e original în om și se produce nivelarea; urăște ceeace se numește, în sens vulgar, «cultură», de oarece aceasta nu este decît cunoștință superficială, fără a fi intemeiată pe viața trăită de el însuși. De citit nu citește mult. Opere de artă, teatre și concerte vede în măsură redusă. Urăște cuceririle culturiei moderne, în deosebire ale tehnicelor, fiind ucigașoare de spirit; disprețuiește zgromotul, comerțiul, pentru că aceste tocesc pe individ și l specializează, luîndu-i ori-ce originalitate. Se teme și de știință (cu toate că-i respectă rezultatele), fiindcă, ajunsă în măiniile oamenilor mică, reușește prea adeseori să suprime ceeace e personal în noi, operînd mereu cu

mijloace scolare. Se teme și de averea cea mare, pentru că o avere, mai ales cea dobindită repede, ușor poate să tulbure sufletul și să ia vieții seninătatea.

Prietenul nostru își va căuta tovarășii printre cei ce urmăresc aceiași ţintă: dezvoltarea armonică a ființei lor. El va căuta oameni întregi și se va bucura de originalitatea lor. Și în această alegere nu va întreba de rangul fiecăruia, nicăi se va estazia de hărnicia profesională a cuiva, pentru că adeseori această hărnicie are meritul de a face să se vestească mai repede ființa noastră. Dar el prețuește pe om după cum se arată în toate: cum se poartă cu mic și mare, cum își iubește copiii, cum își sprijinește prietenii, ce zice în fața soarelui și a mării, cum știe să iubească și să suferă. El nu trecă prin viață ca judecător sever, ci zîmbitor; trăește și lasă pe alții să trăiască. Nu întreabătrandafirul de ce nu înflorește ca crinul și nicăi pe om, de ce e într'un chip și nu în cel alt. Nimic omenesc nu e străin de inima lui. Și unde are dreptate și legea nu i-o dă, și-o face el singur... căci, nu uitați, prietenul meu nu e de loc modern.

Să nu credeți însă, că prietenul meu e unul din acei oameni sensuali sau supra-oameni, cari vremea întreagă și-o toacă prin-

cafenele, sau în ușoară cochetărie cu arta și în ușoare aventuri cu fetițe dulci. Nu, el știe prea bine, că baza personalității este înfrînarea instinctelor și că plăcerile multe te fac vulgar. El știe că omul fără un adinc și serios cuprins al vieții e gol și pustiu și că libertatea personală trebuie să-i servescă la stăpînirea de sine.

Am greși de-asemenea dacă l'am confundă cu unul din acei mulți estetici neputincioși, cari socot că în colecțiile lor sunt limitele luminei și ale frumosului și, că a te înconjura cu tot felul de podoabe, înseamnă să trăești o viață frumoasă. Și nicăi egoist nu este, căci vreme dorește ca țoții să se bucure de soare și lumină. Dar în nicăi un caz prietenul meu nu este un suflet obosit, căci iubește viața, pentru multele ei manifestări; iubește și binecuvântă viața pentru munca cea vie, pentru creațiunea aducătoare de germeni, de florii și de fructe...

Așa-mi închipuesc eu un om cult, un bun prieten !

COPRINSUL

COPRINSUL:

	Pag.
<i>Impresii literare I—XL . . . . .</i>	1 — 82
<i>Zile jubiliare:</i>	
1. Capitala petrece	85
2 Puterea cînteculuř	89
3. Serisoră I—VI	94
4. Conferența d-lui Delavrancea	113
<i>Moravuui și scriitorăi:</i>	
1. Spiritul de imitare	119
2. Libertatea artistului	125
3. Ceř rămaři în urmă	129
4. Cum trăim	133
5. Solidaritate	139
6. Papagaliř antipatici	145
7. De-aș fi demagog	151
8. Faza glumeařă	154
9. Opinie separată	161
10. Apostolomania	167
11. Convingerăi	173
12. D-l Iorga părăsește «Sămănătorul» .	178
13. O decepție (D-l Drăghicescu)	186
14. Octavian Goga	193
15. Z. Bîrsan	205
16. Cincinat Pavelescu	211
17. B. Hétrat	217

Pag.

Dări de seamă:

1. Lecca, «Casta-Dida» și «Jucătorii de cărtă»	222
2. D. Zamfirescu, «Tănase Scătiu» și Lecca, «Ciinii»	227
3. Gîrleanu, «Cea dintîi durere»	233
4. Tr. Demetrescu, «Iubita»	238
5. N. Petrașcu, «Marin Gelea»	242
6. O. Carp, «Rîndunel»	251
7. Mircea Demetriade, «Opere dramatice»	257
8. Gorun, «Faust»	260
9. Mera, «Din lumea basmelor»	264
<i>Junimea și Ardealul</i>	269
<i>Un om cult</i>	278

